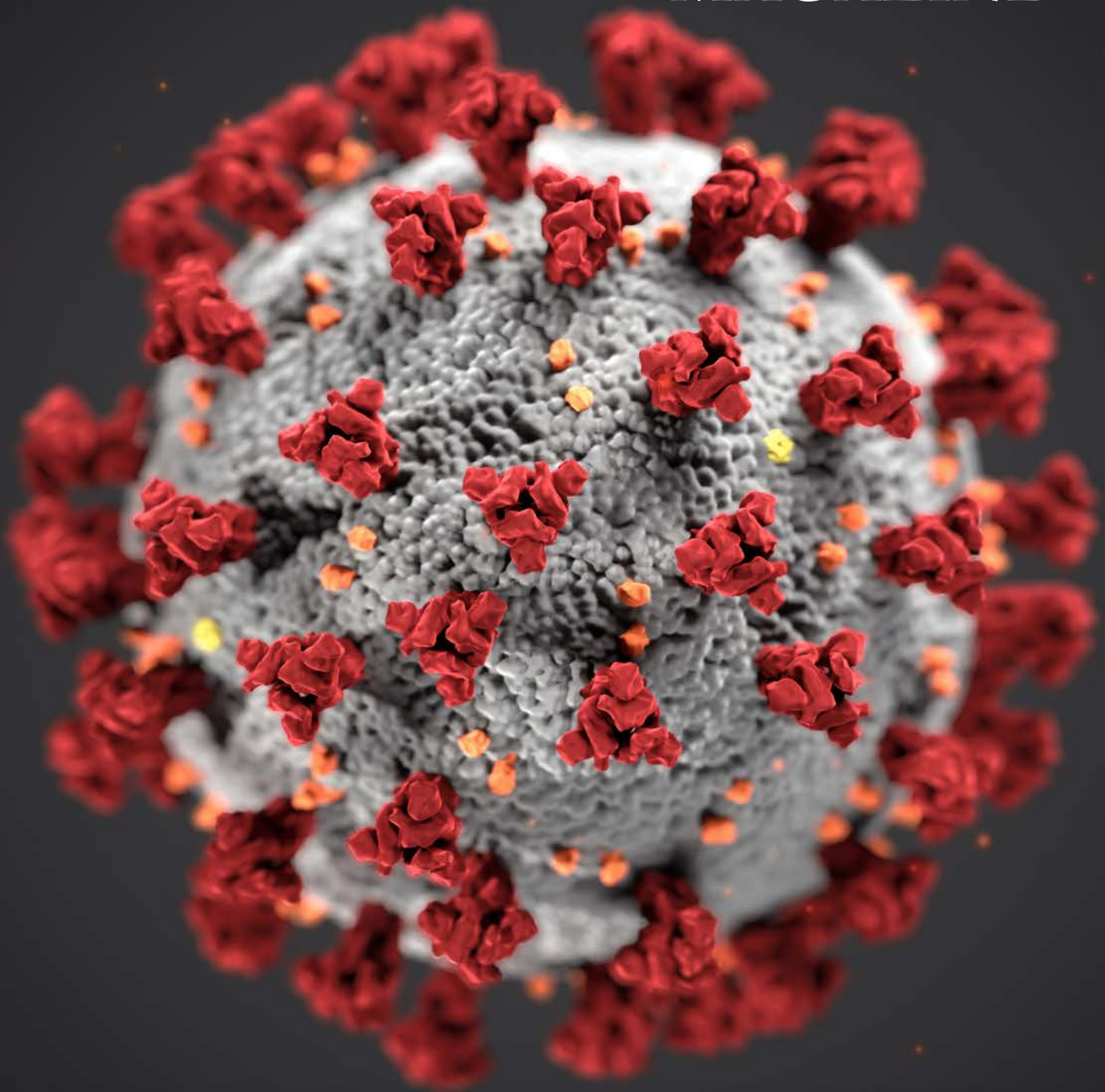

deKanttekening

APRIL 2020 | DEKANTTEKENING.NL | PRIJS €5,99

MAGAZINE

Straf van God?

Een rabbi, theoloog en imam over de coronacrisis

De wereld vergaat,
maar dat hoort erbij

Van 'beroepsallochtoon'
naar burgemeester

Inhoudsopgave

de Kanttekening MAGAZINE

COLOFON

April 2020
Jaargang 3 - nr. 30

UITGEVER
De Kanttekening B.V.

HOOFDREDACTEUR
Mehmet Cerit

EINDREDACTEUR
Arnout Maat

VORMGEVING
inktviz.eu

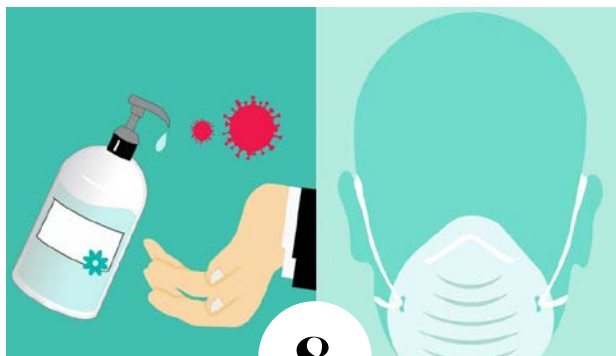
AAN DIT NUMMER WERKTEN MEE
Chris Aalberts, Tayfun Balcik, Kaja Bouman, Jaime Donata, Thomas von der Dunk, Jaswina Elahi, Dave Ensberg-Kleijkers, Fitria Jelyta, Azzedine Karrat, Ewout Klei, Kiza Magendane, Mike Peek, Anushka Soekhradj, Abdessamad Taheri

CONTACT / INFORMATIE
010-2013740
info@dekanttekening.nl
www.dekanttekening.nl

Vrij. Moedig. Inclusief.

De uitgave van dit blad wordt mede mogelijk gemaakt door:

Psychiatrie Praktijk Kondakei
Derman Projects B.V.
BK Zorg B.V.

8

Hoe komen we door de coronacrisis?

● SAMENLEVING

Nederlanders vast in Marokko: 'Het voelt alsof ik geen kant op kan'

● WERELD

18

● SAMENLEVING

- 6 Door de coronacrisis willen meer moslims in Nederland begraven worden
- 8 Hoe komen we door de coronacrisis? Dit doet ons panel
- 10 Alternatieve media als onderdeel van een 'rechts-van-rechtse' verzuiling
- 14 Moslims over islamitisch onderwijs: stabiele basis of benauwde bubbel?

● WERELD

- 16 Nederlanders vast in Marokko: 'Het voelt alsof ik geen kant op kan'
- 18 Zorgen over vrouwen in Turkije: 'Erdogan versterkt het patriarchale systeem'

20

Ahmed Aboutaleb Van 'beroepsallochtoon' naar burgemeester die 'Rot toch op' kon zeggen

● INTERVIEW

32

Straf van God?

Een rabbi, cultuurtheoloog en imam over de coronacrisis

● ZINGEVING

36

De wereld vergaat, maar dat hoort erbij

● ZINGEVING

● INTERVIEW

- 20 Van 'beroepsallochtoon' naar burgemeester die 'Rot toch op' kon zeggen
- 26 'ISIS lijkt verslagen, maar de kans op een ISIS 2.0 is echt heel groot'
- 30 'De rechter zei: 'Jij bent een Turk, het kind hoort dan toch bij de moeder te zijn?''

● ZINGEVING

- 32 Straf van God? Een rabbi, cultuurtheoloog en imam over de coronacrisis
- 36 De wereld vergaat, maar dat hoort erbij

● OPINIE

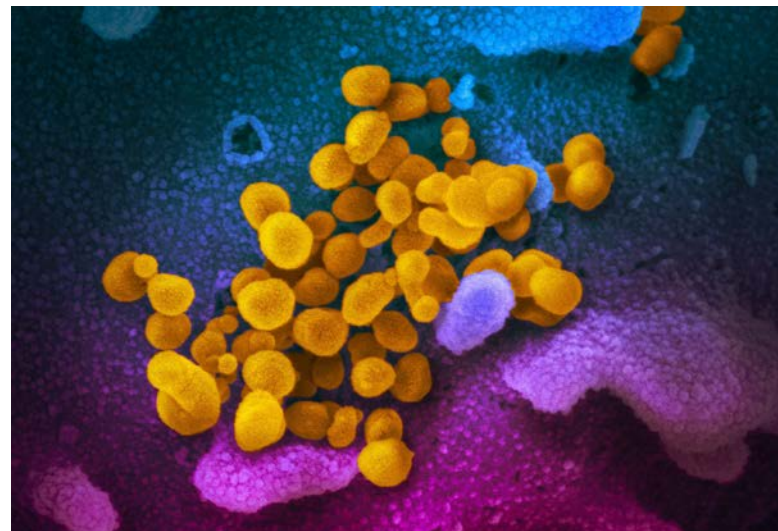
- 40 Tayfun Balcik - Sommige dingen blijven hetzelfde
- 41 Thomas von der Dunk - Corona- hectiek zorgt ook voor weldadige rust
- 42 Dave Ensberg - Liefde voor onze voormalige Rijksgenoten uit Vlaanderen
- 43 Azzedine Karrat - Welkom in het 'beschaafde' Europa!
- 44 Jaswina Elahi - Wat Rutte in deze crisis ongeloofwaardig maakt
- 45 Abdessamad Taheri - Zorgen om Marokko
- 46 Kiza Magendane - Een effectieve strijd tegen racisme begint met het delen van verhalen
- 47 Chris Aalberts - Bij Denk heeft iedereen kilo's boter op zijn hoofd

In het kort.

Denk: 'Bij coronanieuws overal vrouwen met hijab, of lijkt dat maar zo?'

'Toeval? In ieder geval opvallend...' Dat twitterde Denk begin maart over het feit dat media als *NOS*, *Noordhollands Dagblad* en *Metro* foto's van moslima's met een mondkapje gebruikten bij nieuws over het coronavirus.

Ook Denk-Kamerlid Farid Azarkan verbaasde zich over zulke foto's. 'Zie ik nou overal vrouwen met hoofddoek bij berichtgeving over Corona of lijkt dat maar zo?'

CORONA-MOLECULEN ONDER EEN MICROSCOOP (FOTO: WIKIMEDIA COMMONS / NIAID ROCKY MOUNTAIN LABORATORIES)

China, of toch Bill Gates? 5 wilde theorieën over wie er 'achter' corona zit

Waar wetenschappers denken dat de corona-uitbraak is begonnen door een ongelukkige overdracht van het virus via een vleermuis op een Chinees, zetten sommigen daar vraagtekens bij.

Ook uiterst rechtse Amerikanen zijn bedreven in het verspreiden van uiteenlopende theorieën over het coronavirus, schrijft *the*

New York Times.

Zo twitterde Bernard Kerik, voormalig hoofd van de politie van New York en een fervente Trump-aanhanger: 'Waarom heb ik het gevoel

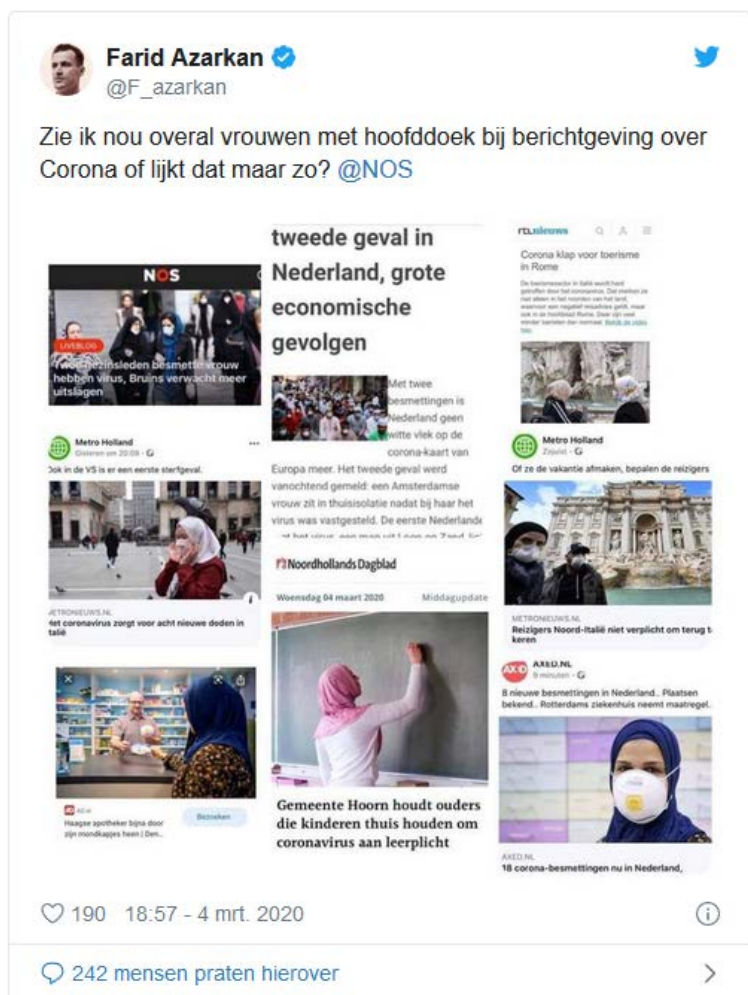
'Politieke gevangenen in

Gevangenen in Turkije lopen een verhoogd risico om het nieuwe coronavirus te krijgen. Daarvoor waarschuwt de Turkse NGO Vereniging van Juristen voor Vrijheid (ÖHD).

De Turkse gevangenen zijn overbevolkt en er worden geen maatregelen genomen om gevangenen te beschermen, aldus de mensenrechtenorganisatie na inspectie van enkele gevangenissen in het oosten van Turkije. Zo krijgen gevangenen volgens ÖHD geen desinfecterende middelen, handschoenen of een mondkapje om zichzelf te beschermen tegen besmetting vanuit medegevangenen en bezoekers.

Turkije kent naar schatting 300.000 gevangenen. ÖHD roept de Turkse overheid op de gevangenen vrij te laten of onder huisarrest te plaatsen. Volgens de laatste officiële cijfers zijn in Turkije 1.529 mensen besmet met COVID-19, waarvan 37 zijn overleden.

Turkije zou van plan zijn om gevangenen tijdelijk uit de gevangenis te halen. Maar dit zou dan niet gelden voor politieke gevangenen, die volgens de Turkse overheid terroristen zijn.

Denk is niet de enige die zich verbaasde over de hoeveelheid hoofddoeken in foto's bij berichtgeving over corona. Ook de salafistische prediker Abou Hafs wijddde er een tweet aan.

Volgens *AD*-journalist Chris Klomp zien zij spoken. Zulke foto's zijn slechts een selectie uit de vele foto's die er de afgelopen tijd over het coronavirus verschenen in de Nederlandse media, aldus Klomp.

dat deze hysterie is geschapen om het land te destabiliseren, en de ongeëvenaarde en historische economische successen van president Trump te vernietigen?"

De National Rifle Association was woedend op burgemeester Deborah Frank Feinen van het stadje Champaign in de staat Illinois. Champaign had namelijk de noodtoestand uitgeroepen. Volgens de schietclub zouden 'anti-schietextremisten' het Amerikaanse grondrecht om wapens te dragen willen ondermijnen.

The New York Times noemt ook de evangelische voorganger Rodney Howard-Browne. Deze voorganger preekte onlangs dat tegenstanders van de natie de Wereldgezondheidsorganisatie gebruiken om de nationale staten te ondermijnen. 'Er zullen gedwongen inenting zijn', met als doel 'zo veel mogelijk mensen te doden'.

Eerder wilden 'ze' hun zogenaamde snode plannetjes tevergeefs verwezenlijken via een roep om internationale klimaatmaatregelen, aldus Howard-Browne. Hij is een goede bekende van Trump en was zelfs in het Witte Huis om met de president te bidden.

Ook volgens de NGO Open Democracy gebruiken radicaal-rechtse politieke commentatoren de coronacrisis om complottheorieën, nepnieuws en vreemdelingenhaat te verspreiden. Open Democracy is de organisatie

van de Hongaars-Amerikaanse miljardair en filantroop George Soros.

Zo denkt de radicaal-rechtse commentator Josh Bernstein dat de uitbraak van COVID-19 in Amerika eigenlijk een samenwerking is tussen de Democraten en de Chinezen, rapporteert Open Democracy. Bernstein ziet een gedeelde motivatie bij de zowel de Democratische Partij als China: voorkomen dat Trump zijn rallies kan houden en wordt herkozen als president van de Verenigde Staten.

Open Democracy wijst op nog een theorie in omloop waarin het virus wordt gezien als methode om Trump te stoppen. Volgens de zogeheten 'QAnon'-theorie, in beweging gebracht door verschillende social media-gebruikers, zitten niet de Democraten of de Chinezen achter het virus, maar Bill Gates.

Dat zit zo: Trump zou eigenlijk door het leger naar voren zijn geschoven om de natie te redden van een geheim genootschap van, jawel, pedofiele Satanisten waarin ook het steenrijke Microsoft-icoon zich zou begeven.

Allemaal onzin, aldus Open Democracy: 'Deze complottheorieën wijzen naar angsten die typisch zijn voor rechts wat betreft globalisering, multiculturalisme en het geloof in overheidssamenwerkingen op de schaal van een 'Nieuwe Wereldorde'. •

Humanistisch Verbond: regering discrimineert ongelovigen tijdens coronacrisis

De regering discrimineert ongelovigen tijdens de coronacrisis. Dat stelde het Humanistisch Verbond in een open brief aan minister Ferdinand Grapperhaus van Justitie & Veiligheid.

JUSTITIEMINISTER FERDINAND GRAPPERHAUS TIJDENS DE AANKONDIGING VAN DE NIEUWE MAATREGELEN (FOTO: YOUTUBE)

De brief van het Humanistisch Verbond was een reactie op de nieuwe maatregelen die minister Grapperhaus aankondigde.

Tot 1 juni zijn alle bijeenkomsten in ons land verboden. De regering maakt daarbij een uitzondering voor religieuze samenkomsten, zoals het zondagse kerkdienst en het vrijdagmiddaggebed. Deze mogen door maximaal dertig mensen bijgewoond worden.

Boris van der Ham en Christa Compas van het Humanistisch Verbond vinden dat de minister niet-gelovigen discrimineert.

'Niet alleen wij humanisten vinden dit onbegrijpelijk', schrijven ze. 'Op sociale media gaven ook religieuze mensen aan deze aparte behandeling van religie niet te kunnen plaat-

sen. Het coronavirus is immers voor iedereen net zo gevaarlijk, godsdienstig of niet-godsdienstig.'

Op social media leidde de brief van het Humanistisch Verbond tot commotie. Zo reageerde een katholieke twitteraar: 'Totale onmacht van het Humanistisch Verbond. Spelen geen rol van waarde en betekenis in de crisis omdat ze niks zinvol te bieden hebben. Dan maar een kansloze aanval op hun aartsvijand: de kerk.' •

Turkije makkelijke prooi voor coronavirus'

Vele journalisten, advocaten, schrijvers, politici ambtenaren en leraren moeten in dat geval in de gevangenis blijven. Mensenrechtenorganisatie Human Rights Watch (HRW) eist daarom dat zij worden vrijgelaten.

'Terrorisme mag dan klinken als de ergste van alle misdaden, maar in Turkije misbruikt de regering deze aanklacht voor politieke doeleinden', stelt HRW in een statement. Volgens een rapport van HRW zitten ongeveer 50.000 Turken in de cel omdat ze een 'terroristische organisatie' zouden steunen.

Met 'terroristische organisaties' bedoelt Turkije - naast IS - de gewapende Koerdische PKK-sepa-

ratisten in het zuidoosten van het land, die ook in de EU en in Amerika op de terreurlist staan, en de beweging van de Turkse geestelijke Fethullah Gülen. President Erdogan beschuldigt Gülen ervan achter de mislukte coup poging van 2016 te zitten. Gülen zelf ontkent.

Onder de politieke gevangenen in Turkije bevinden zich prominenten als zakenman en filantroop Osman Kavala (foto rechts), schrijver en journalist Ahmet Altan (foto midden) en Selahattin Demirtas (foto links), oud-voorman van de pro-Koerdische HDP-partij.

Er is nu ook een petitie gestart voor de politieke gevangenen in Turkije. •

ONDER DE POLITIEKE GEVANGENEN IN TURKIJE BEVINDEN ZICH PROMINENTEN ALS ZAKENMAN EN FILANTROOP OSMAN KAVALA (RECHTS), SCHRIJVER EN JOURNALIST AHMET ALTAN (MIDDEN) EN SELAHATTIN DEMIRTAS (LINKS), OUD-VOORMAN VAN DE PRO-KOERDISCHE HDP-PARTIJ (FOTO'S: ASSOCIATED PRESS, AHMET ALTAN)

Door de coronacrisis willen meer mo

Vanwege de uitbraak van de coronacrisis geldt in Marokko een inreisverbod voor Nederlanders. Marokkaanse Nederlanders kunnen hierdoor hun overledenen niet repatriëren naar Marokko. Een begrafenis in Nederland moet dan uitkomst bieden. Probleem: er is een zeer beperkt aantal begraafplaatsen in ons land met garantie op eeuwige grafrust.

● FITRIA JELYTA

Hoe kun je dit dilemma het beste oplossen? Overledenen tijdelijk in Nederland begraven, om ze later te repatriëren? Of moeten op korte termijn de mogelijkheden voor eeuwige grafrust worden uitgebreid?

Eeuwige grafrust

De islam schrijft, net als het jodendom, voor dat overledenen een eeuwige rustplaats moeten krijgen. In Nederland kunnen moslims bij sommige begraafplaatsen terecht voor een grafrecht van tien tot vijftig jaar, dat periodiek verlengd moet worden om het graf te behouden. Wanneer het grafrecht niet wordt verlengd heeft de gemeente, als beheerder van de begraafplaats, het recht om het graf te ontruimen. Het stoffelijke overschot wordt dan verplaatst of verbrand.

Voor veel moslims is dit een onwenselijke situatie. De voorkeur

FOTO: PEXELS

van veel Nederlandse moslims gaat daarom uit naar een begraafplaats waar eeuwige grafrust wordt gegarandeerd. Dat is nu in Nederland alleen mogelijk bij een klein aantal begraafplaatsen, zoals die van de Stichting Almeerse Moslims Ar-Raza in Almere.

‘De stichting is in 1999 opgericht. Daarna hebben wij ons gericht op het vinden van een terrein waar we een begraafplaats voor eeuwig durende grafrust konden realiseren’, vertelt Ali Karamatali. Hij is imam en voorzitter van stichting Ar-Raza. ‘We hadden toentertijd aanvraag gedaan bij de gemeente. Uiteindelijk

hadden we pas in 2007 het terrein gereed kunnen maken voor het eerste graf.’

Al vanaf de oprichting van Ar-Raza merkte Karamatali dat het niet gemakkelijk was om in Nederland een islamitische begraafplaats te realiseren. Dit komt onder meer omdat veel Nederlandse moslims, met name van Turkse en Marokkaanse afkomst, er vaker voor kiezen om gerepatriëerd te worden. Door te kiezen voor een graf in hun land van herkomst zijn zij in elk geval verzekerd van eeuwige grafrust.

Gemeenten menen daarom dat er weinig animo is voor een islamiti-

sche begraafplaats in Nederland. Dat ziet de islamitische gemeenschap anders, aldus Karamatali. ‘Vanuit de Surinaams-islamitische gemeenschap is er wel altijd een sterke behoefte geweest om in Nederland islamitische begraafplaatsen te realiseren met garantie op eeuwige grafrust. Mede voor en door deze gemeenschap hebben wij ons daarom ingezet voor de islamitische begraafplaats in Almere.’

De huidige coronacrisis heeft een groot deel van de Nederlandse moslingemeenschap aan het denken gezet over de mogelijkheid om in Nederland te worden begraven.

slims in Nederland begraven worden

Dit, omdat het repatriëren van overledenen voorlopig niet mogelijk is door het inreisverbod voor Nederlanders in Marokko. Dat stelt Hamed Amrino, voorzitter van de stichting Bijzondere Islamitische Begraafplaatsen in Nederland (BIBIN).

Deze stichting is veertien jaar geleden door Amrino in het leven geroepen om islamitische begraafplaatsen - dus mét garantie op eeuwig durende grafurst - in ons land mogelijk te maken. Sinds zijn oprichting heeft de stichting zich ingezet voor de totstandkoming van een islamitische begraafplaats in Zuidlaren. Door gebrek aan financiële middelen was het voor BIBIN niet mogelijk om de begraafplaats eerder op te leveren. Daar kwam twee weken geleden verandering in.

‘Door de coronacrisis steeg het aantal donaties voor de islamitische begraafplaats in Zuidlaren’, vertelt Amrino. ‘We moesten uiterlijk in 2021 het volledige bedrag van 94.000 euro hebben ingezameld om het beoogde perceel aan te schaffen. We waren goed op weg, maar door de stijging in het aantal donaties is de financiering nu al rond. Het koopcontract hebben we onlangs ondertekend.’

Ook in Utrecht en in de Brabantse plaats Nuenen kunnen moslims via de Stichting Islamitisch Begraveniswezen terecht voor begraafplaatsen waarin grafurst voor onbepaalde tijd wordt gegarandeerd. Als we deze bij de begraafplaatsen in Almere en Zuidlaren optellen, zijn er nu in totaal 2.800 graven met garantie op eeuwige grafurst.

Volgens Amrino brak er paniek uit bij de Nederlandse moslimgemeenschap toen bekend werd dat tien Italiaanse moslims niet gerepatriëerd konden worden naar Marokko. Daarnaast zouden meer moslims in Nederland begraven willen worden omdat hun families er wonen.

‘Mensen willen hun geliefden de kans gunnen om snel en regelmatig hun graf te bezoeken. Dan ligt een graf in Marokko of Turkije niet voor de hand, en is repatriëren voor veel moslims minder aantrekkelijk geworden. Dit betekent wel dat er in korte tijd meer islamitische begraaf-

plaatsen in Nederland moeten komen.’

Amrino voorspelt dat dit probleem de komende tijd groter wordt voor de Nederlandse moslimgemeenschap. ‘Er zijn 1,1 miljoen moslims in Nederland. Als tien procent daarvan ervoor kiest om in Nederland begraven te worden, dan gaat dit om 110.000 mensen. En als tien procent daarvan tussen nu en dertig jaar komt te overlijden, dan is er binnen dertig jaar vraag naar 11.000 graven waar eeuwig durende grafurst wordt gegarandeerd. Dit is een enorm aantal, waarbij ik er in deze berekening vanuit ga dat slechts tien procent van de Nederlandse moslims dit wil.’

Toenemende noodzaak

Ook in Almere is de toenemende noodzaak voor islamitische begraafplaatsen voelbaar. ‘Er is een enorme stijging in het aantal begravenissen bij Ar-Raza. Voor het uitbreken van het coronavirus hadden we maandelijks zeven tot acht begravenissen. Nu worden er wekelijks tussen de

wordt het noodzakelijk om de overledenen hier te begraven.

Vanwege de garantie op eeuwige grafurst maken de nabestaanden snel de keuze voor de begraafplaats in Almere. Aanmelden bij de locatie in Zuidlaren kan op dit moment nog niet. ‘We willen alles goed hebben geregeld voordat we het terrein daadwerkelijk kunnen gebruiken als islamitische begraafplaats’, zegt Amrino. ‘Dat kost tijd. Het is nu dankzij de coronacrisis in een stroomversnelling geraakt, maar onze begraafplaats is nog niet af.’

Vorige maand diende Denk-Kamerlid Farid Azarkan een motie in om op korte termijn begraafplaatsen met eeuwige grafurst te realiseren in Nederland. Deze motie werd, met slechts 34 stemmen voor, verworpen door de Tweede Kamer.

Een andere oplossing voor het acute probleem werd eerder geopperd door de fracties van Denk en Nida in Rotterdam. Ze stelden voor dat de gemeente Rotterdam islamitische overledenen een tijdelijke plek moet bieden op gemeentelijke

triëren van overledenen ook - en ik geloof niet dat de gemeente Rotterdam dat wil betalen’, zegt Amrino.

Karamatali beaamt dit. ‘Op het moment dat een overledene is begraven, is het alleen mogelijk om diegene na tien jaar te herbegraven met toestemming van de burgemeester. Dat staat in de Nederlandse wet. Het kan dus niet zomaar gebeuren’, zegt hij.

Karamatali van stichting Ar-Raza zegt zeer verheugd te zijn over de totstandkoming van de islamitische begraafplaats in Zuidlaren. ‘Islamitische begraafplaatsen moeten gerealiseerd worden in alle grote steden in Nederland’, zegt hij. ‘Nu zijn we met de gemeente in gesprek voor een tweede islamitische begraafplaats in Almere. Ik verwacht wel dat de gemeente bereid zal zijn om nog een stuk grond aan ons te verkopen. Vanwege de coronapandemie is de nood nu erg hoog.’

Ook stichting BIBIN van Amrino zet zich in voor de realisatie van meerdere islamitische begraafplaatsen in Nederland om aan de vraag te voldoen. Gemeenten zouden geen geld aan onderhoudskosten hoeven te besteden op het moment dat de islamitische begraafplaatsen worden gerealiseerd in eigendom en beheer van BIBIN, zegt Amrino. Daarnaast streeft BIBIN als non-profitorganisatie naar een redelijke prijs voor eeuwige grafurst.

‘Als het zover is, willen we ervoor zorgen dat een islamitische begraafplaats in elke stad in Nederland dezelfde prijs hanteert, of het nu in de Randstad is of ergens anders. Bij ons betalen de mensen nu 2.715 euro voor een graf met eeuwige grafurst. Deze prijs kunnen we hanteren omdat we dankzij donaties niet hoeven te betalen voor de grond.’

Amrino verwacht dat er een gigantische markt voor islamitische begraafplaatsen op komt. ‘Na de coronacrisis zal dit probleem bij de Nederlandse moslimgemeenschap nog steeds op het netvlies staan’, voorspelt hij. ‘De huidige toestand heeft ons aan het denken gezet. Waar worden wij begraven op het moment dat we komen te overlijden? We merken dat deze vraag steeds meer Nederlandse moslims bezighoudt.’ ●

‘De huidige toestand heeft ons aan het denken gezet. Waar worden wij begraven?’

tien en twaalf overledenen begraven’, zegt Karamatali.

Stichting Ar-Raza heeft de begraafplaats in de eerste plaats opgericht voor de Surinaams-islamitische gemeenschap, stelt hij. ‘Maar in dit soort noodsituaties moeten we afwijken van de norm. Nood breekt wet. We kunnen mensen niet zomaar weigeren.’

De overledenen die nu bij Ar-Raza begraven worden stonden vaak op het punt om gerepatriëerd te worden. De overledenen werden in mortuaria geplaatst, in afwachting van de Marokkaanse overheid om het inreisverbod in te trekken. Maar omdat het inreisverbod tenminste zal gelden tot eind april

begraafplaatsen. Vervolgens kunnen nabestaanden de overledenen, op kosten van de gemeente, herbegraven op een later te realiseren begraafplaats met eeuwige grafurst - of de overledenen worden op een later moment gerepatriëerd, zo is hun idee.

Zowel Amrino als Karamatali zien hierin geen werkbare oplossing. ‘Eeuwige grafurst is in het belang van zowel de overledene als de nabestaanden, zodat herbegraven niet noodzakelijk is. Ik vraag mij af of je vanuit islamitisch oogpunt tijdelijke graven op een gemeentelijke begraafplaats kan verantwoorden. Bovendien kost het herbegraven van overledenen veel geld, het repa-

Hoe komen we door de coronacrisis? Dit doet ons panel

Het coronavirus houdt overal de gemoederen bezig. Wat doen onze panelleden om de crisis door te komen? Wat vinden ze van de aanpak van de Nederlandse overheid?

● JAIME DONATA

Pritam Sockhradj (18), scholier havo 5

'Het lukt mij wel om nuchter te blijven, denk ik. De hele situatie voelt een beetje zoals vakantie voor mij, maar wel anders. Mijn schoolexamens gaan ook gewoon door, hoorde ik eerst. Maar toen werden de examens alsnog afgeblazen.

Sommige dingen kun of mag je nu niet doen, maar ik ben wel van het denken in mogelijkheden. Voetballen doe ik bijvoorbeeld om de twee dagen met een groepje vrienden van maximaal vijftien personen. Nee, we houden dan niet altijd twee meter afstand van elkaar... dat kan niet. Maar als iemand zich slecht voelt, dan komt die persoon niet voetballen.

Ik vind dat er in Nederland traag gehandeld is. Zelfs toen het in Italië misging - wat heel

dichtbij is - werd er hier eigenlijk niks gedaan. Misschien hadden we toen toch even de grenzen moeten sluiten. Het niet sluiten van de basisscholen vond ik ook niet zo slim, omdat kinderen volwassenen kunnen aansteken. De huidige 'flatten the curve'-aanpak vind ik dan wel weer een goed idee, omdat we dan minder druk krijgen op de schaarse bedden.

Ik ben achttien jaar en gezond. Ik denk niet dat ik doodga aan corona, mocht ik het krijgen. Maar mijn eigen gezondheid vind ik niet het belangrijkste. Het is meer dat ik andere mensen die tot de kwetsbare groepen behoren niet wil aansteken. Ik zoek bijvoorbeeld mijn opa ook niet op. Mijn tip aan iedereen is dan ook: denk niet alleen aan jezelf, maar ook aan anderen.' ●

Lourdes Boasman (69), gepensioneerd en taalvrijwilliger

'Beangstigend, zo ervaar ik de coronacrisis. Natuurlijk, er zijn wel meer crises geweest, maar deze crisis gaat over onze gezondheid. Het is echt andere koek dan bijvoorbeeld de economische crisis van 2008. Deze crisis is ongecontroleerd. Financiële crises zijn en worden veroorzaakt door de mens zelf en moeten dus ook opgelost worden door de mens. Dit virus heeft een andere grondslag. Via de media wordt ons duidelijk gemaakt dat het coronavirus een blijvertje is. En ook dat is beangstigend, omdat er voorlopig nog geen vaccin beschikbaar is.

Voor mij persoonlijk speelt ook nog mee dat ik juist tot de meest kwetsbare groep behoort, zowel wat betreft leeftijd als qua gezondheid. Alle informatie die door de media wordt doorgegeven zorgt ervoor dat ik soms de dood in mijn hart voel. Ik heb mij dan ook voorgenomen om minder naar televisieprogramma's over het virus te kijken en mij te beperken tot het journaal en de krant. Dat moet genoeg informatie zijn.

Wat nu de beste aanpak is? Ik zie de logica er wel van in dat men vindt dat er immuniteit moet worden opgebouwd. De ouderen kunnen die immuniteit waarschijnlijk niet opbouwen omdat dat te riskant is. Jongere mensen hebben die

kans wel omdat ze over het algemeen fitter zijn. Om die reden moeten ouderen vooralsnog in isolatie blijven. Maar ja: hoe lang moet dat gaan duren? En doet Nederland er wel goed aan niet de lijn van het buitenland te volgen? Het blijft koffiedik kijken.

Ik voel mij er toch wel angstig onder. En ik mis mijn contacten. Ik ben vrijwilliger bij twee bibliotheken, waar ik taalles geef aan vluchtelingen. Ik mis mijn collega's, maar ook de leerlingen. Ik heb nu wel meer telefonisch overleg en geef online les aan één van de deelnemers, zodat zij niet teveel achterop raakt met haar lessen. Verder doe ik oefeningen - opnames van *Nederland in beweging* - en probeer ik op mijn home-trainer toch zoveel mogelijk kilometers te maken.

Naar buiten ga ik niet, mijn boodschappen doe ik nu online. En vooral dat laatste levert veel problemen op. Ik ben abonnee bij Picnic, maar de bezorgmomenten zitten al een week van te voren volgeboekt. Ik kom er gewoon niet meer tussen. Dus ben ik in arren moede maar gaan bestellen bij één van de supermarkten, maar zelfs daar is de wachttijd een week. Daar zie ik voor mijzelf nog wel een probleem ontstaan, al is ook dat koffiedik kijken.' ●

Ibrahim Özgül (35), finance en project professional

‘Ik doe alles netjes volgens de regels van het RIVM. Ik kom niet te dicht in de buurt van andere mensen en ben sowieso al iemand die zijn handen vaak wast. Nu doe ik het alleen net iets vaker. Ik ging voor mijn werk veel op klantbezoek, maar nu doe ik dat niet meer. Daardoor heb ik tegenwoordig wel veel tijd over om mijn administratie bij te werken. Klanten contacteer ik via de telefoon.

Voor een tijdje is dit wel te doen, maar niet te lang. Ik ben niet zo van het achter een bureau zitten op kantoor. Het menselijke contact vind ik een van de leukste dingen aan mijn werk. Bedrijven moeten nu allemaal een stukje verlies nemen, maar de vraag is wel: wie overleeft en wie niet? Wij zitten zelf in de autosector. En op dit moment denken mensen niet aan hun auto. Maar dat komt straks wel weer en gelukkig verkopen wij B-merken. In crises als deze kopen mensen meer B-merken. Dus onze business zal

denk ik relatief licht geraakt worden.

Ik denk - en hoop - echt dat we het virus kunnen beperken als iedereen voorzichtig is, maar ik maak mij wel zorgen om mijn ouders. Die bel ik nu vaak om hen te vertellen dat ze niet naar buiten moeten gaan. Mijn zus doet boodschappen voor ze. Ik heb ook een paar vrienden met horecazaken die nu thuis zitten en geen inkomsten hebben. Dat raakt je toch, zij het indirect.

Over onze Nederlandse aanpak heb ik gemengde gevoelens. Rutte had het over groepsimmunititeit opbouwen, maar dan hoor je weer verhalen van experts die zeggen dat dit toch gevaarlijk is. Dan heb je weer mensen die een totale lockdown willen, omdat dit de oplossing zou zijn. Maar volgens andere virologen is een lockdown een non-oplossing, omdat we daarna gewoon weer doorgaan met besmetten. Ik weet het zelf ook niet meer. Wetenschappers spreken elkaar dagelijks tegen, dus wie ben ik dan?’ •

Salma Karim (25), CEO en graphic designer

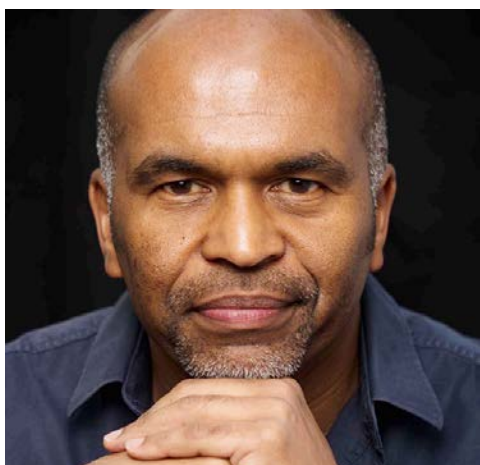
‘Tja, corona... Ik ben sowieso iemand die van binnen zitten houdt. Ik ben een grafisch ontwerper en heb een portfolio aan vaste klanten, dus ik merk niks qua omzet. Mijn werk doe ik nu allemaal online en telefonisch. Wel jammer is dat je printwerk eigenlijk graag wil voelen. Dat kan nu niet. Dat is het enige.

Ik zit zelf in de risicogroep vanwege mijn gezondheid, dus ik moet extra goed opletten. Ik mag zelf geen boodschappen doen, dus sinds de coronacrisis woon ik nu tijdelijk bij mijn ouders. Mijn moeder heeft ook een zwakke gezondheid en mijn stiefvader doet alle boodschappen. Als hij iets oploopt kan hij ons infecteren.

Maar om nu in mijn eigen huis in quarantaine te gaan? Nee. Wel zitten we niet heel dicht op elkaar. Mijn broertje werkt in de kinderopvang. Hij mocht ook een paar weken niet werken vanwege het besmettingsgevaar voor mijn moeder en mij.

De wijze waarop Nederland de coronacrisis aanpakt vind ik vrij laconiek. Zeker in het begin, terwijl toen al heel duidelijk was wat er in andere landen gebeurde. De capaciteit van de intensive cares in onze ziekenhuizen is heel laag. Ik zie op Facebook allerlei filmpjes voorbijkomen van doodzieke mensen die niet serieus worden genomen door de ziekenhuizen. De testcriteria hier zijn ook belachelijk streng. Als ik die verhalen hoor word ik wel bang. Wat gebeurt er met mij zodra ik echt iets krijg?

Mensen die niks hebben nemen het virus ook niet serieus, merk ik. Niet voor zichzelf en ook niet voor anderen. Zelfs mijn eigen vrienden vonden het in het begin allemaal maar overdreven. Ze werden boos om mijn waarschuwingen op Facebook, omdat ze vonden dat ik angst aan het zaaien was. Maar ik ga al bijna dood als ik een griepje heb - laat staan als ik corona krijg.’ •

Chris Polanen (56), schrijver en dierenarts

‘Als dierenarts moet ik wel een paar uur per dag open blijven. Voor medicijnverkoop en voor spoedgevallen. We kunnen ook prima anderhalve meter afstand houden van eigenaren, want we moeten de dieren onderzoeken, geen mensen. Bij honden is het soms iets lastiger. Die willen een baasje in de buurt. Mijn hoofdassistente zit nu ziek thuis, dat maakt het werk nu wel wat ingewikkelder.

Persoonlijk ga ik niet gebukt onder paniek. Iedereen om mij heen is gezond. Wel voel ik mij verantwoordelijk voor ouderen en zwakkeren - en voor de mensen in de zorg. Hoe meer mensen ik over de vloer laat komen in mijn praktijk, hoe groter het verspreidingsgevaar - en hoe zwaarder zij het krijgen.

Ik denk dat we het in Nederland redelijk doen. Al vind ik wel dat bepaalde beroepsgroepen zoals kappers en fysiotherapeuten ook meteen hadden moeten stoppen met werken. Een totale lockdown is zo ingrijpend, dus ik snap

‘Ik denk dat we het in Nederland redelijk doen’

wel dat we er hier in Nederland nog niet aan willen. Misschien zeggen we over een maand dat een lockdown wel had moeten, maar dat weten we pas achteraf.

Hamsteren? Absoluut niet. Maar mijn vrouw is normaal ook al van de voorraden - dus we kunnen nog even vooruit, mocht het nodig zijn.’ •

Alternatieve media als onderdeel van

ALTERNATIEVE RECHTSE MEDIA(GEZICHTEN) (FOTO'S: YOUTUBE, VEREN OF LOOD, OPINIEZ, ONGEHOORD NEDERLAND, DE NIEUWE ZUIJL, DE DAGELIJKSE STANDAARD)

● EWOUT KLEI

Alternatieve media op 'rechts' zijn dusdanig in opkomst, dat de overheid het een onderzoek waard vond.

Het eind vorig jaar gepubliceerde rapport *The politics of social media manipulation*, geschreven in opdracht van de ministeries van Binnenlandse Zaken en Onderwijs, veroorzaakte - niet geheel onverwacht natuurlijk - veel ophef op social media. Rechtse alternatieve opiniewebsites als *de Dagerlijke*

Standaard en *OpinieZ* waren woest op minister Kajsa Ollongren: hun berichtgeving werd namelijk als 'hyperpartisan' ('hyperpartijdig') en als 'junknews' ('onzinnieuws') getypeerd.

Waarom zijn alternatieve rechtse media opgekomen? Voegen zij werkelijk wat toe? En heeft deze nieuwe rechtse mediazuil-in-wording kans van slagen? *De Kanttekening* vroeg het aan de rechtse

blogger Sander van Luit, onderzoeksjournalist Robert van der Noordaa en Claude de Wit, hoofdredacteur van de rechtse website *Veren of Lood*.

Hyperachterdochtig en goedgelovig

Sander van Luit, een rechtse blogger en vlogger, is in 'rechts Nederland' bekend vanwege de *Batavieren Podcast*, een rechtse podcast waarin het nieuws wordt becommentarieerd. Daarnaast houdt Van Luit op zijn site *LibertyCentral* een heleboel alternatieve bijdragen op 'rechts' bij.

'Mainstream media doen heel erg aan framing', vindt Van Luit. 'Het zijn geen neutrale media, maar in werkelijkheid linkse media die zich laten leiden door politieke correctheid. Dat zie je in hun bericht-

geving terug. Daarin wordt aan het nieuws vaak een bepaalde draai gegeven.'

Vanwege die 'framing' kijkt hij nooit meer naar de NPO, vertelt Van Luit. 'WNL is gewoon een VVD-zender geworden en de VVD voert tegenwoordig D66-beleid uit. Ook *PowNed* verkondigt niet het geluid van FvD en PVV. Omdat het rechtse geluid in de mainstream media niet gehoord wordt, komen er veel alternatieve media op en wil aspirant-omroep *Ongehoord Nederland* zendtijd krijgen.'

Claude de Wit van de rechtse website *Veren of Lood* beaamt Van Luits analyse. De Wit spreekt over 'agitprop' door de mainstream media. Hij hekelt de 'vooringenomenheid en verwongenheid' van de NOS, die vooral op *Teletekst*

een 'rechts-van-rechtse' verzuiling

SANDER VAN LUIT (FOTO: YOUTUBE)

bevooroordeeld zou zijn. De Wit wijst op een artikel van 'Hannibal' (een pseudoniem van blogger Pim Beart) op *Veren of Lood*, getiteld 'NOS & Teletext - achtergrond en agitprop'.

Volgens Hannibal wijst *Teletekst* maar al te graag met een beschuldigende vinger naar 'extreemrechts', maar wordt de andere kant doelbewust verzwegen. 'Een terrorist die ook linkse standpunten heeft? De nieuwsconsument onnodig verwaren is niet wat de staatsomroep beoogt, zodat ze dat in de gevallen dat ze het opschrijft toch zoveel mogelijk bedekt houdt.'

Hannibal gebruikt de term 'staatsomroep' niet zomaar. De kritiek op de mainstream media voort uit de kritiek op de politiek, vertelt Robert van der Noordaa. Hij is onderzoeksjournalist voor *de Volkskrant* en *de Groene Amsterdammer* en is gespecialiseerd in het fenomeen nepnieuws.

'De grote kranten worden gezien als onderdeel van de gevestigde orde. En die wordt niet meer vertrouwd. Politici zouden allemaal leugenaars zijn. Ze hebben het bijvoorbeeld constant over 'Pinokkio Rutte'. En de media, die kennelijk dus onderdeel zijn van deze gevestigde orde, liegen volgens deze critici dus ook altijd.'

Van den Noordaa vindt deze achterdocht allesbehalve terecht. Volgens hem zijn het juist de alternatieve media die zich aan 'framing en agitprop' schuldig maken.

'Alle media worden op één hoop geveegd. Alternatieve media pikken alleen dat nieuws uit dat hun eigen standpunten ondersteunt en bran-

den de rest af. Ze zijn aan de ene kant hyperachterdochtig, terwijl ze aan de andere kant heel goedgelovig zijn. Als het maar in je eigen straatje past. Ze citeren ook uit uiterst dubieuze bronnen als *Breitbart* en *Voice of Europe*.' Dit zijn twee radicaal-rechtse 'nieuwssites' die regelmatig met nepnieuws komen.

De onderzoeksjournalist vraagt zich af of je alternatieve rechtse media überhaupt wel 'media' moet noemen. 'Interessant is in dit verband de klacht die journalist Chris Klomp bij de Raad voor de Journalistiek indiende over Jan Roos, naar aanleiding van een stuk van Roos op de rechtse website *Saltmines*. Het antwoord van de raad was bijzonder: ze namen de klacht niet in behandeling, want *Saltmines* is geen medium.'

Minirevolutie

Alternatieve media hebben tegenwoordig een veel groter bereik dan vroeger. Toen kon je weliswaar met een stencilapparaat of bij de plaatselijke drukker je eigen alternatieve medium beginnen, maar je publiek was zeer klein. Met de komst van internet bereiken alternatieve media honderdduizenden mensen.

In zijn vlog 'De beste alternatieve (social) media' spreekt blogger Van Luit over een 'democratische minirevolutie', die ervoor zorgt dat de mainstream media niet meer het monopolie op het nieuws hebben. 'Iedereen kan nu bijna hetzelfde doen, wat vroeger alleen radiokanalen en televisiezenders deden', zegt hij in zijn video.

Van Luit is actief op een heleboel alternatieve (sociale) media. Omdat

hij bang is dat zijn accounts op Twitter en Facebook nog een keer zullen worden verwijderd - deze media zouden politiek correct zijn - is Van Luit ook actief op media met namen als *Gab*, *MeWe*, *Minds*, *Parler*, *Think Spot* en *VK*. 'Als ik gecensureerd word, dan ga ik naar een ander platform.'

Volgens Van Luit wordt *Gab*, dat fungeert als een alternatief voor Twitter, steeds groter. Er worden namelijk steeds meer mensen van Facebook en Twitter gegooid. Hij geeft toe dat er op *Gab* extreemrechtse meningen staan: 'Ze hebben het dan over de 'Holocaust Hoax' of over dat Hitler ook goede dingen heeft gedaan. Je moet zulke gekkies gewoon negeren.' Van Luit ziet internetcensuur als het grootste probleem. Racisme vindt hij problematisch, maar: 'Je doet hier toch niets aan'.

Onderzoeksjournalist Van der Noordaa ziet dit anders. 'Twitter is de laatste jaren verpest door extreemrechtse figuren, het is heel logisch dat ze hier nu strenger tegen optreden. Het is krankzinnig bijvoorbeeld hoe fel Greta Thunberg wordt aangevallen. We moeten dit soort haat niet tolereren, want als je geen paal en perk stelt wordt het steeds erger.'

De *Overton Window*, het spectrum van gedachtegoed dat het

'WNL is gewoon een VVD zender geworden en de VVD voert tegenwoordig D66 beleid uit'

VAN LINKS NAAR RECHTS: ROBERT JENSEN, ONGEHOORD NEDERLAND-VOORMAN ARNOLD KARSKENS EN JAN ROOS (FOTO'S: YOUTUBE)

grote publiek accepteert, is volgens Van der Noordaa nu aan het verschuiven. 'Als we niets doen, dan vinden we het straks ook normaal als iemand roept dat we politici van de tegenpartij moeten ophangen. Ik heb liever dat alt-rechtse mensen naar hun eigen social media gaan, dan dat ze de sfeer op Twitter verpesten.'

Claude de Wit van *Veren of Lood* is bang dat respect en fatsoen worden misbruikt door 'links' om een politiek-correcte deken over het debat te leggen. Hij beschouwt het

overheidsrapport *The politics of social media manipulation* als een poging tot censuur. Hij erkent dat nepnieuws en hyperpartijdigheid bestaan, maar zegt erbij dat vooral de 'gevestigde orde' zich hier schuldig aan maakt.

De Wit: 'We hebben een mening, maar die is maar zelden die van een bepaalde partij. We verdedigen ook niemand om het verdedigen. Dat *Frontaal Naakt* en *Krapuul* (twee links-radicalen opiniewebsites, red.) niet door het onderzoeksteam van de Universiteit van Amsterdam

werden genoemd vonden we erg amusant, omdat met die weglating de onderliggende agenda van de onderzoekers werd getoond. Geen verrassing, maar wel tamelijk dom. Over hyperpartijdigheid gesproken.'

Van der Noordaa vindt het niet gek dat de focus van het onderzoeksrapport over nepnieuws en alternatieve media op rechts lag. Radicaal-linkse opiniewebsites zouden nauwelijks lezers en nauwelijks impact hebben. Volgens de journalist is hyperpartijdigheid iets waar tegenwoordig vooral rechtse media zich schuldig aan maken.

Van der Noordaa: 'Ook mainstream rechtse media zijn tegenwoordig ongelooflijk partijdig, vooral *de Telegraaf*. Het zontje van Femke Halsema had kattenkwaad uitgehaald, maar de krant van wakker Nederland schreef hier een heleboel artikelen over, met als doel de burgemeester van Amsterdam te beschadigen. Met nieuws had dit niets van doen. En dan heb ik het nog niet gehad over die suggestieve stukken, waarin bewezen racisten met een achtergrond in het extreem-rechtse milieu worden opgevoerd als normale 'bezorgde burgers', 'gewone Nederlanders'. Echt ongelooflijk.'

Een nieuwe zuil

Er is een nieuwe verzuiling aan de gang, waarschuwde opiniepeiler Maurice de Hond begin dit jaar. Kiezers raken steeds meer gepolariseerd en bekend binnen hun eigen 'bubbel'. Deze verzuiling lijkt in niets op de vroegere opdeling in protestanten, katholieken, socialis-

ten en liberalen. De Hond identificeert drie nieuwe blokken: een links blok, een rechts blok en een nog rechtser blok.

Het is vooral binnen dit 'rechts-van-rechtse' blok waar het bouwen van een nieuwe, eigen zuil zich aftekent. Forum voor Democratie-voorman Thierry Baudet rept met regelmaat over 'een nieuwe zuil', die een tegenwicht moet bieden aan een in zijn ogen linkse hegemonie binnen de bestaande instituties.

Baudets leermeester en FvD-senator Paul Cliteur verwoordt het zo: 'We zijn meer dan alleen een politieke partij. We moeten een compleet nieuwe zuil opbouwen met eigen instituties: een partij, een omroep, kranten, debatruimtes en ook aan de universiteiten moet veel gebeuren.' Precies dat lijkt nu te gebeuren.

Naast een eigen partij (FvD) en een eigen omroep in oprichting (*Ongehoord Nederland*) kent de nieuwe radicaal-rechtse zuil uitgeverijen als De Blauwe Tijger van Tom Zwitter (foto rechtsboven, rechts) en, tot op zekere hoogte, Aspekt. Beide uitgeverijen geven onder meer boeken uit van rechts-geleerde FvD-senator Paul Cliteur (foto rechtsboven, links) en filosoof en FvD-ideoloog Sid Lukkassen (foto rechtsboven, midden). Daarnaast bezit deze zuil-in-aanbouw opiniewebsites (*OpinieZ*, *De Nieuwe Zuil* van Sid Lukkassen en in mindere mate *de Dagelijkse Standaard*) en een netwerk van bevriende opiniemakers en bloggers.

Wordt de nieuwe rechtse zuil een succes? Robert van der Noordaa heeft hier zo zijn vraagtekens bij. 'Aspirant-omroep *Ongehoord Nederland* heeft in korte tijd heel veel leden binnengehaald, maar ze hadden zich vergist. Pas een jaar later moeten ze 50.000 leden hebben. Het is nog maar de vraag of de mensen die nu lid zijn geworden dat aan het einde van dit jaar nog steeds zijn en opnieuw hun contributie zullen betalen. Bovendien deugde de teller op de website niet en kun je met het invullen van allerlei onzingegevens en het betalen van slechts één cent al lid worden. Er waren ook mensen die zich tien keer als lid hadden aangemeld.'

Volgens Van der Noordaa is het makkelijk om op social media steun te krijgen voor je geluid via retweets en steunbetuigingen van twitteraars, maar is het consolide-

'Alternatieve media pikken alleen dat nieuws uit dat hun eigen standpunten ondersteunt'

Over FvD – mediale wedloop naar de bodem

DOOR HANNIBAL 21 AUGUSTUS 2019

Dat je je over de Nederlandse MSM niet veel illusies hoeft te maken was me al langer duidelijk, maar wat we nu over FvD zien is masochisme.

VEREN OF LOOD

DE WERELD NU

EEN ARTIKEL OP VEREN OF LOOD, 2019 (FOTO: VEREN OF LOOD)

ren van deze steun andere koek. 'Robert Jensen haalde met zijn actualiteitenprogramma hele lage kijkcijfers. En zijn YouTube-kanaal is ook geen groot succes. Hetzelfde geldt voor Jan Roos en zijn podcast. Er moeten voldoende mensen bereid zijn om hiervoor te betalen, maar die zijn er - helaas voor hem - niet.'

Ook Claude de Wit van *Veren of Lood* is sceptisch over het ontstaan van een nieuwe rechtse zuil, maar om hele andere redenen. 'Wij kijken met belangstelling naar de pogingen die mensen doen, maar geloven er absoluut niet in. Niet alleen omdat er te weinig gemeenschappelijke basis is voor een dergelijke samenballing, maar bovendien omdat het ons te defensief is. De suggestie dat er één waarheid zou zijn en dat die rechts is, komt op ons over als tamelijk infantiel.'

Wie wél gelooft in een nieuwe rechtse zuil is filosoof, publicist en FvD-ideoloog Sid Lukkassen: hij is een platform gestart dat expliciet streeft naar zo'n rechtse zuil: 'De Nieuwe Zuil'. Lukkassens vehikel heeft een eigen website en een social media-kanaal dat onder meer artikelen van Lukkassen en filmpjes van Forum voor Democratie verspreidt. Blogger Sander van Luit was een organisatorische spil binnen De Nieuwe Zuil, maar heeft deze inmiddels de rug toegekeerd.

Van Luit noemt twee personen

PAUL CLITEUR (LINKS), SID LUKKASSEN (MIDDEN) EN TOM ZWITSER TIJDENS EEN UITZENDING IN DE BLUE TIGER STUDIO, EEN VEHIKEL VAN ZWITSERS UITGEVERIJ DE BLAUWE TIJGER (FOTO: YOUTUBE)

'Als je kritiek hebt op Thierry Baudet, dan duiken de FvD lemmingen op je af'

als redenen waarom hij weg is gegaan: Sid Lukkassen en Robert Bor (foto onder), een fervent twitteraar en publicist op het rechtse *Opinie*. Op Twitter neemt Bor in lange draadjes Thierry Baudet in bescherming tegen 'aanvallen' van links, bijvoorbeeld tijdens de ophef over de beruchte 'Marokkanen'-tweet. Bor sprak toen over het 'activistische rapaille' dat een 'fake-news campagne' zou zijn gestart.

'Lukkassen en Bor begonnen zich steeds meer te gedragen als propagandisten van Forum voor Democratie en duldden geen kritiek op deze partij', aldus Van Luit. 'Sid Lukkassen werkt tegenwoordig voor FvD in Brussel. Bor hoopt misschien ook op een baantje, daarom verdedigt hij op Twitter Thierry Baudet tegen kritiek van buiten.'

Volgens Van Luit dreigt er 'een politieke correctheid op rechts' te ontstaan. 'Mensen ontvrienden mij op Facebook, omdat ik kritiek op FvD heb. En als je kritiek hebt op Thierry Baudet, dan duiken de FvD-lemmingen op je af.' Hij doelt op rechtse twitteraccounts die iedereen aanvallen met kritiek op Thierry Baudet en FvD.

Uiteindelijk is zo'n zuilvorming niet voor alle rechtse mensen weggelegd, zo blijkt uit de woorden van Van Luit. 'Ik vind als klassiek liberaal vrijheid heel belangrijk', zegt hij. 'Je moet ook op FvD kritiek kunnen uitoefenen.'

KIM BOON VAN UP! NETWORK INTERVIEWT ROBERT BOR OP HET AFGELOPEN FVD-CONGRES (FOTO: YOUTUBE)

Moslims over islamitisch onderwijs: stabiele basis of benauwde bubbel?

LEERLINGEN OP EEN ISLAMITISCHE SCHOOL IN NEDERLAND (FOTO: YOUTUBE)

Vanwege alle commotie rondom het Cornelius Haga Lyceum in Amsterdam staat islamitisch onderwijs in Nederland wederom in de publieke belangstelling. Biedt islamitisch onderwijs louter een sterke basis voor de islamitische identiteit? Of is het een doctrine die segregatie in de hand werkt? Vier moslimouders reflecteren op deze vragen.

● FITRIA JELYTA

Er zijn moslims in Nederland die hun geloof willen praktiseren en daarin het onderwijs voor hun kinderen willen meenemen', zegt Ai Lien Djie, psychosociaal counselor in Amsterdam. Djie heeft zich jaren geleden bekeerd tot de islam. Ze heeft drie kinderen, waarvan de oudste twee op een islamitische basisschool hebben gezeten. De jongste geniet nu nog steeds basisonderwijs op een islamitische school.

'Mensen die niet bekend zijn

met islamitisch onderwijs denken soms dat daar alleen maar de Koran wordt onderwezen en over de islam wordt gepredikt', zegt Djie. 'Natuurlijk maakt geloofsleer deel uit van islamitisch onderwijs, maar dat is niet het enige wat de kinderen meekrijgen. Mijn kinderen leren alles op een islamitische school wat ze op een openbare school ook zouden leren.'

Zij vindt daarom niet dat islamitisch onderwijs segregatie in de hand werkt. 'Het principe 'soort zoekt soort' is heel basaal. Uiteindelijk geven mensen de voorkeur aan

'Mijn kinderen leren alles op een islamitische school wat ze op een openbare school ook zouden leren'

gelijkgestemden. Soms gebeurt dat op basis van religie, maar dat hoeft niet te betekenen dat zij niet participeren in de maatschappij.'

De keuze voor een islamitische

basisschool was bewust. Djie vindt het belangrijk dat de school de islamitische identiteit van haar kinderen ondersteunt. 'Kinderen brengen het grootste deel van hun tijd door

met hun leerkracht. Als de leraar dan te pas en te onpas signalen geeft dat hij het geloof ouderwets vindt, of dat hij vindt dat het een achterlijke bezigheid is om actief een religie te praktiseren, dan is dat verwarrend voor een jong kind', zegt zij.

Wanneer kinderen het gevoel krijgen dat zij zich moeten verantwoorden voor hun identiteit, dan kan het gaan wringen, stelt Djie. Het is volgens haar ingewikkeld om op hele jonge leeftijd al te moeten filteren tussen wat je thuis en op school doet en laat. Vanuit haar werk als psychosociaal counselor kent Djie veel jongeren en volwassenen die daardoor een minderwaardigheidscomplex hebben ontwikkeld. Zij zijn dan eerder geneigd zich af te zetten tegen hun afkomst en de normen en waarden die ze van huis uit hebben meegerekregen. 'Je ziet dat ze dan tot diep in hun volwassenheid zoekende zijn naar hun identiteit. Die zoektocht is vaak een enorme mentale worsteling.'

Djie beseft wel dat haar kinderen ooit geconfronteerd zullen worden met andersdenkenden. 'Niet iedereen is moslim. Mijn kinderen moeten ook leren omgaan met cultuurverschillen. Ik wil hen dan ook genoeg kansen bieden om van gedachten te wisselen met mensen die andere levensopvattingen hebben. Maar alvorens ze dat doen moeten ze wel sterk in hun schoenen staan en trots zijn op hun islamitische identiteit.'

Haar oudste twee kinderen zitten inmiddels op het voortgezet onderwijs. Djie en haar kinderen hebben gekozen voor een openbare school. Ook dat was een bewuste keuze, aldus Djie. 'Door kinderen een goede basis te geven in hun identiteitsvorming, geef je ze de kans om op te groeien tot evenwichtige volwassenen die positief bij kunnen dragen aan de maatschappij. Dat is wat ik hoop voor mijn kinderen.'

Innerlijke drijfveren

Een sterke verbondenheid met de islamitische identiteit is belangrijk voor moslims. Dat vindt ook Ratih Sunaryo*, moeder van drie zoons. Toch is zij van mening dat dit niet gepaard hoeft te gaan met islamitisch onderwijs. Haar twee oudste zoons genieten basisonderwijs op een Montessorischool, terwijl haar jongste nog niet schoolgaand is.

'Voor onze kinderen willen wij

'Een islamitische school kwam niet aan de orde, omdat die niet in onze criteria paste'

een school waarin hun talenten gefaciliteerd worden', zegt ze. 'Mijn echtgenoot en ik vinden dat de school een onderwijscurriculum moet bieden dat aangepast is aan het kunnen en het willen van de kinderen. Een islamitische school kwam niet aan de orde, omdat die niet in deze criteria past.'

De manier waarop het onderwijs wordt gegeven op een islamitische school laat volgens Sunaryo weinig ruimte over voor wat kinderen zelf willen leren. Dit vindt ze niet alleen van islamitisch onderwijs, ook van regulier onderwijs. 'We ontdekten dat er een Montessorischool was die wel aan onze verwachtingen voldoet, omdat de beleving van het kind op deze school centraal staat. Dat is ook te zien aan de manier waarop ze de kinderen onderwijzen. Onze keuze viel daarom op deze school', zegt Sunaryo.

Eerder werkte Sunaryo als onderwijsassistent op een islamitische basisschool in Amsterdam. De leerlingen op die school zouden een beperkt wereldbeeld hebben vanwege de manier waarop werd lesgegeven. 'Als ik mijn ervaringen op die islamitische basisschool vergelijk met hoe ik de islam ervaar, dan was die school naar mijn mening niet islamitisch. Er werd daar veel aandacht besteed aan het geloof in de praktijk, maar niet zozeer aan waarom de kinderen op een bepaalde manier moesten handelen vanuit het geloof.'

Een voorbeeld daarvan waren de kledingvoorschriften. Zo werd Sunaryo gevraagd een hoofddoek en lange gewaden te dragen tijdens de lessen. Buiten schooltijd droeg zij echter geen hoofddoek.

Door kinderen te verplichten zich te houden aan bepaalde voorschriften, zonder de filosofie daarachter te behandelen, werk je segregatie in de hand, vindt ze. 'De kinderen zullen daardoor denken dat een moslim er zo uit hoort te zien en niet anders. Naar mijn gevoel is dat beperkend voor de ontwikkeling van het kind. Want

wanneer je kijkt naar de islam en zijn geschiedenis, dan zie je dat het een diversiteit aan culturen en interpretaties bevat. Dat zag ik niet terug in de manier waarop er les werd gegeven op deze school.'

Het viel haar wel op dat de school veel investeerde in de kwaliteit van het onderwijs, wat op zich niet direct te maken heeft met de islamitische identiteit van de instelling. Zo zat er een leerling op deze islamitische school die in het jaar waarin Sunaryo er werkte, de hoogste CITO-score behaalde van heel Nederland. 'Op academisch vlak is islamitisch onderwijs verenigbaar met regulier onderwijs. Het een hoeft het ander niet uit te sluiten. Dat laten islamitische scholen zien door onder andere te investeren in de kwaliteit van het onderwijs.'

Sunaryo vindt dat alle soorten onderwijs, of het nu gaat om islamitisch, christelijk of openbaar, een vorm van doctrine is. 'Kinderen krijgen op religieuze scholen interpretaties van geloofsleer opgelegd. Op reguliere scholen gaat het dan om interpretaties van bijvoorbeeld rechtssystemen. Dat zijn vormen van doctrines waar zij van op de hoogte moeten zijn. Net zo belangrijk is dan de ruimte die de kinderen moeten krijgen om deze dogma's te bevragen en zelf te beslissen wat ze willen leren.'

Een rolmodel voor goed burgerschap

Dat islamitische scholen investeren in de kwaliteit van het onderwijs, viel ook Salima Abarkan en Yamani Lesteluhu op. Het echtpaar heeft vier kinderen, waarvan de oudste drie schoolgaande kinderen zijn, die hun basisonderwijs genieten op een islamitische school.

'Islamitische scholen voelen een druk om goed te presteren', legt Lesteluhu uit. 'Negatieve berichtgeving in de media draagt eraan bij dat de scholen op scherp worden gezet. Uiteindelijk heeft dit een positieve invloed op de kwaliteit van het onderwijs, die heel belangrijk wordt gevonden.'

Lesteluhu en zijn echtgenote hebben moeite met het negatieve beeld van islamitisch onderwijs dat veel media schetsen. 'Wij herkennen ons daar helemaal niet in', zegt Arbakan resoluut. 'Er wordt vaak gesproken alsof de islamitische school een koranschool is, waarin de leerlingen in hun eigen islamitische bubbel leven. Dat is niet zo. Het is regulier onderwijs met een islamitisch tintje. Op de basisschool van onze kinderen wordt er niet eens Arabische les gegeven. Om specifiek de Arabische taal te leren en de Koran te lezen, moeten onze kinderen naar een andere school.'

Met islamitisch tintje doelt Arbakan op de islamitische feestdagen die de school viert. De kinderen leren wel over kerst en Sinterklaas, maar die - van oorsprong - christelijke feestdagen worden niet gevierd. 'Ik vind het belangrijk dat mijn kinderen niet op jonge leeftijd geconfronteerd worden met gebruiken die niet aansluiten op hun islamitische identiteit. Als kind zat ik op een school waar er wel christelijke feestdagen werden gevierd. Thuis vierden we het dan niet. Dat vond ik verwarrend. Ik wil niet dat mijn kinderen hetzelfde meemaken', zegt ze.

Het echtpaar stelt dat het onderwijs voor hun kinderen een verlengde moet zijn van wat ze thuis leren over het geloof, maar ook over de maatschappij. Niet islamitisch onderwijs, maar de negatieve berichtgeving daarover werkt segregatie in de hand, vinden Abarkan en Lesteluhu.

'Wij willen niet dat onze kinderen alleen maar met moslims omgaan', zegt Abarkan. 'De kinderen leren tijdens buitenschoolse activiteiten om te gaan met mensen die hun denkwijze uitdagen. Ook dat is belangrijk.'

Op school kunnen de kinderen van Arbakan en Lesteluhu alle vragen stellen die ze hebben over het geloof. Waarom iets vanuit de islam wordt geboden of verboden. 'Hierdoor leren ze kritisch na te denken in een omgeving waarin ze hun islamitische identiteit volledig kunnen uitdragen', zegt Lesteluhu. 'Daarom spreekt islamitisch onderwijs ons aan. We willen dat onze kinderen vol trots als Nederlandse moslims in deze maatschappij staan, en sterker nog, een rolmodel zijn voor goed burgerschap.' •

**Gefingeerde naam. Echte naam bij de redactie bekend.*

Nederlanders vast in Marokko: ‘Het

Marokko kondigde vorige maand aan dat er geen repatriëringsvluchten meer mogen worden uitgevoerd voor internationale toeristen. Het land heeft tot 20 april de noodtoestand uitgeroepen. Honderden Nederlanders zitten er nog vast.

● KAJA BOUMAN

In januari besloot Indigo Mayo in haar blauwe busje te stappen, de koude Nederlandse winter te ontsnappen en op reis te gaan naar Marokko. Haar hond ging mee. Mayo hield altijd al van reizen en voor het overlijden van haar man, zes jaar geleden, gingen ze altijd met z'n drieën op reis. ‘Nu doen we het gewoon met zijn tweeën’, zegt Mayo. In april zouden de Amsterdamse en haar hond aan de terugreis beginnen.

Maar de reis bleek een reeks van tegenslagen. Het begon toen haar hond werd gebeten door een Marokkaanse straathond en Marokko maatregelen trof rondom de verspreiding van het coronavirus. ‘Ik kan nu niet eens naar de dieren-dokter om de juiste medicatie voor mijn hond te krijgen.’

Sinds de beet heeft de hond regelmatig last van epileptische aanvallen, waardoor Mayo niet durft te vliegen en ze vastzit in Marokko. Volgens haar wordt een bepaalde groep vergeten. ‘De overheid regelt van alles voor toeristen die met het vliegtuig zijn gekomen, maar doet niets voor mensen die hier met de auto zijn. Hoe moeten wij terug?’

Een week voordat we met haar

spraken waren de grenzen bij de Spaanse enclaves Ceuta en Melilla nog open. Ook deze landgrenzen zijn nu gesloten. ‘Ik ben toen niet gegaan, omdat ik niet vast wilde komen te zitten in Spanje. Er zijn daar meer coronagevallen dan hier en ik heb auto-immuunziekten’, zegt Mayo. ‘Er was zo weinig informatie over hoe ik dan door kon rei-

‘Over een maand heb ik nieuwe medicatie nodig. Kan ik dat dan wel krijgen?’

voelt alsof ik geen kant op kan'

FOTO: PIXABAY

zen vanuit Spanje dat ik het risico niet durfde te nemen. Nu zijn die grenzen dicht en is het geen optie meer.'

Volgens Mayo is de situatie in Marokko wel uit te houden. Haar busje staat naast het huis van vrienden. Mayo kan nog naar buiten om de hond uit te laten en de winkels zijn grotendeels open. Ze maakt

zich vooral zorgen omdat ze niet weet hoe lang de grenzen dicht zullen blijven. 'Over een maand heb ik nieuwe medicatie nodig. Kan ik dat dan wel krijgen?'

Het Nederlandse ministerie van Buitenlandse Zaken maakte bekend dat Nederlandse reizigers die in het buitenland gestrand zijn, hulp kunnen krijgen bij het regelen en bekostigen van hun terugreis. Reizigers die binnen of in landen grenzend aan Europa zijn gestrand, moeten zelf driehonderd euro bijdragen.

Mayo heeft zich nog niet aangemeld voor de nieuwe regeling vanwege haar angst dat er slechts een oplossing zal komen voor vliegtuigreizigers. 'Ik wil geen driehonderd euro toezeggen voordat ik weet dat

'In Nederland heb ik een psycholoog en ik heb die behandelingen echt nodig, in Marokko heb ik niets'

er daadwerkelijk een goede oplossing zal komen.'

Terug met het vliegtuig

Ook Nederlandse reizigers die met het vliegtuig naar Marokko zijn gekomen hebben op dit moment geen mogelijkheden om Marokko te verlaten. Mourad Youssef uit Den Haag vloog 7 maart naar Fes om zijn oma te bezoeken. 7 april zou hij teruggaan naar Nederland, maar die vlucht werd vorige week geannuleerd.

'Er is nu vooral onzekerheid. Ik heb een andere vlucht op 9 april, die staat op 'voorgeboekt' - maar zoals het er nu uitziet, denk ik dat die ook niet doorgaat.' Youssef belt al een week iedere dag naar de ambassade. Hij heeft nooit iemand te pakken kunnen krijgen. 'Er komt via internet wel het een en ander naar buiten, maar ik heb nog steeds veel vragen.'

Toen Youssef een ticket probeerde te boeken voor een van de laatste vluchten naar Nederland, schrok hij van de prijzen. 'Een ticket kostte tussen de vierhonderd en zeshonderd euro. Omdat ik van een ziektebewijsteking leef, heb ik dat geld niet. Ik belde een familielid om te vragen of ik geld kon lenen. Toen ik hoorde dat dat kon, waren alle tickets al uitverkocht.'

Youssef lijdt aan een functionele stoornis en maakt zich zorgen over zijn medische hulp. 'In Nederland heb ik een psycholoog en ik heb die behandelingen echt nodig, in Marokko heb ik niets. Het voelt alsof ik geen kant op kan.' •

Zorgen over vrouwen in Turkije: Erdogan

Terwijl de wereld op 8 maart stilstond bij Internationale Vrouwendag, vrezen activisten voor de positie van vrouwen in Turkije. Zij zien een grote invloed van president Erdogan en zijn AKP, die al twee decennia de macht in handen hebben. 'Het maatschappelijke klimaat wordt steeds meer anti-vrouw.'

● EWOUT KLEI

Begin dit jaar ontstond er binnen en buiten Turkije ophef over een controversieel 'trouw-je-verkrachter'-wetsvoorstel dat in het Turkse parlement werd behandeld. Via dit voorstel kunnen Turkse mannen hun straf ontlopen nadat ze een minderjarige vrouw seksueel hebben misbruikt. Mannen moeten er dan wel voor zorgen dat ze trouwen met het meisje. Ook moet het leeftijdsverschil tussen beiden minder dan tien jaar zijn.

Sommige landen in het Midden-Oosten en Noord-Afrika, zoals Saudi-Arabië en Algerije, kennen al soortgelijke wetgeving. Het doel van dit soort wetten is het beschermen van de familie-eer. In Libanon, Jordanië en Tunesië zijn dit soort wetten de laatste jaren juist afgeschaft, net als Turkije zelf in 2005 nog deed.

In 2016 bewandelde Turkije echter het omgekeerde pad door opnieuw een 'trouw-je-verkrachter-wet' voor te stellen. Na luide protesten - onder andere van de pro-Koerdische HDP - werd dit wetsvoorstel weer ingetrokken. Ook nu, in 2020, is de stemming over de 'trouw-je-verkrachter-wet' uitgesteld.

FOTO: PIXABAY

Dit komt door de oorlog in Syrië en het nieuwe hoofdstuk in de vluchtelingencrisis, vertelt een woordvoerder van Amnesty Turkije. Ze weet niet of en zo ja wanneer het voorstel alsnog aan het parlement wordt voorgelegd. Ook moet Amnesty zich nog beraden over wat in dat geval

haar respons zal zijn. 'Het is wel een ontwikkeling waarover we ons zorgen maken', benadrukt ze.

Volgens de Koerdisch-Nederlandse activiste Kesire Demirtas* heeft de 'trouw-je-verkrachter-wet' alles te maken met de geschiedenis van eercultuur in Turkije. 'De eer-

cultuur is ontstaan in tribale samenlevingen, waar geen wetten en regels waren. Het draaide om de eer. En als vrouwen zich zouden 'misdragen', dan was de eer 'geschondden' en betekende dit dat de vrouw moest worden gestraft - en in het uiterste geval gedood.'

n versterkt het patriarchale systeem'

De Turkse samenleving is in de twintigste eeuw veel moderner geworden, met wetten en regels die vrouwen zouden moeten beschermen. 'Maar onder Erdogan is de eercultuur teruggekeerd, omdat die wetten en regels niet worden gehandhaafd', legt Demirtas uit. 'En de 'trouw-je-verkrachter-wet' die de eercultuur legitimeert wordt nu voor een tweede keer aan het parlement voorgelegd.'

Ook als dit wetsvoorstel opnieuw bakzeil haalt wordt het 'patriarchaat' volgens Demirtas versterkt. 'Hiermee geeft de AKP aan patriarchale mannen een signaal af. Ze voelen zich ondersteund door de regering. Ze voelen zich machtiger dan vrouwen, ze durven meer. Het maatschappelijke klimaat wordt zo meer anti-vrouw.'

Waar Demirtas en andere vrouwenrechtenactivisten zich het meeste zorgen over maken is femicide: de moord op vrouwen door mannen. De Turkse mensenrechtenorganisatie *Anit Sayac* ontwaart een verontrustende stijgende lijn. Waar in 2008 66 Turkse vrouwen werden vermoord, steeg dit naar 293 in 2014 en in 2019 naar 411 vermoorde vrouwen. Daarmee vormt vorig jaar het voorlopige dieptepunt. Volgens Demirtas is deze stijgende lijn onmiskenbaar het gevolg van het aan de macht komen van Erdogan en zijn AKP.

'Aanvankelijk was Erdogan subtiel, maar nu versterkt hij openlijk het patriarchale systeem. Vrouwen die geen kinderen krijgen zijn volgens hem niet 'compleet'. Het is goed dat vrouwen met een hoofd-doek nu naar de universiteit kunnen. Dat kon niet toen de links-seculiere CHP nog aan de macht was. Maar wat heb je aan een universitaire graad als je door je man kort wordt mishandeld? Mannen die hun vrouw mishandelen of vermoorden worden niet of nauwelijks gestraft.'

Ook Varduhi Balyan, een Armeense journaliste in Turkije, maakt zich grote zorgen over femicide. Balyan schrijft voor de Armeens-Turkse krant *Agos* en vrouwenrechten zijn haar specialiteit. Dat er in Turkije zoveel vrouwen worden vermoord komt volgens Balyan door de cultuur.

'Patriarchale mannen voelen zich ondersteund door de regering'

'Als er een vrouw vermoord wordt in Turkije, dan richten de mainstream media steevast partij hun pijlen op het slachtoffer. Haar rok was tekort. Ze was niet gehoorzaam. Hierdoor, en omdat hun moordenaars niet gestraft worden of hele lage straffen krijgen, is er een klimaat van straffeloosheid ontstaan.'

Vrouwen in de gevangenis

Ook huiselijk geweld tegen vrouwen wordt door het Erdogan-regime niet actief bestreden. Volgens de Wereldgezondheidsorganisatie is 38 procent van de Turkse vrouwen in hun leven slachtoffer van huiselijk geweld door hun partner. In Europa ligt dit cijfer op 25 procent. In 2011 ratificeerde het land de Istanbul Convention, een

kort worden gehouden, is ook een vorm van geweld.'

Net als Demirtas vindt de Turks-Nederlandse vrouwenactiviste Selma Ablak dat de staat van de vrouwenrechten in Turkije verslechterd is onder Erdogan. Ablak zet zich als voorzitter van Platform ZijN in voor de rechten van met name migrantenvrouwen. En dat terwijl het begin van Erdogans regeerperiode, die in 2002 inging, nog zo veelbelovend leek voor de positie van de Turkse vrouw.

'Denk aan betaald verlof, goedkopere kinderopvang en een uitkering van vrouwen met zorgtaken. Ook werden er verschillende projecten gestart om vrouwen meer te beschermen. Maar nu is daar weinig

wen als ze moeten bevallen naar het ziekenhuis begeleid, om vervolgens na de bevalling met het kind weer terug te keren naar de cel.'

Volgens Ablak, die zelf ook sympathiseert met de Hizmetbeweging van Gülen, wordt het lot van deze vrouwen door vrouwenrechtenorganisaties genegeerd. 'Ik begrijp dat echt niet. Je hoeft het niet met de Hizmetbeweging eens te zijn om te vinden dat de mensenrechten van deze vrouwen vreselijk worden geschonden.'

De in Istanbul woonachtige Koerdische activiste Evin Jiyan Kisanak, die zich inzet voor het lot van vrouwelijke politieke gevangenen in Turkije, sluit zich aan bij de woorden van Ablak. 'Natuurlijk gaan ook die vrouwen mij aan het hart.' Kisanaks eigen moeder, HDP-politica Gültan Kisanak, zit nu meer dan drie jaar in de gevangenis. Ze was van 2014 tot haar arrestatie in oktober 2016 burgemeester van Diyarbakir, een grote Koerdische stad in het zuidoosten van Turkije.

Gültan Kisanak en veel andere vrouwelijke HDP-leden zijn door de Turkse staat opgepakt. Dit komt omdat ze banden zouden hebben met de Koerdische PKK, die in Turkije en in de EU op de terreurlijst staat. Volgens Evin Jiyan Kisanak is haar moeder gearresteerd omdat ze Koerdisch is, maar ook omdat ze zich altijd inzette voor vrouwenrechten.

'De Turkse staat heeft daar niets mee. Organisaties die door Koerdische vrouwen zijn opgezet om het lot van vrouwen in het oosten van Turkije te verbeteren zijn op last van de overheid gesloten.'

Hoewel Evin Jiyan Kisanak trots is op het feit dat ze de dochter is van een prominente HDP-politica, loopt ze hier in haar woonplaats Istanbul niet mee te koop. 'Het was voor mij heel moeilijk om een kamer te huren. Zodra mensen wisten wie mijn moeder was sloegen ze - figuurlijk dan - de deur voor mijn neus dicht. Ook kon ik geen baan vinden vanwege mijn achternaam. Op dit moment houd ik gewoon een beetje voor mij wie ik ben. Dat is veel makkelijker.'

**Gefingeerde naam. Echte naam bij de redactie bekend.*

'De Turkse staat heeft niets met vrouwenrechten'

internationale afspraak die als doel heeft om geweld tegen vrouwen te stoppen. Maar president Recep Tayyip Erdogan heeft gezegd dat de maatregelen niet bindend zijn.

Volgens journaliste Balyan zijn niet alleen conservatieve moslims tegen de Istanbul Convention, maar ook veel seculiere Turken en leden van minderheidsgroepen. 'Dat vrouwenrechten niet worden gerespecteerd komt niet door de islam, maar heeft te maken met de patriarchale cultuur. Het probleem is veel breder.'

Geweld tegen vrouwen beperkt zich niet tot moord en fysiek geweld, legt de journaliste uit. 'Dat vrouwen in hun ontwikkeling worden beperkt, door hun sociale omgeving

meer van over. Ook is er een enorme toename in schendingen van vrouwenrechten. Eerwraak, kindhuwelijken, minderjarige meisjes van soms dertien die zwanger raken.'

Ablak vertelt dat er daarnaast zo'n 18.000 vrouwen vastzitten in Turkse gevangenissen. Dit komt doordat ze volgens de staat aanhangers zijn van de Turkse geestelijke Fethullah Gülen, die door Erdogan wordt beschouwd als brein achter de mislukte coup van 2016. Sommigen van die duizenden vrouwen zijn zelfs hoogzwanger, zegt Ablak.

'Hoogzwangere vrouwen mogen volgens de Turkse wet niet in de gevangenis opgesloten zitten, maar ze zitten er wel. Dan worden vrou-

Van 'beroepsallochtoon' naar burgemeester

Eind vorig jaar verscheen de biografie *Ahmed Aboutaleb: Overal de eerste* van journalisten Ruben Koops (*het Parool*) en Elisa Hermanides (*Trouw*).

● TAYFUN BALCIK

De twee journalisten bieden een goed gedocumenteerd, kritisch verhaal over de indrukwekkende carrière van de burgemeester van Rotter-

dam, maar onvermijdelijk ook over integratie, racisme en 'achterstandswijken'. We spraken beide auteurs over 'het Aboutaleb-effect'. Hoe kon hij zich ontwikkelen tot de perfecte 'beroepsallochtoon' - en uiteindelijk tot burgemeester?

Waarom hebben jullie dit boek geschreven?

Elisa: 'In de zomer van 2016 spraken Ruben en ik elkaar tijdens een etentje. We wilden allebei een boek schrijven over een interessante politicus en kwamen eigenlijk meteen

uit bij Ahmed Aboutaleb, vanwege zijn achtergrond en de uitspraken die hij had gedaan in 2015 na de aanslagen bij *Charlie Hebdo*: 'Als het je niet bevalt, rot toch op!' Die woorden hadden een enorme impact en zorgden ervoor dat een

eester die 'Rot toch op' kon zeggen

jaar later Rutte tegen een aantal Turken 'Pleur toch op!' kon zeggen. Het leek ons daarom heel interessant om te onderzoeken hoe deze man zich heeft ontwikkeld.'

Ruben: 'Aboutaleb was echt *larger than life* aan het worden. Hij had al veel eerder hier in Amsterdam, toen Theo van Gogh was vermoord, gezegd: 'Pak je koffers maar.' Nu ging hij daar dubbel en dwars overheen. Dat werd ook internationaal opgepikt. Hij liep dat jaar rond in het Witte Huis als gast van de Amerikaanse vicepresident Joe Biden en werd internationaal aangehaald vanwege die speech in het Frans. Dus wij dachten: 'Dit is een mooi moment om een boek over hem uit te brengen.' Aboutaleb draait nu nog aan de knoppen, hij heeft macht. Het is geen terugblikboek, over iemand die met pensioen is of is overleden.'

Dus Aboutaleb heeft indruk op jullie gemaakt?

Ruben: 'Ik zou niet gauw zeggen dat ik onder de indruk was, als in dat ik het goed vond wat hij deed. Nee, hij viel gewoon heel erg op. Je kon niet om hem heen.'

Elisa: 'Nou, ik wil wel toegeven dat ik een bepaalde mate van bewondering had. Ook door het verhaal dat

hij vaak vertelt over hoe hij zover is gekomen: van die berg daar in de Rif tot burgemeester van Rotterdam. Dat is gewoon indrukwekkend.'

Jullie hebben veel over hem naar boven weten te halen. Ik las dat jullie meer dan duizend artikelen hebben gelezen. Hoe hebben jullie dat aangepakt?

Elisa: 'In het krantenarchief zochten we alles wat de afgelopen dertig te doen was over Aboutaleb. We hebben meer dan duizend artikelen digitaal doorgespit, om papier te besparen. Maar we raadpleegden ook audiovisuele archieven, alle uitzendingen die hij zelf bij migrantentelevisie heeft gemaakt, én, en dat is eigenlijk wel het belangrijkste, we hebben ruim zeventig gesprekken gevoerd met mensen die hem kennen.'

Ruben: 'Het voordeel van Aboutaleb is dat hij van jongs af zijn verhaal heeft verteld. Hij was altijd al een ambitieus pikkie. Als jongen van begin twintig zat hij op de landelijke radio te vertellen wat hij moeilijk vond aan integreren. Dan krijg je dus een heel aardig beeld van hoe hij zijn eigen integratie beleefd heeft.'

'Terwijl zijn vader laatdunkend deed wanneer Oranje speelde, zei hij: 'Nee, we moeten juist meejuichen''

'Zelfs aan de cettafel was Aboutaleb bezig met integreren', noteren jullie in het boek. Dat hij dan op een dag met mes en vork aan tafel komt, terwijl met handen eten de gewoonte was...

Ruben: 'Ja, een jeugdvriend heeft dat met eigen ogen gezien. Dat hij als enige met mes en vork at, terwijl de rest op traditionele wijze aanvalt. Dat is die man nooit meer vergeten.'

Elisa: 'Ja, hij nam integratie buitengewoon serieus. Hij was er voortdurend mee bezig. Het was niet een beetje je best doen om Nederland en de Nederlandse cultuur te kennen. Nee, hij heeft zich helemaal bedolven onder de Nederlandse cultuur en gewoonten. Hij probeerde een zo goed mogelijke Nederlander te zijn. Terwijl zijn vader laatdunkend deed wanneer Oranje speelde, zei hij: 'Nee, we moeten juist meejuichen.''

Hij is ook erg competitief ingesteld. Jullie beschrijven een scène waarin hij als jonge journalist opbiedt tegen Deger Hammudoglu, een collega met Turkse roots, bij de redactievergadering van het

RUBEN KOOPS EN ELISA HERMANIDES (FOTO: PETER ARNO BROER)

Hilversum 3 programma Radio Thuisland. Dat deed me denken aan mijn eigen ervaringen met Marokkaanse collega's als vakken vuller bij Dirk van den Broek. Een Turks Marokkaanse concurrentiestrijd bij de witte chef.

Ruben: 'Ik weet niet helemaal of dat een etnische oorzaak had. Het waren gewoon de meest ambitieuze verslaggevers bij de radio. Deger was meer met cultuur en kunst bezig en Aboutaleb toen al met politiek en actualiteiten. Het was knokken voor het grotere item in de uitzending. Job Frieszo, die later politiek commentator werd bij de NOS, was toen de eindredacteur. Hij vond het wel leuk dat die twee jongens tegen elkaar opboden om de beste te willen zijn.'

Voor Aboutaleb is de Nederlandse taal ook altijd heel belangrijk geweest. Een passage uit het boek: 'Zoals meer migranten vindt Aboutaleb ook de lidwoorden moeilijk te onthouden. Hij lost dit vaak op door waar het kan verkleinwoorden te gebruiken. In zo'n geval gebruik je immers altijd het.' Dank voor de tip!

Elisa: 'Hij gebruikt die truc nog steeds! Maar hierin valt weer op hoe Aboutaleb zich helemaal op de Nederlandse taal heeft gestort. Met woordenboeken Frans-Nederlands en Frans-Arabisch wist hij Nederlandse kranten te vertalen. Hij keek ook eindeloos *Van Kooten & De Bie*, totdat hij de ingewikkelde, talige humor begreep.'

Maar goed. Jullie hebben hem zelf niet gesproken, hè?

Elisa: 'Nee! We hebben wel onze best gedaan. Maar hij wilde niet meewerken.'

Wat was de reden?

Elisa: 'Hij wil zelf ooit een autobiografie schrijven. Dat wil hij in dicht-

FOTO: AHMED ABOUTALEB (TWEDE VAN RECHTS), JOB FRIESZO (TWEDE VAN LINKS), DEGER HAMMUDOGLU (DERDE VAN LINKS) EN DE REST VAN DE MEDEWERKERS VAN HET RADIOPROGRAMMA RADIO THUISLAND, 1982 (FOTO: JOB FRIESZO)

vorm doen. Hij wilde daarom niet meewerken, helaas.'

Ruben: 'Het lastige was dat hij ook mensen heeft ontraden om met ons te praten. Dat was voor ons best spannend, want dan had je net een afspraak met iemand en dan krijg je tien minuten later een sms'je met 'Sorry, ik kan toch niet meewerken.' Uiteindelijk hebben we het goedge maakt met hem. Hij heeft het boek in ontvangst genomen in het Rotterdamse stadhuis.

En toen kregen we te maken met een typisch Aboutaleb-fenomeen, een preek: 'Ik heb het boek niet gelezen, maar dit en dat vind ik niet goed.' Hij wil de controle houden over zijn eigen boodschap. Dan is het dus niet handig als twee journalisten zelfstandig in je leven gaan

peuren. Onze uitgangspositie is altijd dat we een onafhankelijk boek over Aboutaleb wilden schrijven. Prima om met hem te praten, maar wij zouden altijd de regie houden. We zijn dus niet teleurgesteld dat hij niet met ons meewerkte.'

Hij laat zelfs vrienden niet dichtbij komen.

Ruben: 'Ja, zij zeiden ook: 'Hoe goed je ook met hem was, je wist toch nooit helemaal wat er in hem omging en wat hem bewoog.' Zo kon het gebeuren dat hij van de ene op de andere dag getrouwd was en vrienden hem met zijn vrouw zagen lopen. Hij probeerde het allemaal gescheiden te houden.'

Ook geen borrels na werk.

Elisa: 'Ja, niemand in zijn omgeving was zo gedisciplineerd en hardwerkend als hij. Een enorme perfectionist. Het verhaal ook dat hij in Marokko met de ezel water ging halen. Dat verhaal heeft hij veel groter gemaakt dan het verhaal over de jongen van vijftien die terecht kwam in een Haagse achterstandswijk. Terwijl dat misschien wel veel zwaarder en vormender was dan die tijd in Marokko. Want hij kwam in de Molenwijk terecht, en daar lag toen de troep op straat. Er waren criminele bendes. Echt een rotzooi. Dat hij zich daaruit heeft gewerkt is mis-

schien nog veel indrukwekkender.'

Nu je het woord 'achterstandswijk' laat vallen, wil ik ook een paar kritische vragen stellen. 'Achterstandswijk', 'probleemwijk', 'slechte buurten', 'achterbuurten': twaalf keer komen deze termen in het boek aan de orde in verband met migranten of mensen met een migratieachtergrond. En wanneer het over witte achterstandsbuurtten gaat, dan is de terminologie 'volkswijk', 'arbeiderswijken', 'oude volkswijken'. Moeten we dat niet gaan veranderen?

Elisa: 'Ja, ik wil wel zeggen dat die Haagse achterstandswijken waar hij terecht kwam... dat was nog deels een witte wijk. Maar goed. Jij hebt ons betrappt, zou ik kunnen zeggen. Ik was mij er niet van bewust dat wij hier een onderscheid in hebben gemaakt.'

Hoe is dat onderscheid tot stand gekomen?

Elisa: 'Ik vermoed dat het te maken heeft met welke bronnen je gebruikt, dus je neemt voor een deel ook de taal en termen over van die bronnen. En inderdaad, in het hoofdstuk dat over Leefbaar Rotterdam gaat, met de wijken van mensen die zich achter Leefbaar Rotterdam scharen - wat eigenlijk ook probleemwijken zijn - dan lees je eerder: 'volkswijk-

'Hoe goed je met hem ook was, je wist toch nooit helemaal wat er in hem omging'

‘Met woordenboeken Frans Nederlands en Frans Arabisch wist hij Nederlandse kranten te vertalen’

ken’ en ‘volksbuurten’.

Kijk, we zijn heel bewust bezig geweest met termen als ‘migranten’, ‘allochtonen’, ‘Marokkaanse Nederlander’, ‘Turkse Nederlander’, enzovoort. Er staat niet voor niets een hele verantwoording in onze inleiding over deze termen en de manier waarop we die hebben gebruikt. Wij weten hoe gevoelig dit ligt. Maar dat van die probleemwijken, daar hadden we ook naar moeten kijken. Dat is er helaas tussendoor geglipt.’

En om gelijk door te schakelen naar ‘allochtoon’. Op pagina 14 staat het volgende: ‘Zo stond Aboutaleb rond de eeuwwisseling, toen hij directeur was van multicultureel instituut Forum, bekend als beroepsallochtoon.

Inmiddels is de term allochtoon beladen, maar rond de eeuwwisseling was het een geaccepteerd woord voor mensen met een migratieachtergrond.’ Klopt het wel dat het normaal was dat iemand zichzelf als beroepsallochtoon definieerde?

Ruben: ‘Dit boek gaat in die zin niet alleen over Aboutaleb, maar ook over de gastarbeidersgeschiedenis zoals we die kennen. We zijn in de loop van de tijd heel anders gaan denken en spreken over mensen met een migratieachtergrond. Aboutaleb noemde zich tegenover persbureau ANP ‘Mr. Allochtoon’. Voor hem was het dan ook een soort geuzennaam. Nu zou hij dat nooit meer doen, omdat het gewoon ongepast is.’

Maar wat is een beroepsallochtoon?

Elisa: ‘Kijk: waar belden de media Ahmed Aboutaleb altijd voor? Over alles wat met mensen met een migratieachtergrond te maken had in die tijd. Hij was toen directeur van Multicultureel Instituut Forum, en dat was een kennisinstituut, maar voor een deel ook een belangenbehartigingsorgaan. Dus hij was voor media dé allochtoon, het boegbeeld van ‘de allochtonen’. Degene die je belt als je over allochtonen wil praten. Dit is nu allemaal achterhaald.’

Misschien vang je nu ook wel een bepaald mechanisme met een term als beroepsallochtoon. Maar dan zou ik ook wel willen dat een term als beroepsautochtoon wordt toegevoegd aan het vocabulaire.

Elisa: ‘Ja, lijkt me goed. En dat is Mark Rutte!’

Ruben: ‘Of Thierry Baudet.’

Een andere intrigerende passage in het boek is wanneer jullie spreken over een zogenaamde ‘ethnic mobility trap’: het idee dat mensen met een migratieachtergrond die opklimmen binnen de eigen groep daar ook in vast kunnen komen te zitten. Immers: in de rest van de samenleving is het een stuk moeilijker om carrière te maken, omdat je simpelweg meer concurrentie hebt.

Elisa: ‘Dit is hoe wij de carrièrestappen van Aboutaleb hebben geanalyseerd. Aboutaleb heeft dus nooit zelf gezegd dat het zo was. Waar het om gaat bij de ethnic mobility trap is dat wanneer je opklimt binnen de eigen groep het hoogste wat je kan bereiken beperkt is. Maar Aboutaleb wilde natuurlijk nog verder. Dan moest je in die tijd - het is ook vreemd om er nu zo over te praten - een stap opzij doen en invoegen in het carrièrepad van de witte Nederlanders. Om vervolgens daar op te klimmen.’

Dat merkte hij dus toen hij bij RTL ging werken. Dat hij daar in een witte omgeving komt en dat hij niet meer is dan een middelmatige verslaggever.

Ruben: ‘Je merkte inderdaad dat hij geen topjournalist was. Hij draaide zijn dienst, maakte zijn items, maar viel daar verder niet op als een extreem goede journalist.’

Elisa: ‘Dat was bij migrantentelevisie wel anders. Daar was hij de ster. Bij RTL was hij gewoon een verslaggever. En hij voelde zich daar ook niet zo thuis.’

Ruben: ‘Nee, het was daar toen ook een feestjescultuur, met Loretta Schrijver en Jeroen Pauw die vaak een borrel gingen halen na de uitzending. Dat paste helemaal niet bij Aboutaleb. Hij stopte met journalistiek en werd persvoorlichter bij de overheid. Zo heeft hij in een aantal momenten in zijn carrière een zijstap genomen, omdat hij zag dat er geen groei meer in zat.

Forum is daar het grootste voorbeeld van. Dat hij dan besluit om ambtenaar te worden. Best wel een gekke stap eigenlijk, van boegbeeld van mensen met een migratieachtergrond naar zo’n kleurloze positie als topambtenaar in Amsterdam, waar je niet zomaar geïnterviewd mag worden. Maar hij kon van daaruit wel doorstromen en wethouder worden. En dat ging veel sneller dan gedacht. Want we weten allemaal dat Rob Oudkerk in de problemen is gekomen en toen stond Aboutaleb daar klaar, ervaren en wel.’

Laten we het hebben over Aboutalebs beroemde uitspraken ‘Rot toch op’ en ‘Pak je koffers maar’. In jullie boeken schrijven jullie dat een Wouter Bos of een andere witte politicus zulke opmerkingen niet kan maken, omdat hij anders voor racist wordt uitgemaakt. Denken jullie dat er zoiets bestaat als racism by proxy, dat Aboutaleb

AHMED ABOUTALEB, 1982 (FOTO: JOB FRIESZO)

LIJSTTREKKER LODEWIJK ASSCHER EN WETHOUDER AHMED ABOUTALEB ALS ZIJN NUMMER TWEE, SAMEN OP DE FOTO VOOR DE CAMPAGNE VAN DE AMSTERDAMSE PVDA, 2005 (FOTO: THOMAS SCHLIJPER)

dingen zegt die Wouter Bos of iemand anders misschien had willen zeggen?

Elisa: 'Ik vind het moeilijk om hier antwoord op te geven, dat Wouter Bos via Aboutaleb racistisch bezig is, dat is wat je zegt. Voor een deel is dit misschien zo, maar het is ook wel zo dat Aboutaleb het echt zo vond. Aboutaleb zal nooit iets zeggen waar hij niet 100 procent achter staat. Aboutaleb heeft namelijk van jongs af aan een hekel aan uitkeringstrekkers met een Marokkaanse achtergrond: waarom komen ze niet van de bank af?

Hij is heel kritisch naar zijn eigen achterban. Dat zit in hem. En hij merkt ook dat hij dat kan gebruiken. Hij zegt ook zelf: 'Ik kan het zeggen, want het komt uit onver-

dachte hoek.' Misschien heeft hij ergens ook een punt. Ik geloof ook niet dat hij zich echt laat gebruiken door Wouter Bos, maar je kan het ook zien als *racism by proxy*, zoals jij dat formuleert.'

Heeft Aboutaleb dan, door het bezigen van die 'Rot toch op' taal, niet meegegaan aan de normalisering van racisme in Nederland?

Elisa: 'Toen hij jong was, is tegen hem gezegd door zijn klasgenoten: 'Als het je niet bevalt, dan ga je toch terug?' Dat heeft hij geïnternaliseerd en die boodschap is hij zelf gaan uitdragen naar de migrantengemeenschap. Maar je merkt wel dat hij zelf ook wel beseft dat die boodschap een beetje ouderwets aan het worden is. Er zijn mensen

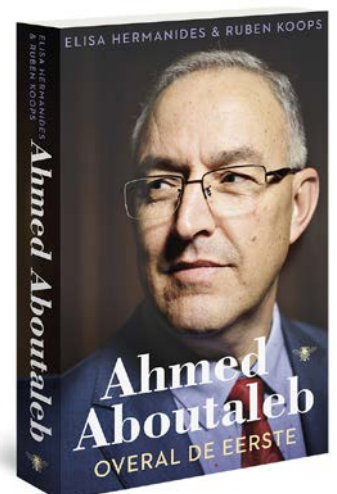
van de tweede en derde generatie migranten, die zich in de eerste plaats Amsterdammer of Rotterdammer voelen. Zij denken: 'Ik weet wel hoe Nederland werkt, want ik ben hier gewoon geboren.'

Aboutaleb gebruikte eerst de snelweg als metafoor waarbij migranten moeten invoegen. Maar Nourdin el Ouali van de Rotterdamse partij Nida zegt: 'Ik rij al op die snelweg, ik hoef niet in te voegen. We moeten elkaar alleen maar meer ruimte gunnen.' Het gaat tegenwoordig dus niet meer om integratie, maar over hoe je met elkaar samenleeft. Hoe kan je die mensen die in achterstandswijken wonen - Nederlanders met een migratieachtergrond en witte Nederlanders - emanciperen, helpen? Aboutaleb is nu die draai aan het maken.'

Ruben: 'Aboutaleb zei in een serie interviews ook dat El Ouali een punt heeft. Dat hij in die jaren te streng is geweest. Aboutaleb laat dus iets van zelfreflectie zien. Dat vind ik best uniek.'

Zouden het niet schuldgevoelens zijn? En zou hij ook 'sorry' kunnen zeggen tegen al die mensen die hij gekwetst heeft?

Elisa: 'Eén ding is zeker, Aboutaleb zegt niet snel sorry. En ik geloof ook niet dat hij schuldgevoelens heeft. Als hij zijn mening aanpast - en dat is voor Aboutaleb echt uitzonderlijk - dan is dat omdat hij ziet dat daar goede inhoudelijke of politieke redenen voor zijn. Hij ziet zichzelf absoluut niet als een racist. Wij vinden ook niet dat hij dat is.' ●

'AHMED ABOUTALEB: OVERAL DE EERSTE' VAN ELISA HERMANIDES EN RUBEN KOOPS (FOTO: DE BEZIGE BIJ)

'Eén ding is zeker, Aboutaleb zegt niet snel sorry'

ergosana

Medisch Adviesbureau

Drs. İsmail Sevinç

Arts arbeid en gezondheid/verzekeringsarts

www.ergosana.nl - i.sevinc@ergosana.nl - 0624706882

**Rijbewijskeuring
B,C,D, (E) groot
rijbewijs**

**Medische Keuring
Levensverzekering**

**Verzuim &
Re-integratie**

**Vaccinatiezorg
particulier /
Bedrijven**

RIJBEWIJSKEURING OOK OP ZATERDAG

Interview.

'ISIS lijkt verslagen, maar de kans op een ISIS 2.0 is echt heel groot'

Judit Neurink woonde tien jaar in Irak, waar ze werkte als correspondent voor onder meer *Trouw*. Onlangs verhuisde ze naar Griekenland. 'Ik heb geen hoop, als ik eerlijk ben. Daarom ben ik ook weggegaan.'

● EWOUT KLEI

Journalist Judit Neurink pakte in 2008 haar koffers in en vloog naar Irak, waar ze een trainingscentrum voor journalisten opzette. Tijdens haar ruim tien jaar durende verblijf in Irak maakte ze een heleboel zaken mee: de wederopbouw van Irak na de Amerikaanse invasie van 2003, de opkomst en ondergang van ISIS en de sektarische spanningen in het land, die niet zelden tot explosie komen.

Over haar verblijf in Irak schreef Neurink het boek *Geweld is nooit ver weg*, dat begin dit jaar uitkwam bij uitgeverij Jurgen Maas. *De Kanttekening* sprak met Neurink over haar jaren in Irak en haar boek. Is het land feitelijk niet een vazal van Iran geworden? Zal ISIS weer terugkeren? Is Nederland herstelbetalingen schuldig voor de bommen op Hawija, die zeventig Iraakse burgers het leven kostten? En is er nog wel hoop voor dit door geweld en corruptie geteisterde land?

U bent tien jaar verslaggever in Irak geweest. Wat voor land trof u toen aan toen u aankwam?

'In 2008 vertrok ik. Het was een tijd van wederopbouw. In 2003 was Saddam Hoessein verdreven en er was in de tussentijd nog een korte burgeroorlog geweest, maar de mensen hadden weer hoop, een positief gevoel. In Noord-Irak, in de gebieden waar de Koerden de baas waren, ging het heel goed. Er werd veel gebouwd, er was meer te koop in de winkels, de economische groei bedroeg een jaar zelfs tien procent.'

U bent naar Irak gegaan om een trainingscentrum voor journalisten op te zetten, zo vertelt u in uw

boek. Hoe ging dat?

'Toen ik het leidde ging het eigenlijk best wel goed. We deden zeventig projecten per jaar. We haalden ook veel subsidie op. Maar we liepen helaas wel tegen grenzen aan. Ik wilde echt onafhankelijke journalistiek, maar in Irak zaten veel mensen hier niet op te wachten. Zij waren van de partijmedia, die het geluid van hun partij vertolken. Maar het centrum is uiteindelijk mislukt omdat mijn opvolgster er een zootje van maakte.'

kleiner dan het ooit was.'

Het land lijkt eenzelfde pad te hebben afgelegd. Is Irak niet enorm achteruitgegaan in de afgelopen tien jaar?

'Alles is anders. Dat komt door de opkomst van ISIS. De terreurbeweging bezette een derde van Irak, maar de desastreuze gevolgen van ISIS waren in heel het land voelbaar. Dankzij ISIS kwam Irak in een economische crisis terecht en raakten veel mensen werkloos. Maar ook de

tionaliseerd door uit te gaan van het Libanese model van democratie, waarbij politieke posten verdeeld worden tussen leden van etnische en religieuze groepen. Daardoor werd de corruptie versterkt: mensen proberen via hun eigen groepen hogerop te komen of loyaliteit te kopen.

Een andere belangrijke kloof is die tussen de *haves* en *have nots*. Een groot gedeelte van de Iraakse bevolking heeft niets. De jongeren, die 60 procent van de bevolking uitmaken, hebben nauwelijks perspectief. Vandaar ook dat eind 2019 de Tuk-revolutie uitbrak, waarbij Iraakse jongeren zeggenschap over hun toekomst proberen af te dwingen. Deze opstand zal - zo vermoed ik - dankzij de sterke repressie door de overheid niet slagen.'

'Irak wordt nu opgebouwd door mensen met een trauma in hun DNA'

Wat deed zij precies fout?

'Haar eerste actie was om mij buiten de deur zetten. Ik was niet meer welkom. Ook stuurde ze mensen die met mij contact hadden de laan uit. De nieuwe mensen die ze aannam hadden geen ervaring, geen contacten. Ze wisten niet hoe ze subsidies moesten binnenhalen. Na een jaar was het geld op en viel het doek voor het centrum.'

Al uw werk was voor niets?

'Tegenwoordig bestaat het centrum weer, maar in kleinere vorm. Een Koerdische journalist en docent met wie ik toen goed samenwerkte heeft het werk weer opgepakt. Hij vraagt met succes subsidies aan voor journalistieke projecten. Maar het is veel

hoop werd de grond ingeboord. Een van de werktitels van mijn boek was *Kapotgeschoten hoop*. Want van de positieve sfeer van 2008 is niets meer over. Irakezen zijn doodsbang dat ISIS weer zal terugkeren. En de verdeeldheid tussen de verschillende etnische en religieuze groepen in het land is alleen maar groter geworden.'

Hoe zit het met die verdeeldheid?

'Die loopt langs etnische en religieuze lijnen. In etnische zin heb je Koerden, Arabieren en Turkmenen. Op religieus vlak zijn er soennieten en sjiieten, maar ook kleinere religieuze minderheden als Jezidi's en christenen. De Amerikanen hebben in 2003 deze verdeeldheid geïnstitu-

Wat is het grootste probleem waarmee Irak kampt? Het geweld? De corruptie?

'De combinatie van corruptie en geweld. Ik moest dit boek schrijven om de problematiek goed neer te zetten. Omdat de politiek via etnische en religieuze lijnen loopt willen mensen hun eigen mensen in het kabinet, maar dit zorgt ervoor dat het corrupte systeem in stand blijft.

Het structurele geweld waar Irak mee kampt zorgt voor een groot collectief trauma. Mensen geven dit ook door aan hun kinderen. Irak wordt nu opgebouwd door mensen met een trauma in hun DNA. Eigenlijk zouden al die mensen therapie moeten krijgen, maar daar staat bijna niemand voor open. Het past niet bij de machocultuur. Niet weinig Irakezen zijn bang om voor mietjes te worden versleten.'

Ondertussen heeft buurland Iran

een grote vinger in de pap gekregen. Is Irak nog wel een soeverein land?

‘Het klopt dat Iran nu heel veel invloed op Irak heeft. Iran betaalt de wapens van milities, koopt Irakese politici om, maar ook politieke partijen krijgen geld van Teheran. Iran bepaalt daarnaast wie de minister-president wordt en heeft een vinger in de pap bij het aanstellen van ministers. Heel veel projecten worden door Iraanse bedrijven uitgevoerd. Dit is vaak ook ten nadele van Irak, want om een elektriciteitscentrale draaiende te houden worden er gasbuizen aangelegd naar Iran, terwijl er in Irak gas genoeg is. Corrupte politici beletten dat Irak een gezonde overheidsdienst krijgt.

De economische invloed van Iran is ook heel groot. Kijk bijvoorbeeld naar de vele in Iran gebouwde auto's die door Bagdad rijden. En doordat Iraanse landbouwproducten gedumpt worden op de Iraakse markt gaan Iraakse boeren failliet. Ze kunnen de concurrentie niet aan.’

En de Amerikanen dan? Die hebben toch ook nog steeds veel in de melk te brokkelen?

‘Dat klopt. Sommige Irakezen op hoge posities hebben in de Verenigde Staten gestudeerd en zijn pro-Amerika. Maar het is breder. Veel mensen realiseren zich dat de Amerikanen nodig zijn als balans, omdat de Iraanse invloed anders te groot wordt. Daarnaast heeft Irak de Verenigde Staten nodig om ISIS te bestrijden. ISIS lijkt verslagen, maar de kans op een ISIS 2.0 is echt heel groot.’

Waarom denkt u dat?

‘Dat denkt bijna iedereen in Irak. Niet iedereen van ISIS is opgepakt. Veel ISIS-strijders zijn naar Syrië gevlucht. Daarnaast is ISIS een wereldwijde beweging geworden, na de val van het kalifaat. Op dit moment zitten familieleden van ISIS-strijders in kampen. Ook al was je vroeger niet voor ISIS, deze akelige situatie zorgt ervoor dat mensen kunnen radicaliseren.’

Helpt Erdogan ISIS niet feitelijk een handje? Denk aan wat er nu in Idlib in Noord Syrië gebeurt. Maar journalisten en onderzoekers berichten eerder ook over geheime wapentransporten en dat ISIS strijders in Turkije medische zorg kregen.

‘Dat klopt. ISIS is nog steeds in Syrië

‘Veel Irakezen verlangen nu terug naar Saddam Hoessein’

en pleegt aanslagen, maar daar hoor je niemand over. Alle aandacht gaat nu uit naar Erdogan en wat hij met Poetin en Assad in Syrië aan het doen is. Overigens bevinden zich onder de pro-Turkse Syrische rebellen nogal wat voormalige ISIS-strijders.’

U heeft de opkomst en ondergang van ISIS meegemaakt. Hoe kon ISIS in korte tijd zo succesvol worden?

‘Het ontstaan van ISIS heeft alles te maken met de frustratie van de soennieten. Toen in 2003 de Amerikanen Irak bezetten kregen de sjiïten en de Koerden de macht. Soennieten werden als aanhangers van Saddam gezien, ook als ze dat niet waren. De Amerikanen maakten daarnaast een grote fout door oud-leden van de Baath-partij, de partij van Saddam, in de ban te doen en het Irakese leger te ontbinden. Lang niet iedereen van de Baath-partij was een Saddam-aanhanger: het lidmaatschap van de partij was een van de weinige manieren om maatschappelijk hogerop te komen.

Soennieten voelden zich dus gediscrimineerd en achtergesteld, maar de regering negeerde deze protesten. Dit schiep een vruchtbare grond voor ISIS. Toen ISIS in 2014 de macht greep in grote delen van Irak, werd dit door sommigen gezien als een soennitische revolutie. De gemarginaliseerde soennieten zouden de macht weer terugkrijgen in Bagdad.

Al gauw bleek echter dat ISIS geen regime was dat de soennieten de macht teruggaf, maar een extremistisch religieus regime dat een zeer strikte interpretatie van de islam voorstond. Ook voor soennieten was het leven onder ISIS-bevind geen pretje, want wie niet voor honderd procent achter het regime stond kon zijn verzet betalen met zijn leven. De sjiïten, Koerden en Amerikanen die ISIS versloegen

werden ook door veel soennieten als bevrijders gezien.’

In uw boek schrijft u ook over de massamoorden op de Jezidi's. Was het doel van ISIS echt om de Jezidi's en Assyrische christenen uit te roeien? Of ligt het toch wat ingewikkelder wat betreft die genocidale intentie?

‘ISIS baseert zich op de begintijd van de islam, de tijd van de Profeet en de eerste vier kaliefen. In die tijd werden de mannen van een vijandelijke stam vermoord, en werden de vrouwen en kinderen tot slaaf gemaakt. Dat was in die tijd normaal, dat deden andere volkeren ook. ISIS heeft 1.400 jaar later deze oude gewoonten weer nieuw leven ingeblazen. De Jezidi's hangen een pre-islamitisch geloof aan: toen de islam het Midden-Oosten veroverde zijn zij ‘vergeten’. ISIS wilde de Jezidi's met geweld bekeren. Het was de keuze tussen de islam of de dood.

Voor christenen als de Assyriërs golden andere regels. Zij zouden, als ‘mensen van het boek’, beschermd worden als ze een speciale belasting betaalden. Veel christenen besloten echter hun koffers te pakken, omdat ze ISIS niet vertrouwden. Ten tijde van het kalifaat waren er veel spookverhalen over christelijke slavinneten in ISIS-gebied, maar hiervoor was er geen enkel bewijs. Het blijkt dat ISIS de christenen gewoon als dhimmi's behandelde, zoals de islam dat voorschrijft.

Wie het wel echt moeilijk hadden waren de sjiïten, die als afvalligen worden beschouwd door ISIS. Sjiïtische vrouwen en kinderen zijn door ISIS ontvoerd en in slavernij gevoerd, veel mannen zijn vermoord. Maar omdat sjiïten zich hiervoor schamen weten we over hun leed veel minder. Overigens zijn nog niet alle sjiïtische vrouwen en kinderen die vermist waren teruggevonden. Sommigen zitten nog verborgen binnen ISIS-families in de vluchtelingenkampen.’

Moeten we Nederland ISIS strijders in Nederland berechten of via een internationaal tribunaal?

‘In Nederland berechten lijkt mij de meest realistische oplossing. Ik ben erg voor een internationaal tribunaal, maar ik denk niet dat zo'n tribunaal er zal komen. Dus moeten landen hun eigen mensen terugnemen. Anders zadel je de slachtoffers, de mensen in Irak en Syrië, op met de problemen.’

Bent u niet bang dat ISIS strijders niet veel te lage straffen krijgen omdat hun misdaden moeilijk te bewijzen zijn en Nederland in vergelijking met Irak een zeer progressief rechtstelsel heeft?

‘We moeten desnoods onze wetten aanpassen om ISIS-strijders te berechten.’

Maar we kennen het juridische principe *nulla poena sine lege* – geen straf zonder strafbaar feit. Als iets niet strafbaar is toen de misdaad werd gepleegd, kunnen we niet met terugwerkende kracht mensen daarvoor veroordelen, toch?

‘Dat klopt, maar we moeten wel vaart maken om zulke wetten te maken. Er zijn wel degelijk strafbare feiten gepleegd, zoals de ontvoering en het als slaaf houden van Jezidi-vrouwen en kinderen. En vrouwen hebben met hun rol op de achtergrond het voor mannen mogelijk gemaakt om te vechten.’

En wat moet er gebeuren met ISIS vrouwen?

‘Onder de vrouwen in de kampen in Irak zitten ook veel buitenlandse vrouwen, die propageren dat ISIS weer zal terugkeren. Die vrouwen moet je apart opsluiten, zodat het niet meer mogelijk is dat ze hun gestook voortzetten.’

Maar na een tijdje zijn deze mannen en vrouwen weer vrij. Wat dan?

‘Overheden moeten echt werken maken van een deradicaliseringsprogramma. Vanzelfsprekend zal niet honderd procent deradicaliseren, maar het helpt wel. Westerse overheden hebben te gemakkelijk - en foutief - gedacht: laat ze maar doodvechten. Maar ISIS-gangers leven nog. En nu hebben we de verantwoordelijkheid om ze daar weg te halen. Helemaal de kinderen.’

Het begint tegenwoordig steeds meer bon ton te worden om het

JUDIT NEURINK MET EEN PESHMERGA-COMMANDANTE IN ERBIL, IRAAKS-KOERDISTAN. PESHMERGA ZIJN DE STRIJDKRACHTEN VAN IRAAKS-KOERDISTAN EN VOCHTEN EN MASSE TEGEN ISIS (FOTO: JUDIT NEURINK)

Westen de schuld te geven van de opkomst van ISIS. Het Westen zou dankzij de invasie van Irak in 2003, door Nederland politiek gesteund, verantwoordelijk zijn voor alles wat er mis is gegaan in Irak.

'Belangrijker dan de invasie zelf zijn de grote fouten die de Amerikanen daarna gemaakt hebben, zoals het ontbinden van het leger, de manier waarop het politieke systeem werd ingericht en het ontslaan van mensen die lid waren van de Baath-partij. De fouten die er zijn gemaakt hebben mede geleid tot het ontstaan van ISIS. Maar het is te gemakkelijk om te stellen dat er van 2003 een rechte lijn naar ISIS loopt.'

Moet Nederland aan Irak herstel betalingen doen vanwege de bommen in 2015 op Hawija, die aan zeventig burgers het leven hebben gekost?

'Daar ben ik geweest. Ik heb de slachtoffers gesproken. Ze houden hun hand op, ze willen compensatie. Ook omdat ze geen compensatie van de Iraakse overheid krijgen. Overigens verwacht ik niet dat Nederland dat zomaar doet, want dan gaan de Irakezen ook bij andere landen langs, en dan krijgen we schadeclaims die tot in de miljarden lopen.

Op dit moment is Liesbeth Zegveld van het Amsterdamse advocatenbureau Prakken d'Oliveira bezig

'Woede en frustratie over het Nederlandse bombardement versterken de cirkels van geweld'

met de voorbereiding van een rechtszaak tegen de Nederlandse staat over Hawija. Misschien kan de Nederlandse overheid dit voor zijn, door de nabestaanden nu al een vorm van compensatie te bieden.

Ik vind dat er iets gecompenseerd moet worden, want woede en frustratie over het Nederlandse bombardement versterken de cirkels van geweld. Ik denk dat je het beste indirect, via NGO's, wat voor de nabestaanden betekenen kan. Compensatie bieden via de Iraakse overheid lijkt mij geen goed idee, omdat een deel van het geld dan in de zakken van corruptie overheidsdienaren verdwijnt.'

De corruptie in Irak is endemisch, zo blijkt uit uw boek. Hebben Irakezen nog wel vertrouwen in hun politici?

'Nauwelijks. Je ziet dit ook bij de lage opkomst bij de verkiezingen. De laatste keer was die nog geen vijftig procent. Maar ondanks protesten blijft het systeem. Dankzij de Tuk-revolutie heeft een minister-president het veld moeten ruimen, maar het systeem is te hardnekkig. De nieuwe minister-president probeert nieuwe ministers aan te stellen die geen banden hebben met de gevestigde politieke partijen, maar ik geef hem weinig kans. Hij heeft zich inmiddels teruggetrokken: het is hem niet gelukt een regering te vormen.'

Veel Irakezen verlangen nu terug naar Saddam Hoessein. Hij was weliswaar een dictator, maar er was stabiliteit in het land. De corruptie was lang niet zo erg als nu. Overigens nam de corruptie aan het einde van zijn bewind wel toe, wat het gevolg

was van de economische sancties tegen Irak. Saddam gaf zijn ambtenaren meer vrijheid om hun inkomen via andere kanalen aan te vullen. In de tijd van de sancties is ook de oliesmokkel begonnen.'

Zal er ooit een einde komen aan de alomtegenwoordige corruptie en de spiraal van geweld? Is er hoop voor het land?

'Ik heb geen hoop, als ik eerlijk ben. Daarom ben ik ook weggegaan. Ik zie Irak steeds meer uit elkaar vallen. Er komt denk ik een moment dat alles uit elkaar valt. De Tuk-revolutie lijkt op een mislukking uit te lopen, vanwege de keiharde repressie door de overheid. Maar de problemen worden niet opgelost, dus er komen volgend jaar of later weer nieuwe protesten.'

Is er dan niets positiefs te melden? Een heel klein lichtpuntje misschien?

'Misschien toch wel. Irakezen zijn heel gastvrij. Ik heb bijvoorbeeld erg gewaardeerd hoe je altijd wordt uitgenodigd voor de maaltijd. Maar wat vooral indruk maakte op mij was hoe de Irakezen, ondanks alle moeilijkheden waarmee ze geconfronteerd worden, toch hun hoofd boven water weten te houden, weten te overleven. Daar heb ik diepe bewondering voor.' ●

‘De rechter zei: ‘Jij bent een Turk, het kind hoort dan toch bij de moeder te zijn?’

Armand Sag is een verstoten vader. En hij is niet de enige. ‘Als vader moet je nooit met Jeugdzorg in aanraking komen.’

Lezers van *de Kanttekening* kennen Armand Sag misschien als een Turks-Nederlands historicus. Vorige week liet de NPO in de documentaire *Verstoten vaders* (BNN-VARA) een hele andere kant van de historicus zien. Sag is namelijk ook zo’n vader. Hij heeft nu bijna een jaar zijn vierjarige dochtertje niet mogen zien. Zijn ex doet er alles aan om hem het contact met hun kind te beletten.

Sag is er kapot van, maar blijft knokken. In gesprek met *de Kanttekening* blikt Sag terug op zijn strijd om zijn dochtertje te mogen zien. Ook kijkt hij naar de toekomst. ‘Ik ga er vanuit dat ik deze zaak niet ga winnen. Met deze documentaire wil ik het signaal afgeven dat veel vaders in hetzelfde schuitje zitten.’

Hoe gaat het nu met je? Heb je veel reacties gehad op de documentaire?

‘Het is nog steeds moeilijk dat ik mijn dochtertje niet mag zien. Ik voel mij wel gesterkt door de vele positieve reacties. Heel veel vaders die hetzelfde hebben meegemaakt hebben mij gemaild, maar ook veel gescheiden moeders die het met mij eens waren. Er waren maar twee gescheiden moeders die mij mailden dat het kind bij de moeder hoorde. Ook rechters en mensen van de

politie hebben mij gecontacteerd. Ze schreven dat ze het zeer vervelend vonden dat het zo gaat, maar konden helaas niets voor mij doen. Jeugdzorg heeft echter niet gereageerd. Dat vond ik wel opvallend.’

Wat vond je advocaat eigenlijk van het feit dat je aan deze documentaire hebt meegewerkt?

‘Ik ben zelf benaderd door BNN-VARA en besloot om mee te werken aan de documentaire. Ze hebben mij

‘Zij wil gewoon dat ik mijn dochtertje nooit meer zie’

● EWOUT KLEI

ARMAND SAG IN ZIJN VERLATEN KINDERKAMER (FOTO: 'VERSTOTEN VADERS')

een jaar lang gefilmd. Toen ik naar de rechtszaal kwam met een filmploeg was mijn advocaat niet blij: hij was bang dat dit mijn zaak zou schaden. Ik heb nog geen reactie van hem gehad, wat hij van de documentaire vond.'

Maar is de documentaire schade lijk voor je zaak?

'Nou, ik ga er vanuit dat ik deze zaak niet ga winnen. Deze documentaire is mijn *legacy*. Hiermee wil ik het signaal afgeven dat veel vaders in hetzelfde schuitje zitten als ik.'

De documentaire heeft positieve effecten. Rechters hebben gereageerd. Ze hebben nu meer begrip voor mijn situatie en die van andere vaders die hun kinderen niet mogen zien van hun ex. Ik heb ook contact met een Kamerlid van de VVD. Misschien dat de wetgeving wordt aangepast en vaders meer rechten krijgen.'

Hoe zit het nu precies? Waarom kun je je dochtertje niet zien? Kun je wel met haar bellen?

'Op papier hebben we een omgangsregeling en is ze elke dinsdag bij mij. We werken officieel naar een co-ouderschap. Maar in de praktijk kan ik mijn dochtertje niet zien omdat mijn ex om de twee maanden aangifte tegen mij doet. Jeugdzorg zet dan alles stop, mijn dochter blijft dan bij mijn ex en ik mag haar dan niet zien totdat alles is uitgezocht. Ik heb afgelopen maandag gevraagd om op zijn minst te bellen via WhatsApp of Skype, maar mijn ex negeert mijn verzoek.'

In het verleden heeft ze meermaals aangifte gedaan als ik haar 'te vaak' mailde met een verzoek om toch mijn dochtertje te zien, te spreken of minstens een foto te ontvangen. Ik heb mijn verzoek vrijdag neergelegd bij Jeugdzorg, maar die verwijzen me door naar mijn ex met als bijschrift dat ze 'begrip hebben voor de actie van je ex en dit zullen gedogen'. Waarom ze begrip hebben, wilden ze niet zeggen: iets met 'zorgsignalen die moeder's avonds om negen uur telefonisch heeft doorgebeeld'. Jeugdzorg weigert mij te zeggen wat dit dan is. Het zou het coronavirus kunnen zijn, maar ook een nieuwe aantijging van - seksueel - misbruik.'

Jeugdzorg heeft in deze onverkwikkelijke geschiedenis dus een kwalijke rol gespeeld?

'Ja, dat kun je inderdaad wel zo stellen. Mijn ex zei tot twee keer toe dat

ik mijn dochter zou willen ontvoeren naar Turkije. De rechtbank concludeerde uiteindelijk dat mijn ex geen enkel steekhoudend argument had om mij te beletten mijn dochtertje te zien. Maar toen beweerde mijn ex opeens dat ik mijn dochtertje zou hebben misbruikt, waarop de omgangsregeling door Jeugdzorg direct werd stopgezet. Uit onderzoek van Jeugdzorg bleek dat haar beschuldigingen ongegrond waren.'

Ik heb mijn dochtertje na 311 dagen weer een half dagdeel bij me gehad - we zijn op 11 februari naar de dierenruimte geweest - en sindsdien weer niks. Dit kwam door een kort geding dat ik had aangespannen tegen Jeugdzorg. De rechter noemde Jeugdzorg toen 'tranentrekkend slecht'.

Na het bezoek aan de dierenruimte

geloofde dat toen niet. Maar het is waar.'

Het doen van valse aangifte is strafbaar. Hoe kan het dat je ex hiermee wegstapt?

'Ze zegt: 'Ik dacht dat het echt zo was.' Daarmee gaat de rechter akkoord. De overheid heeft mijn proceskosten vergoed, die zijn niet op haar verhaald. Ze kan valse aangiftes blijven doen.'

Je bent op een gegeven moment zelfs gearresteerd en hebt in de cel opgesloten gezeten.

'Dat was ook het meest heftige moment in de documentaire. De agenten waren heel agressief, maar hebben mij niet geslagen. Dat kwam omdat een agent de-escalerend heeft opgetreden. Ik wilde hem

tweede zitting werd voorgezeten door dezelfde rechter, die boos was dat we hem hadden gewraakt. Toen was hij weer zeer vooringenomen en maakte hij wederom een kritische opmerking naar mijn hoofd, wat zijn partijdigheid verried.'

En die derde wraking?

'Tijdens de derde zitting waren er drie rechters, waaronder de vooringenomen rechter. Toen de politie zei dat er geen signalen waren dat ik mijn dochtertje zou wil ontvoeren, zei ik dat ik mijn co-ouderschap terug wilde. De rechter reageerde daar kritisch op. 'Jij bent een Turk, het kind hoort dan toch bij de moeder te zijn?' Hij discrimineerde mij weer op mijn etniciteit. We hebben er toen wederom voor gekozen om hem te wraken. In de vierde zitting was hij nog steeds een van de rechters, maar was hij niet meer de voorzitter. Hij bleef echter vervelend doen. Een college-rechter beet hem toen toe dat hij zijn mond moest houden.'

En toen?

'Die vierde rechtszaak heb ik gewonnen. Ik kreeg het co-ouderschap terug. Maar dat was slechts formeel. Mijn ex deed heel moeilijk over het nieuwe ouderschapsplan, beweerde dat mijn dochter mij niet wilde zien en moest huilen. Ze deed daarna valse aangiftes. Daardoor zette Jeugdzorg de omgangsregeling telkens weer stop.'

Je zei eerder al dat je niet gelooft dit gevecht met je ex te zullen winnen. Dit betekent dat je haar pas weer mag zien als ze achttien jaar is.

'Daar heb ik weinig vertrouwen in. Formeel mag het dan wel, maar we hebben geen band met elkaar omdat mijn ex mij van mijn dochter heeft weggehouden. Ze wil mij wellicht niet eens zien.'

Ik hoopte maar misschien was deze hoop ijdel op een klein lichtpuntje.

'Nou, ik ben gelukkig bij mijn nieuwe partner. We hebben ook een zoon, hij is nu zes maanden. Ik ben erg blij met hem. En met haar, natuurlijk. Maar soms, als ik met hem speel, dan wordt het mij soms even te veel. Dan moet ik denken aan dat ik al die mooie momenten niet met haar beleven mag. Ik ben wel eens naar het balkon gelopen en in tranen uitgebarsten. Het is zoals het is.' ●

'Ik ben wel eens naar het balkon gelopen en in tranen uitgebarsten'

is de omgangsregeling weer stopgezet door Jeugdzorg. Mijn ex beschuldigt mij nu van smaad en laster vanwege de documentaire.'

Waarom gaat Jeugdzorg steeds mee in het verhaal van je ex, ondanks dat haar beschuldigingen telkens ongegrond bleken?

'Mijn ex speelt het spel heel geraffineerd. Ze zegt: 'Jullie hebben geen bewijzen gevonden. Mijn dochter vertelt mij wel dat ze is misbruikt.' Jeugdzorg is bang om fouten te maken, daarom zijn ze heel voorzichtig. Ook zijn ze uit op verzoening tussen de partners en kiezen ze daarom steeds voor een 'gulden middenweg'. Maar door zich zo toegeeflijk op te stellen neemt mijn ex een steeds extremer standpunt in, zodat het compromis steeds meer naar haar richting opschuift. Zij wil gewoon dat ik mijn dochtertje nooit meer zie.'

Als vader moet je nooit met Jeugdzorg in aanraking komen. Ik wist niet dat het zo erg was. Ik dacht: ze zijn professionals, zij gaan mij helpen. Maar dat doen ze dus niet. Vrienden en kennissen van mij die ook gescheiden zijn vertelden mij vroeger dat Jeugdzorg partijdig is, altijd partij kiest voor de moeder. Ik

daarom nog een bos bloemen geven, maar agenten mogen zulke geschenken natuurlijk niet aannemen. Ik heb hem daarom alleen maar heel erg bedankt. Hij was op dat moment de enige die zijn hoofd koel hield.'

Je hebt de rechter tot drie maal toe gewraakt. Waarom?

'De rechter in kwestie, ik mag zijn naam niet noemen, was partijdig. Tijdens de rechtszaak zei de rechter tegen mij. 'Zij is bang. Een kat in het nauw maakt rare sprongen.' Daarmee vergoelijkte hij haar valse beschuldigingen. Maar toen ik beweerde dat ik niets verkeerd had gedaan, viel dat slecht bij de rechter. 'Ik zie dat je graag de strijd aangaat.' Toen mijn ex beweerde dat ik mijn dochtertje zou willen ontvoeren naar Turkije, legde mijn advocaat uit dat ik in Nederland woon, mij Nederlander voel, een kritisch boek over Turkije heb geschreven, dat ik al jaren niet meer in Turkije ben geweest - maar daar had de rechter geen boodschap aan. De rechter zei: 'Hij is Turks, het zou mij niets verbazen.' Een rechter moet neutraal zijn, niet vooringenomen.'

De wraking is op procedurele gronden afgewezen. We deden het mondeling, niet met een briefje. De

Straf van God?

Een rabbi, cultuurtheoloog en imam over de coronacrisis

● EWOUT KLEI

FOTO'S: LODY VAN DE KAMP, FRANK BOSMAN EN YASSIN ELFORKANI (FOTO: YOUTUBE)

Is het coronavirus een straf van God? Valt het coronavirus überhaupt binnen de wil van God? En kan het geloof troost bieden in deze moeilijke tijden? *De Kanttekening* sprak over deze en andere vragen met drie bekende theologen: de orthodox-joodse rabbijn Lody van de Kamp (links), cultuurtheoloog Frank Bosman (midden, Tilburg University, Faculteit Katholieke Theologie) en imam Yassin Elforkani (rechts) van de Blauwe Moskee in Amsterdam.

Is het coronavirus een straf van God? En waarom wel of niet?

Lody van de Kamp: 'Een wijze collega van mij zei ooit: 'Ik ken de boekhouding van de kruidenier niet, denk je dat ik boekhouding van de Allerhoogste wel ken?' Het calvinisme denkt in termen van straf en beloning. Dat zit in een beetje in onze Nederlandse cultuur. Maar ik kijk er zelf niet zo naar. Dat doe ik niet zomaar, maar ik heb mijn visie gevormd dankzij mijn jarenlange studie van de Thora en de Talmud. In de loop van de wereldgeschiedenis zijn er veel situaties geweest die bedreigend waren voor mensen. Denk hierbij ook aan de Shoa. Alles wat er gebeurt, ten goede en ten kwade, moet leiden tot een persoonlijke zelfreflectie. Wat leer ik hier uit? Hoe ga ik hiermee om? Maar de conclusies die jij trekt zijn voor jouzelf, niet voor anderen. Zij moeten hun eigen lessen trekken.'

Frank Bosman: 'Nee, ik denk niet dat het een straf van God is. Waarom niet? Het flauwe antwoord hierop is: waarom wel? Die vraag zou ik wel aan Amerikaanse televisiedominees willen vragen, maar ik denk niet dat ik een intellectueel antwoord van ze terug zou krijgen. De achterliggende theologische vraag

vind ik interessant. Hoe actief bemoeit God zich met onze realiteit? Houdt God precies bij hoe zondig wij zijn? Is hij een micromanager? Ik geloof niet in zo'n God, die een ambtenaar, een boekhouder, een pennenlikker is. Ik denk dat God op een zekere afstand is en onze wereld haar gang laat gaan. Sommige mensen geloven dat God in het lijden aanwezig is. Herman Finkers zou zeggen: 'God heeft ook corona.'

Je kunt ook zeggen, en dat is voor gelovigen veel gezonder, dat rampen nu eenmaal horen bij het universum zoals wij dat kennen. Dat heeft niks met God te maken. Wel moeten we een onderscheid maken tussen natuurlijk en moreel kwaad. Natuurrampen, zoals aardbevingen, vulkaanuitbarstingen en het coronavirus, zijn van een andere orde dan moord en doodslag. Ik geloof niet dat God op een knopje drukt om een aardbeving of het coronavirus te veroorzaken. Dat doen die mensen die geloven in een boekhoudersgod, de micromanager.'

Yassin Elforkani: 'De opvatting dat corona de straf van God zou zijn heb ik vaak voorbij zien komen de laatste weken. Eerst zou het een straf van God voor de Chinezen zijn, omdat zij de islamitische Oeigoeren onderdrukken. Toen was het

straf voor niet-moslims, omdat zij God op een verkeerde manier zouden dienen. Maar toen de Grote Moskee in Mekka werd gesloten, de grootste moskee ter wereld, werd het opeens stil. Je kunt moeilijke momenten en mooie momenten niet inkaderen in straffen en gunsten van God. Dat ligt ingewikkelder. Wel zorgen crisismomenten voor reflectie, dat je hierdoor de Koran beter leert te begrijpen.

In de Koran staat 'Hij is de enige die zijn troepen kent. Elke troep is een reflectie voor de hele mensheid.' Met 'troep' worden de lastige dingen bedoeld, die God naar de mensheid stuurt. En deze rampen zorgen ervoor dat bij onszelf te rade gaan. Als je zegt dat corona de straf van God is, dan worden mensen angstig en wanhopig. Die emoties zijn niet goed. Ik vind juist dat mensen warmte en inspiratie nodig hebben tijdens rampen. We moeten bovendien bedenken dat God ook tevreden is over heel veel mensen.'

Hoe gaat u als theoloog met gelovigen en predikers om die homoseksuelen, Joden, Chinezen, moslims of anderen als zondebok aanwijzen?

Yassin Elforkani: 'Op het moment dat je anderen de schuld geeft van een ramp, dan moet je bij jezelf te rade gaan in hoeverre het geloof een

impact op jou heeft. Alle Koran-verzen roepen op tot reflectie bij jezelf. We hebben een populisme-probleem. Niet alleen in de politiek, maar ook in de theologie. Het is erg makkelijk om hard allemaal dingen te roepen. Maar Allah heeft het in de Koran over een reflectie, een teken voor de hele mensheid. We moeten allereerst kritisch naar onszelf kijken.'

Lody van de Kamp: 'Wanneer ik zo'n mening hoor, dan ga ik er niet op in. Iedere religie heeft recht op haar dwazen. Ook de joden hebben hun dwazen, ook de christenen. Maar ik geloof ook in het zelfreinigend vermogen van de samenleving. Een tijdje geleden had je de Nashvilleverklaring, waarin orthodox-protestantse predikanten en andere leiders zich uitspraken tegen homoseksualiteit. Vanuit de samenleving is hier toen erg kritisch op gereageerd. Dat gold vroeger ook voor mensen die aids zagen als straf van God en homoseksuelen als schuldigen aanwezen. Door deze mening te geven plaatsten zij zichzelf buiten de samenleving. Toch vind ik dat niet iedere dwaze mening de aandacht verdient waar die om vraagt. Soms kun je dwaasheid beter negeren.'

Frank Bosman: 'Nou ja, ik heb dan wel een sterke neiging om hierover een kritische opmerking te maken. Maar dat geldt alleen in de persoonlijke omgang. Als ik bijvoorbeeld naast iemand zit in de kroeg, die zegt dat God ons straft met het coronavirus, vanwege de homo's. Maar als ik naar een YouTube-filmpje kijk met een Amerikaanse televisiedominee die dezelfde dingen zegt, dan kies ik er toch voor om dit te negeren. Ik ga die man niet opbellen ofzo om te zeggen dat hij ongelijk heeft. Dat heeft geen zin. En hierover een column schrijven ook niet, dan maak je dit soort roep-toeters alleen maar belangrijker.'

Is het coronavirus Gods wil? En zo ja, is God een goede God? Hoe rijmt je dit met elkaar? En zo nee, is God wel almachtig?

Frank Bosman: 'Je stelt de klassieke theodicee-vraag: de vraag waarom een God - die almachtig en algoed is - toch het lijden toestaat. Je kunt antwoorden: 'God kan het wel, maar wil het niet.' Maar dan is God niet goed. Je kunt ook zeggen: 'God wil het wel, maar kan het niet.' Maar dan is God niet almachtig. Filoso-

'Herman Finkers zou zeggen: 'God heeft ook corona'

fisch gezien horen 'almacht' en 'algoed' bij de kwaliteiten van God. Schrap je één van die kwaliteiten, dan praat je niet meer over God, maar over iemand anders.

Uiteindelijk heb ik ook geen goed antwoord op de theodicee-vraag, het belangrijkste theologische vraagstuk volgens mij - hoewel ik er veel onderzoek naar heb gedaan, veel over heb gelezen en er ook over heb gepubliceerd. Het antwoord dat God met zijn schepselen lijdt, is uiteindelijk ook onbevredigend. Ik moet denken aan het gesprek tussen Tijs van den Brink met Herman Finkers in het EO-programma *Adieu God?*, waarbij Finkers precies het omgekeerde doet. Finkers vraagt niet aan God waarom kinderen zijn overleden aan kanker, maar hoe God zich voelt nu God kanker heeft gekregen. Dit is een paradoxale manier van denken. Wij lijden aan Gods lijden. Interessant, maar dit is niet het antwoord wat ik zoek.'

Lody van de Kamp: 'Als je erkent dat God almachtig is, dan is wat er nu gebeurt op een of andere manier de wil van God. Maar we kunnen Gods handelen niet beoordelen, we hebben hier geen inzicht in. We weten niet wat God wil, maar ook niet wat wij eigenlijk willen van God. We moeten gewoon accepteren dat deze dingen gebeuren, dat God zo handelt. Dat geldt ook voor de Shoa. Er is geen verklaring. Maar ik zeg altijd: 'Het is beter met vraagtekens te leven dan met dubieuze antwoorden.' En de antwoorden die je bedenkt zijn antwoorden voor jezelf, ze zijn niet de waarheid. In het Geschrift Job krijgt Job ook geen antwoord van God, waarom hem dit kwaad overkomt. Job doet gewoon de dingen die van hem worden verwacht.'

Yassin Elforkani: 'In de islam geloven wij dat alles komt van God. De

goede en de slechte dingen. Je wordt als mens beproefd. Maar wij kijken als gelovigen niet alleen naar wat er op aarde gebeurt. We kijken naar het totale plaatje, ook naar de hemel. Wie in het leven erg beproefd wordt, die wordt later ook beloond. Mensen die overlijden bij een epidemie krijgen ook de status van martelaar. Je moet het islamitische concept van martelaarschap breed zien. Sowieso kijken we als gelovigen naar het brede plaatje. We willen liever een slecht leven hier en een goed leven in de hemel, dan een goed leven hier en een slecht leven straks. Dat is voor gelovigen heel logisch.'

Biedt geloof troost voor u in deze tijden?

Yassin Elforkani: 'Als je mens wil je graag de controle houden, de leiding nemen. Op moment dat je controle verliest, dan ontstaat onzekerheid, dan komt angst. Waar zit mijn houvast? Als je geen wetenschappelijke zekerheid hebt, geen economische zekerheid, waar kun je dan nog op bouwen? Gelovigen vinden hun zekerheid dan in het goddelijke: God beschermt. Overigens moeten we dit niet te groot maken. God vindt wetenschap uiteraard belangrijk en wil ook dat we een medicijn tegen corona gaan vinden, bijvoorbeeld.'

Frank Bosman: 'Met het coronavirus worden christenen met de neus op de feiten gedrukt. Ze kunnen niet meer naar de kerk gaan. Maar de paasviering gaat dit jaar ook niet door, het belangrijkste christelijke feest van het jaar. Dit hakt er bij mij wel in en heb ik hier verdriet van, want dit is in ons nog nooit eerder overkomen. We hebben als ideaal een ongebroke wereld, maar de realiteit is dat we leven in een gebroke wereld. Waar de gebroke wereld van alledag op het ongebroke ideaal botst ontstaat er

'Mensen die overlijden bij een epidemie krijgen in de islam de status van martelaar'

spanning, en geloof is het uithouden van die spanning, het helpt ons mensen om die spanning te overleven.

Geloven is dat we niet opgeven te hopen op een nieuwe wereld. Dat we werken aan die nieuwe wereld, bijvoorbeeld door ons in te zetten voor vrede tussen Israël en de Palestijnen, maar ook door een medicijn tegen corona te ontwikkelen. Maar uiteindelijk is het vechten tegen de bierkaai, want het wordt nooit perfect. Toch is dit - in theologisch opzicht - niet erg. In particuliere zin natuurlijk wel, je zult straks maar je vader of moeder verliezen. Niettemin ontslaat de notie dat het nooit perfect kan worden ons van de ondraaglijke psychische last, dat alles wat ons overkomt uiteindelijk ook onze eigen schuld is, dat we dit hadden kunnen voorkomen, bijvoorbeeld door geen vlees te eten. We kunnen de wereld niet beheersen. 'Shit happens', zei Forrest Gump dan ook terecht.'

Lody van de Kamp: 'Er is altijd een zekerheid, namelijk dat er geen toeval is. Er is een sturende hand. Wij geloven dat God de wereld bestuurt, tot in het kleinste detail. Alleen met onze vrije keuze om het goede of het kwade te doen, daar bemoeit God zich niet mee. Daar worden mensen later op aangesproken. Toch kun je niet altijd gemakkelijk zeggen dat een bepaalde keuze verkeerd is. Je kunt ervoor kiezen om te bidden, maar ik kan mij ook voorstellen dat mensen wanhopig worden als een bepaalde ramp zich ontvouwt. Dat is heel persoonlijk. Je moet elkaar proberen te steunen. En je moet begrijpen dat je geloof niet kan afdwingen. Je kan alleen elkaar inspireren.'

Helpt bidden? Beschermt God u en andere mensen wel tegen het virus? Of is dit gewoon puur om mensen een vals gevoel van zekerheid te geven?

Frank Bosman: 'Het ligt er natuurlijk aan van wat je van bidden verwacht. Veel mensen zien bidden als een sigarettenautomaat. Je gooit er een kwartje in, dan krijg je een sigaret. Mensen bidden heel hard, proberen God voor het blok te zetten, maar als God hun gebed uiteindelijk toch niet verhoort, dan ligt het aan jou. Dat is geen goede manier. Je moet het omdraaien. Bidden helpt om te beseffen dat jij er ook niks aan kunt doen, om dat je in een gebroken wereld leeft.

Veel niet-gelovige mensen geloven in een seculiere gebedsverhoormachine: de maakbaarheids-utopie. Socialisten, liberalen en andere vooruitgangsoptimisten geloven dat we de wereld perfect kunnen maken. Als we maar hard genoeg ons best doen, dan moet het ons lukken. Maar zo werkt het niet. Het coronavirus laat het failliet van deze maakbaarheidsutopie zien. De maakbaarheidsutopie houdt te weinig rekening met de gebrokenheid van deze wereld.'

Yassin Elforkani: 'De kracht van het gebed, daar geloof ik zeker in. Maar bidden heeft ook een reflectie-element. Bidden we ook op de manier en zo vaak met God, toen we het goed hadden? Want je moet niet alleen God aanroepen als je het moeilijk hebt. Hierbij wil ik nog wel een belangrijke nuance maken: God luistert en helpt iedereen die tot hem bidt. Dat staat ook in de Koran: 'God zegt, wist u wie degene is die de hulpbehoevende mens helpt? Dat is God.' De Koran spreekt hier over hulpbehoevende mensen, niet over moslims. Hij luistert en helpt als iemand zegt 'O God.'

Lody van de Kamp: 'Voor Joden heeft bidden dezelfde functie als bij het christendom. Het gaat erom je verbintenis met God te verstevigen. Ik stimuleer mijn eigen geloofsleven, als ik God prijs in mijn gebed. Het is niet dat ik een gebed uit een

'Ik geloof niet dat God op een knopje drukt om het coronavirus te veroorzaken'

gebedenboek oplees en dan achteroverleun, in de veronderstelling dat God dan precies doet wat ik wil. God is van een andere dimensie, je weet niet wat er gebeurt.'

Iemand wees mij op een artikel waarin wordt beweerd dat het coronavirus onze eigen schuld is, omdat 'Moeder Natuur' boos op ons is. Hoe zou je dit theologisch moeten duiden?

Frank Bosman: 'Deze vraag wil ik graag beantwoorden. Als cultuurtheoloog moet ik meteen denken aan het boek *Inferno* van Dan Brown, waarin een gestoorde wetenschapper zegt dat wij mensen het virus zijn, waartegen Moeder Aarde strijdt met witte bloedlichaampjes. Het spreken in termen als 'Moeder Aarde' is religieus. Het is de antropomorfisering van

niet-bestaande dingen: Moeder Aarde, Vrouwe Justitia, de Nederlandse Leeuw. Het wordt religieus als deze dode objecten zogenaamd gaan handelen als gewone mensen.

Dit is precies datgene waartegen de monotheïstische religies - het jodendom, het christendom en de islam - zich terecht hebben verzet. Het is beeldenverering. Polytheïsme. Animisme. Antropomorfische entiteiten zijn buikspreekpoppen, die precies zeggen wat jou uitkomt. Moeder Aarde kan boos zijn op de milieuvervuiling of omdat wij mensen vlees eten, maar als je een aanhanger van Donald Trump bent kun je roepen dat we Moeder Aarde met onze pistolen moeten verdedigen.'

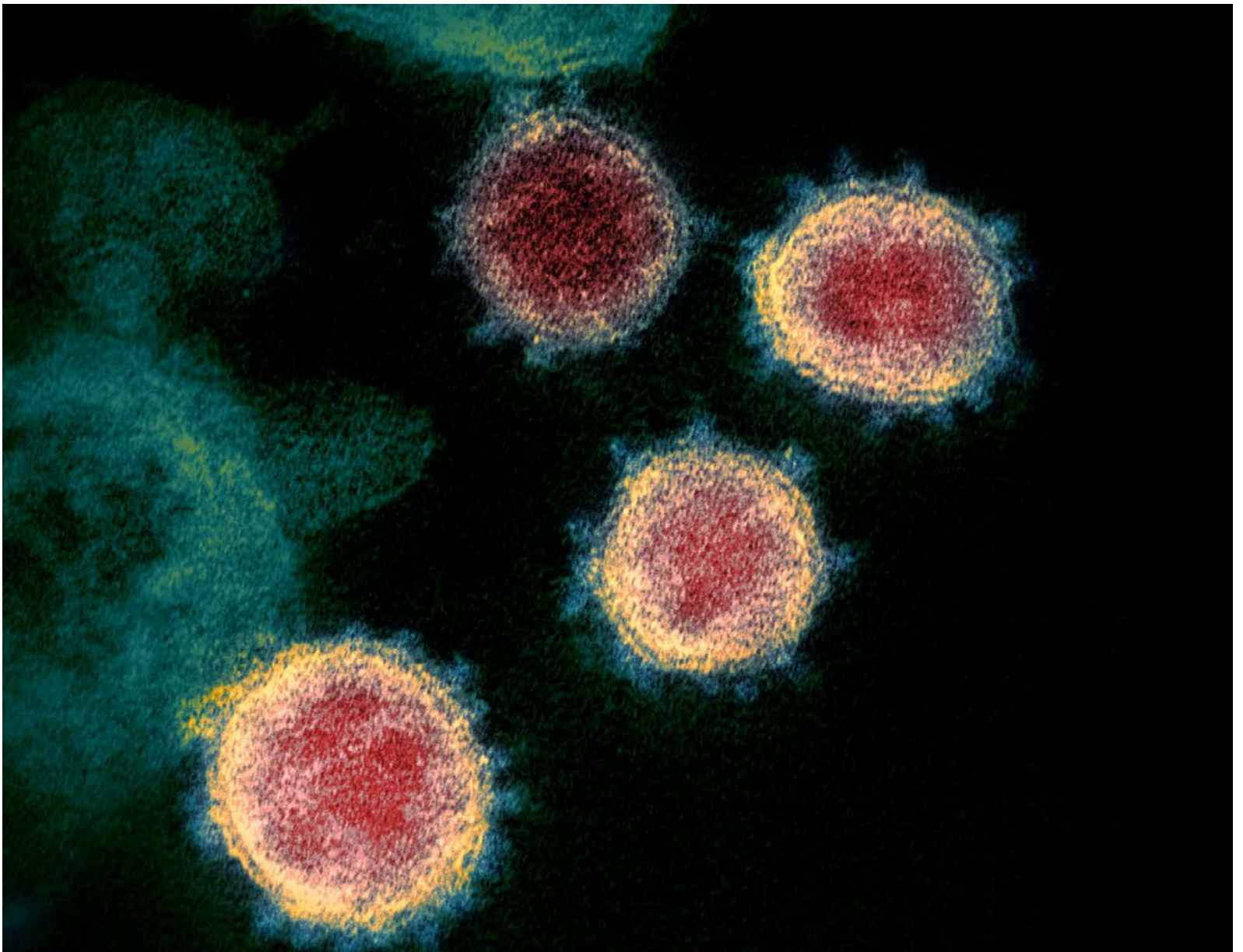
Ten slotte: een salafistische imam uit Marokko protesteerde tegen het sluiten van moskeën vanwege

'Het coronavirus laat het failliet van de maakbaarheidsutopie zien'

het coronavirus. Hij zei dat je gewoon naar de moskee moest gaan.

Yassin Elforkani: 'Vroomheid is goed, maar je moet hier niet in doorslaan. God heeft onze menselijke handelingen, onze goede en onze slechte daden niet nodig. Hij is God. Je moet van het geloof geen

wiskunde maken. Je komt het paradijs niet binnen door het doen van goede daden, maar door de barmhartigheid van God. Dit is ook een letterlijke uitspraak van de Profeet. Als je geloof reduceert tot een wiskundige formule, dan loop je risico de essentie van het geloof kwijt te raken.' ●

De wereld vergaat, maar dat hoort erbij

In abrahamitische religies speelt eindtijddenken een belangrijke rol. Ooit komt de messias, dan houdt alles op en gaan mensen naar de hemel of de hel. Hindoes geloven iets totaal anders. 'De hemel en hel bestaan alleen hier op aarde.'

● MIKE PEEK

Tegenwoordig waar-
schuwen klimaatacti-
viste Greta Thunberg
en de groep Extinction
Rebellion voor het
einde van de wereld.

Als we vlees blijven eten, met het vliegtuig blijven reizen, niet zuiniger aandoen met energie, raakt alles op. En dan vergaat de wereld.

Maar waar Thunberg en Extinction Rebellion in opstand komen tegen onze dreigende ondergang, daar wordt ons noodlot door het hindoeïsme omhelsd. *Amor fati*. Want volgens het hindoeïsme vergaat de wereld sowieso. Dat is niet erg, want na de vernietiging van de wereld begint alles weer opnieuw.

We spraken hierover met Stephen Rawinder Pikaar (foto). Hij is pandit, een hindoeïstische priester. In die rol begeleidt hij mensen op hun spirituele levenspad en verricht hij rituelen tijdens onder meer bruiloften, begrafenissen en verjaardagen.

Om maar met de deur in huis te vallen: geloven hindoes in een eindtijd?

'Nee. Binnen het hindoeïsme zegt men: energie vergaat nooit. We spreken over drie zaken die er altijd zijn, er altijd zijn geweest en ook altijd zullen blijven bestaan. Dat zijn het goddelijke, de ziel en de natuur. Het goddelijke heeft de scheppende kracht. De ziel heeft als taak om te handelen, maar kan dat niet zelfstandig. Daar is de natuur voor nodig in de vorm van een lichaam. Tijdens de geboorte smelten ziel en natuur samen. Daarna gebeurt er van alles. De ziel moet werken aan verlichting, terwijl het lichaam zegt: 'Ik heb voedsel nodig' of 'O, dat is een mooie dame of heer.' Dat zijn de verlangens en verleidingen. Het

spel tussen intellect en ego.

Hoewel de natuur een constant veranderende staat heeft, is het er altijd. Water kan vloeibaar zijn, vast of gasvormig, maar het blijft water. Hetzelfde geldt voor de ziel. Die kan in een boom zitten en zolang de boom leeft, zit de ziel stil. Hij kan ook in een dier huizen. Dan kan de ziel zich verplaatsen en krijgt hij te maken met behoeftes en verlangens. Maar bezielt het een menselijk lichaam, dan gaat intellect een rol spelen. Dan kun je nobele daden verrichten en meer betekenen voor een ander. Maar er is geen einde, geen eindtijd. De ziel blijft in beweging.'

Ook als de ziel verlichting bereikt?

'Veel mensen denken dat verlichting permanent is, maar ook dat is een stadium. Vaak wel een lang stadium, maar uiteindelijk keert de ziel of een gedeelte daarvan weer terug in een nieuwe samensmelting met de natuur. Dan spreken we van reïncarnatie. Dan gaat hij weer handelen. In het christendom bestaat een eeuwig paradijs, maar dat kennen wij niet. De ziel bereikt nooit een stadium waarin het niets meer hoeft te doen. Het hindoeïsme zegt eigenlijk: de hemel en hel bestaan alleen hier op aarde. Daarbuiten heb je verlicht zijn en

niet-verlicht zijn. Niet-verlicht zijn betekent dus dat we incarneren en moeten handelen om de verlichting te kunnen bereiken.'

Welke rol spelen de goden precies?

'Zoals je de tegenstelling hebt tussen katholieken en protestanten, zijn er ook binnen het hindoeïsme verschillende visies of denkwijzen. Je hebt mensen die mét beelden bidden en vaak in meerdere Goden geloven, en mensen die zonder beelden bidden. Ik behoor tot die laatste groep en geloof in één God, die verschillende eigenschappen heeft. Net zoals mensen meerdere eigenschappen en rollen hebben in het leven. We spreken over Generator - Brahma -, Operator - Vishnu - en Destroyer - Shiva - : GOD.

Wanneer je God vraagt om kennis omdat je een nieuw bedrijf wilt beginnen, dan richt je je tot Brahma. Die staat voor schepping en wetenschap. Als je moet handelen of jezelf wilt bewijzen, zoals wanneer je een examen doet en de zenuwen je uit je balans halen, richt je je tot Vishnu, de onderhouder en beschermer.

Shiva is de vernietiger van het kwade en speelt een belangrijke rol in het pad van spiritualiteit, welzijn en het hogere. Iemand die veel met

meditatie en bewustwording bezig is, richt zich vooral op Shiva. Hij vervult zijn rol in de vergankelijkheid der dingen, beëindigt zo ook het leven - maar nooit de energie die ons in leven hield.

Ik stel het nu voor als gescheiden werelden, maar in de praktijk richt een hindoe zich in zijn of haar geboden vaak op een combinatie van deze eigenschappen. Ze zijn met elkaar verbonden. Alle goede eigenschappen vormen samen het Goddelijke.'

Hoe zit het met de verschillende tijdperken die het hindoeïsme onderscheidt?

'Het hindoeïsme kent vier grote tijdperken, die elk een eigen karakter hebben. *Satya yuga* kun je de schepping ofwel 'de creatie' noemen. In die tijd was de mens nog vroom en eerlijk. Je kon elkaar vertrouwen. Er was ook veel kennis die gewoon mondeling werd doorgegeven. We hadden de zintuigen veel beter onder controle dan nu. Tegenwoordig moet je je al goed concentreren om te horen wat er in één ruimte gebeurt, maar toen hoorden we zelfs wat er zich tussen de muren afspeelde.

Tijdens *treta yuga*, het tweede tijdperk, kwam er een stukje machtsgevoel in ons naar boven. Er ontstond een onderscheid tussen lichamelijke en geestelijke krachten. We begonnen dingen te vergeten, waardoor men kennis op schrift moest zetten. De strijd tussen goed en kwaad begon en je zag negativiteit langzaam toenemen. In het derde tijdperk, *dwapara yuga*, ging dat nog verder. Het ego begon steeds meer en meer te eisen. Bezit werd belangrijker en mensen kwamen voor de vraag te staan: wat is goed en wat is fout?

Tijdens *kali yuga*, het tijdperk

**'Binnen het hindoeïsme zegt men:
energie vergaat nooit'**

**De laatste
ijstijd was een
herstelperiode
van de aarde om
weer vruchtbaar
te worden. Dat is
de kracht van de
natuur**

waar we nu in zitten, is het negatieve veel prominenter aanwezig dan het positieve. Je ziet dat veel mensen stress ervaren en kampen met een hoge bloeddruk. Terwijl onze toegang tot voedsel beter is dan ooit en we ontzettend veel mogelijkheden hebben, wordt het welzijn van onze geestelijke staat juist minder. Hoe komt dat? Omdat we altijd naar meer verlangen. Meer geluk, meer welvaart. Is dat echt nodig? En wie zegt dat? In kali yuga hebben we een slecht normbesef, een slecht zicht op wat goed en fout is. Dat zie je ook aan al het geweld op de wereld.'

**Maar het is dus geen eindtijd?
Volgens de cyclus komen we na
kali yuga weer in satya yuga
terecht?**

'Uiteindelijk wel, maar zover zijn we nog niet. Verval sluipt er langzaam in, ook qua normbesef bijvoorbeeld. Het hindoeïsme schrijft voor dat één man en één vrouw hun hele leven bij elkaar blijven, maar aan die regel wordt steeds meer getornd. Zowel binnen als buiten onze religie. Scheiden vinden we niet meer zo erg. Als het gaat, dan gaat het en als het niet gaat, dan ga je uit elkaar. Vroeger was er een taboe op seks, nu is het 'maar' seks. In oosterse beschavingen, waar eeuwenlang vegetarisch werd gegeten, zie je nu de vleesconsumptie stijgen. Vlees eten is volgens het hindoeïsme een

vorm van geweld, omdat je slacht voor je genot. Je neemt een leven.'

**Hoe zal dit laatste tijdperk, kali
yuga, dan eindigen?**

'Dat is moeilijk te voorspellen. Er zal uiteindelijk een echt donkere periode aanbreken of een enorme knal klinken. In ieder geval zal na de kali yuga opnieuw een satya yuga aanvangen. Want energie vergaat dus niet.'

**Kan de mens kali yuga eerder
laten eindigen?**

'Laten eindigen niet. Hij kan wel zorgen voor een bepaalde 'rustperiode'. Neem de periode na de grote oorlog in de Mahabharata, een beroemd hindoeïstisch heldenepos. Of recenter, na de atoombommen op Japan in 1945. De natuur kan ook voor zo'n fase zorgen. De laatste ijstijd was bijvoorbeeld een herstelperiode van de

aarde om weer vruchtbaar te worden. Dat is de kracht van de natuur, de intelligentie van Moeder Aarde, die zal altijd zorgen dat zij zichzelf in stand houdt. Overigens praat het hindoeïsme niet alleen over het leven op aarde, maar over het leven in de gehele kosmos.

De mens kan zijn eigen leven vernietigen, dat van dieren en planten, maar de natuur en de kosmos zullen blijven. Alleen in een andere vorm. Als een afstandsbediening het niet meer doet, zeggen we dat de batterijen leeg zijn. Maar wetenschappelijk gezien zijn die batterijen niet leeg. Dan zouden ze vacuüm trekken. Ze hebben alleen hun nut voor ons verloren. De ruimte in de batterijen heeft zich gevuld met iets anders.

Dat zie je ook in het leven. Als we iemand voor het eerst ontmoeten, zeggen we: 'Ah, dat is mijn nieuwe buurman, vriend of collega.'

**'Er zal een echt donkere periode aanbreken
of een enorme knal klinken'**

Maar die persoon is helemaal niet nieuw. Zijn lichaam bestaat al zo lang hij leeft en zijn ziel was er altijd al. Dus wat is nieuw? Wat is een einde?'

**Vereenzelvigen hindoes zich dan
ook minder met het lichaam? Is de
dood minder verdrietig?**

'Idealiter wel, maar omdat culturen versmelten verandert dat langzaam. Ik verzorg uitvaarten. Vroeger werd de overledene een ruimte binnengebracht, vervolgens werden er een paar rituelen gedaan gevolgd door een gebed. Dat was het. Dan werd die persoon gecremeerd volgens de rituelen.

Zo gaat het op veel plekken in India nog steeds. Toch zie je dat hindoeïstische uitvaarten steeds meer op de westerse gaan lijken. Er wordt muziek gedraaid, er worden foto's getoond en verhalen verteld. De overledene krijgt mooie kleding, hij wordt nog een paar keer aangeraakt. Dat komt omdat we ons in deze maatschappij hechten aan aardse zaken. Heel logisch dus dat we ons meer vasthouden aan het lichaam. Ik voel die neiging zelf ook. Maar als je er nuchter over nadent, dan zou je volgens het hindoeïsme eigenlijk moeten zeggen: 'Dit lichaam is die persoon niet meer. De ziel is weg, het lichaam was gewoon natuur.' Dat geven we nu terug, terwijl we de persoon in ons hart en in onze herinneringen verder dragen.' ●

**INBRAAK ALARM INSTALLATIE - BRANDMELD INSTALLATIE
CAMERA BEVEILIGING - ELEKTROTECHNISCHE INSTALLATIE
LED VERLICHTING - PROJECTIE/ INSTALLATIE**

N-TEL TECHNIEK

Melbournestraat 46b
3047Bj Rotterdam

010 - 467 48 11

WWW.NTEL.NL - INFO@NTEL.NL

TAYFUN BALÇIK

Programmacoördinator
bij The Hague Peace
Projects voor de Armeens
Koerdische Turkse
werkgroep. Lid van de
Nieuw Amsterdam Raad
(Pakhuis de Zwijger).

Sommige dingen veranderen nooit

We leven nu geschiedenis. Een voorheen onbekend virus houdt de hele wereld in zijn greep. We staan op met het laatste nieuws over corona en gaan ermee naar bed. De hele dag door stromen de apps binnen, op sociale media worden oeverloze discussies gevoerd over de beste aanpak. Het is normaal dat mensen bang zijn. Ze vrezen voor hun leven en dat van hun dierbaren.

Het allerlaatste dat we nodig hebben in deze ramp is paniekzaai-erij, racisme en bekrompen gierigheid. Maar helaas: sommige dingen veranderen nooit.

Laten we met het laatste beginnen. Er was een hele petitie nodig - meer dan 180.000 keer ondertekend in drie dagen tijd - om minister Eric Wiebes van Economische Zaken een stap terug te laten doen. De VVD-minister stelde vorige maand dat het coronavirus onder het ondernemersrisico valt voor zzp'ers.

De absurditeit van die redenering werd door filosoof Yusuf Celik sarcastisch aangesneden: 'Je wist toch al dat er op een dag het coronavirus zou uitbreken? De eerste vraag die de KvK dan ook altijd stelt bij inschrijving is: 'Bent u als ondernemer voorbereid op het coronavirus?''

Het is hartverwarmend dat de

Het allerlaatste dat we nodig hebben is paniekzaai-erij, racisme en bekrompen gierigheid

gemeenten en de rijksoverheid de nood beginnen in te zien voor mensen die in één klap geen inkomen meer hebben. Daardoor kunnen ze vaste lasten als huur, energie en belasting niet meer betalen. Een aantal woningcorporaties heeft al toegezegd dat ze coulant zullen zijn met het innen van de huren. Dit is allemaal mooi nieuws. Maar hoe zit

het met de groepen die niet zo luidruchtig hun rechten kunnen opeisen?

Dan heb ik het over de kwetsbaarsten in de samenleving. Denk bijvoorbeeld aan oudere migranten, die geen netwerk hebben en de Nederlandse taal onmachtig zijn. En denk ook aan daklozen, asielzoekers, noem maar op. Wat krijgen zij? Het is te triest voor woorden, maar zij krijgen Nederlands racisme van de bovenste plank.

Zo was er vorige maand een uitzending van nota bene *De Nieuwe Maan* over de loyaliteit van biculturele Nederlanders. Daarin werd gepleit om eerste generatie migranten in hun moedertaal voor te lichten over het coronavirus. Dat was kennelijk tegen het zere been van nationalist Jan Roos.

Die zei hierover het volgende: 'Als die mensen gewoon hadden meegedaan in de Nederlandse samenleving, dan hadden ze na veertig jaar echt wel de Nederlandse televisie kunnen volgen en in crisistijd kunnen horen wat ze hadden moeten doen tijdens het coronavirus.'

Daarover wil ik twee dingen zeggen. Ten eerste: de gastarbeiders hebben meegedaan - als schoonmaker, magazijnmedewerker en allemaal banen waar veel Nederlanders hun neus voor ophaalden. Houd die witte ondankbaarheid dus alstublieft voor je.

Ten tweede: weten witte Nederlanders dan wél wat er gedaan moet worden in deze crisistijd?

We zien Rutte eerst pleiten om scholen open te houden, en dan moeten ze plotseling dicht. Het kabinet adviseert om thuis te blijven en afstand te bewaren, en wat zien we? Mensen gaan naar het strand, doen inkopen doen bij bouwmarkten, wandelen erop los in parken en er wordt gehamsterd in omstandigheden die het tegendeel zijn van social distancing. En dan heb ik het nog niet gehad over het hysterische debat met schreeuwleijkerds Geert Wilders en Thierry Baudet, waar minister Bruno Bruins van onderuit zakte.

Als dit loyaliteit is aan Nederland, dan ben ik liever een Turkse landverrader - door leiderschap te tonen en cultuursensitief voorlichting te geven aan mensen die daar behoefte aan hebben.

En ik ben ook liever een verrader van de politiek die de vluchtelingen in Griekse kampen laat wachten op een massamoord. Ontstoken van alle maatregelen die wij wel voor onszelf aan het nemen zijn, zitten zij daar als ratten in de val. Vluchtelingenorganisaties luiden de noodklok, maar niemand die het hoort.

Het coronavirus raakt ons allemaal, maar de kwetsbaren het meest. Help deze mensen. Haal ze weg van daar. Voordat het te laat is. ●

**THOMAS
VON DER DUNK**

Publicist.
Cultuurhistoricus.

Corona-hectiek zorgt ook voor weldadige rust

Nu door de coronapandemie ieders wereld veel kleiner wordt, nu het nabije buitenland plots onbereikbaar ver is, nu we niet meer even de trein nemen als dat niet heel erg vreselijk ontzettend strikt noodzakelijk is, nu zelfs een fietstocht door de eigen stad als gewaagde expeditie geldt en elke afwijking van de kortste route naar de supermarkt als overtreding voelt, is het misschien tijd voor enige bezinning.

Het Grote Inburgeringsvraagstuk van het handen-schudden, ijkpunt van het ware Nederlanderschap en westerse burgerschap: dat is nu even opgelost. Omgekeerd is die uit het Oosten overgenomen verplichting om ook vage bekenden te omarmen, zo niet te zoenen (Ruttes voorganger schijnt ooit nog eens wat tips te hebben gekregen hoe hij dit bij Arafat moest ontlopen), eveneens voorlopig van de baan.

De aanleiding is natuurlijk vreselijk, en ik heb uiteraard te doen met de cultuur- en horeca-sector, waar velen een faillissement boven het hoofd hangt. Het moet ook geen maanden gaan duren. Maar dat het nu bij mij, in de Amsterdamse binnenstad, even wat rustiger op straat is: dat is eigenlijk best wel prettig.

En ik heb intussen genoeg mensen gesproken - telefonisch, dus vóór u nu de Dienst Handhaving belt - die er eender over denken.

Die hele kermis van kotsende Britse vrijgezellenpartygangers, dan wel hun soortgenoten uit de Nederlandse provincie: ik zal er niet rouwig om zijn als ze die activiteiten voortaan in hun eigen negorij gaan beoefenen. Dat wereldwijde permanente partyfestival van de 24-uurs-uitgaanseconomie: misschien toch maar eens wat minder.

We hoeven niet allemaal een Delirious New York te worden, en zo denken ze er in het uitgestorven New York zelf intussen mogelijk ook over. Afgelopen zaterdag was ik op de Dam: een unieke kans om, voor het eerst in veertig jaar, eens fatsoenlijke foto's van het Paleis te maken zonder dat er duizend toeristen door het beeld heen denderen.

Zónder de gangbare herrie en mét dat prachtige weer valt je - in het uurtje dat je je dus schuld bewust naar buiten waagt - op hoe prachtig de oude Nederlandse binnensteden nog zijn. Er ligt een weldadige stilte over de stad, die herinnert aan de zondagen van vroeger.

Voor de jongere lezers: dat was in de Oude Steentijd - toen de koopzondag nog niet bovenaan de lijst van basale mensenrechten

Zeg mij wat u hamstert, en ik zeg u wie u bent

prijkte - een onderbreking van de winkelweek waardoor je tijdelijk niet naar de meubelboulevard kon en dat schrijnende gemis ook niet door Drie Dwaze Dagen in de Bijenkorf werd gecompenseerd. Alleen met hevige sneeuwval, als die al het verkeer stremt, lag Amsterdam er de afgelopen decennia wel eens kortstondig even vredig bij, maar de kans daarop is met de klimaatverandering niet toegenomen.

Hans de Boer, die elke extra vrije dag als een economische ramp beschouwt, zal bij de suggestie vast een hartverzakking krijgen. Maar wat mij betreft starten we straks niet

opnieuw weer onverkort het jachtige leven op.

Concreet: ik wil dan niet de koopzondag, maar de koopvrije zondag terug, in elk geval een keer per maand. Het hoeft niet helemaal op z'n Staphorst-achtig doods - uitzonderingen voor levensmiddelenzaken om bezoekers niet te laten verhongeren zijn prima - maar veel aankopen kunnen best een dagje wachten. Zo zijn we van veel massale invasies af.

De coronacrisis legt in elk geval interessante cultuurverschillen tussen de getroffen landen bloot, waarmee antropologen nog jarenlang voort zullen kunnen. Die 'anarchistische' Italianen, die zich nooit aan regels heten te houden: die bleken heel wat gezeglijker dan de Nederlanders. Die reageren zelfs in hoge nood bij tal van aanwijzingen met: dat maak ik zelf wel uit.

Welke winkels moeten per se open blijven, omdat hun aanbod eerste levensbehoeftes betreft? In ik meen Frankrijk bleek daaronder ook de wijnhandel te vallen. Zeg mij wat u hamstert, en ik zeg u wie u bent. In Nederland waren dat chips voor bij de tv, pasta voor tussendoor en pleerollen voor naderhand, en volgde een run op de coffeeshops - in Amerika eentje op de wapenwinkels. •

**DAVE
ENSBERG-KLEIJKERS**

Directeur Jantje Beton.
Bestuurskundige.
Auteur van het boek
'Bezielde beschaving: alles
behalve een multicultureel
drama' (2017).

Liefde voor onze voormalige Rijksgenoten uit Vlaanderen

De afgelopen elf jaren woonde ik in het zuidelijk deel van Nederland, te weten in Brabant en Limburg. In deze jaren heb ik met grote regelmaat en evenveel genoegen een bezoek gebracht aan onze zuiderburen die zich afwisselend 'Vlaming', 'Waal' en soms zelfs 'Belg' laten noemen. Vooroordelen over Belgen waren onderdeel van mijn jeugd die ik in Zuid-Holland heb mogen doorbrengen, maar op deze vooroordelen ben ik teruggekomen.

Ik heb Belgen leren kennen als intelligente, sociale en humoristische mensen en met de Vlamingen onder hen voel ik alleen al vanwege onze gemeenschappelijke voertaal een grote verwantschap. Nu ik zake-lijk gezien ook mag samenwerken met Vlamingen wordt dat gevoel alleen maar versterkt. Er is meer dat ons Vlamingen en Nederlanders met elkaar bindt dan dat ons onderscheidt. En misschien wordt het dan ook wel eens tijd om onze relatie naar een hoger niveau te tillen.

Onlangs kopte *de Volkskrant*: 'Zelfs coronacrisis niet genoeg om Belgische partijtwisten opzij te schuiven'. Sinds de verkiezingen van mei 2019 is het politiek België niet gelukt om een nieuwe, federale

regering te formeren. Zulke stroeve formaties zijn vrij normaal voor België in deze eeuw. Het land is dan ook wereldrecordhouder langste regeringsformatie, met 541 dagen (2010-2011). Eén van de redenen hiervoor vormt een verscherping in de verhoudingen tussen Vlaanderen en Wallonië.

Steeds meer Vlamingen zijn voorstander van een zelfstandig(er) Vlaanderen of misschien zelfs wel een onafhankelijke republiek voor de ruim 6,5 miljoen Vlamingen. De nationalistische en populistische

wind die al langer door Europa waait, slaat dus ook Vlaanderen niet over. Het zijn dan ook vooral rechts-populistische partijen die zich voor een vrij en zelfstandig Vlaanderen hard maken.

Opvallend genoeg hoor ik weinig geluiden uit Vlaanderen die lijken op het ouderwetse 'Grootneerlandisme': het staatkundig verenigen of - beter gezegd - herenigen van Vlaanderen en Nederland, die in 1830 van elkaar scheidden. In tegenstelling tot wat de beeldvorming doet vermoeden, is dit idee niet exclusief rechts van aard. Ook individuele sociaaldemocraten, liberalen en christendemocraten hebben hier vaker voor gepleit, vanwege de grote overeenkomsten tussen Vlaanderen en Nederland in zowel cultureel als economisch perspectief.

Sinds de Tweede Wereldoorlog hangt er een zweem van fascisme en rechts-nationalisme rond het idee van Grootneerlandisme. Interessant is dat er maatschappelijk gezien in Nederland veel draagvlak lijkt te zijn voor dit gedachtegoed. In 2007 liet RTL onderzoek doen waaruit bleek dat twee derde van de Nederlanders een samenvoeging van Nederland en Vlaanderen wel ziet zitten. Ruim 85 procent is voorstander van intensievere samenwerking met Vlaanderen. Ik zie geen redenen te denken

dat deze onderzoeksresultaten uit 2007 anno 2020 fundamenteel anders zouden zijn.

Juist nu steeds meer Europese landen zich terugtrekken in eigen schulp, met de Brexit als illustratief voorbeeld, is het zaak een alternatief te bieden voor het naar binnen gekeerde nationalisme. Samenwerking tussen volkeren, landen en staten heeft Europa in de afgelopen decennia veel gebracht in termen van economische vooruitgang, vrede, mensenrechten en algehele culturele uitwisseling. Als we het idee van Grootneerlandisme zouden ontdoen van rechts-nationalistische retoriek blijft er een gefundeerd pleidooi over voor meer samenwerking tussen Nederland en Vlaanderen vanwege de grote overeenkomsten en economische, synergetische voordelen.

De toekomst van het federale België staat flink onder druk, getuige alleen al de constante spanning bij het formeren van de federale regering. Zelfs de immense coronacrisis kan Belgen niet met elkaar verenigen - wat dan wel? Het is daarom tijd voor een goed, stevig en genuanceerd politiek en maatschappelijk debat over meer verbinding tussen Vlaanderen en Nederland. En dat uit de pen van een Surinaamse Nederlander. ●

**Zelfs de immense
coronacrisis kan
Belgen niet met
elkaar verenigen –
wat dan wel?**

BEELDEN AAN DE TURKS GRIEKSE GRENS, BEZIEN VANUIT GRIEKENLAND (FOTO: ASSOCIATED PRESS / GIANNIS PAPANIKOS)

AZZEDINE KARRAT

Imam, theoloog en onderzoeker.

Welkom in het ‘beschaafde’ Europa!

De recente beelden van vluchtelingen bij de Turks-Griekse grens brengen mij terug in de tijd, toen in amper een week tijd honderden vluchtelingen in de Middellandse Zee verdronken. Die beelden van de vluchtelingencrisis in 2015 willen mij maar niet loslaten. Met name de foto van de driejarige Aylan Kurdi, een Syrische jongen met een Koerdische achtergrond.

Hij en zijn gezin waren Syrische vluchtelingen die Europa probeerden te bereiken, op zoek naar mooiere toekomst. Niet alleen dat, maar zij vluchtten weg van oorlog, verderf en haat. Hopend op een betere wereld. Een wereld vol liefde, respect en veiligheid. Die kans heeft de driejarige Aylan nooit gekregen.

Zelfs de oceaan weigerde Aylan door te slikken, want hij had een boodschap aan de gehele mensheid. Een boodschap die ook aankwam. De hele wereld reageerde met verontwaardiging en afschuw op de foto van Aylan die rondging. Terecht! Welk kind verdient zo'n einde? Welke kind verdient het om zo om het leven te komen? Weke kind verdient het om te boeten voor de daden van een ander? Wat is er toch met de mensheid aan de hand?!

Zelf ben ik vader van vier kinde-

ren. Ik kan me niet voorstellen dat één van mijn kinderen de dupe wordt van onrecht en geweld. Elke keer als ik Aylan's foto zie, dan is het alsof ik mijn eigen kind zie. En wat doet dat veel pijn!

Aylan is voor mij een symbool geworden. Hij vertrok, maar liet een duidelijke boodschap achter. Aylan leerde ons dat oorlog geen genade kent. Dat oorlog geen achtergrond en ook geen vader of moeder heeft. Oorlog is vies.

Het kostte Aylan zijn leven om de mensheid wakker te schudden. Na vijf jaar lijkt de mensheid gewoon weer te slapen.

Met afschuw kijk ik iedere dag naar de ontmenselijking van vluchtelingen en migranten die als chantagemiddel door verschillende partijen gebruikt worden. Die als schakstukken heen en weer worden bewogen. Zo dreigt Turkije al jaren om de poorten naar Europa open te zetten. Deze keer voegt Turkije de daad bij het woord, gezien de omstandigheden in Idlib en de crisis met Rusland.

Europa trekt zijn handen ervan af en Griekenland vecht, *by any means necessary*, tegen de vluchtelingenstroom. Voor Europa zijn vluchtelingen blijkbaar niks anders dan ongewenste vreemdelingen en een zware last. Bijna vergelijkbaar met ongedierte. Welkom in het beschaafde Europa.

Waarom zijn we niet bereid om onze collectieve verantwoordelijkheid te nemen?

Met speedbootjes en schietwerk worden krijgende vrouwen en huilende kinderen aangevallen. In ons beschaafde Europa worden deze vluchtelingen omarmd en in bescherming genomen door Griekse grenspolitie, die hen met traangas bestookt en verwelkomt. Welkom in de beschaafde wereld.

Ook neonazi's en rechtsextremisten zien dit als een ideale gelegenheid om ongestoord met geweld aan de gang te gaan. Niemand wordt gespaard. Vluchtelingen, journalis-

ten en reddingswerkers worden allemaal met vuisten bewerkt. Welkom in het beschaafde Europa! 'Krankzinnige Hollywood-achtige toestanden', zo beschrijft correspondent Ingeborg Beugel de situatie op het Griekse eiland Lesbos.

Persoonlijk werd ik diep geraakt door de woorden van Rikko Voorberg, de voorzitter van stichting We Gaan Ze Halen. Over waarom hij juist nu stopt met het halen van vluchtelingen zei hij: 'Nederland en ook de andere Europese lidstaten gaan het niet doen en laten het allemaal over aan Griekenland en Italië. We zien vandaag allemaal wat de gevolgen zijn', aldus Voorberg.

Volgens Voorberg is het duidelijk dat er geen enkele beweging is in politiek Den Haag of in andere Europese lidstaten. Politici hebben het opgegeven, zegt hij: 'Ze hopen dat Griekenland een soort van gesloten inrichting wordt voor mensen die we beschouwen als een virus. En dat kan echt niet.'

Het is te schandalig voor woorden. Ik kan het maar niet begrijpen. Waarom zijn we niet bereid om onze collectieve verantwoordelijkheid te nemen? Waarom hebben we het voortdurend over mensenrechten en vrijheid als we onze medemens niet te hulp kunnen schieten wanneer ze dat nodig hebben? Wat betekenen die rechten en vrijheden dan nog? •

JASWINA ELAHI

Cultuurwetenschapper.
Onderzoeker
Grootstedelijke
Ontwikkelingen aan de
Haagse Hogeschool.

Wat Rutte in deze crisis ongeloofwaardig maakt

2020 was nog maar net begonnen, toen we hoorden dat er in de Chinese stad Wuhan een onbekend virus rondwaarde. In China en enkele omliggende landen werden vrijwel meteen maatregelen genomen, zoals een complete lockdown en het alvast faciliteren van zorginstellingen. Maar Europa deed alsof wat daar plaatsvond een ver-van-ons-bed-show was, totdat het virus halverwege februari in Europa uitbrak en bekend werd dat ook Iran onvoorstelbaar hard was getroffen.

Sindsdien waart het virus wereldwijd rond. Rechtse, antiglobalistische leiders die het virus afdeden als 'verzonnen' of 'iets dat groter wordt gemaakt dan het is', zoals Donald Trump en Boris Johnson, zijn daar ondertussen van teruggekomen. Het virus is een wereldwijd verschijnsel en dient ook zodanig aangepakt te worden. En daar ligt nu het probleem: want het lijkt alsof het Westen, in het bijzonder Europa, dat niet kan.

Elk land in Europa hanteert zijn eigen beleid en maatregelen ten aanzien van het virus. En dat is zeer onverstandig, blijkt nu. Europa heeft een oppervlakte van 10.18 miljoen vierkante kilometer en 741,4 miljoen inwoners, China 9,6 miljoen vierkante kilometer en 1,4 miljard inwoners. Qua oppervlakte verschillen beiden gebieden dus niet zoveel,

maar qua inwoners is dat verschil gigantisch.

In China zijn er ten tijde van dit schrijven 81.518 besmettingen, 3.305 doden en 75.923 herstelden. Maar kijken we naar het aantal Europese slachtoffers van het virus, dan gaat dat ver over het Chinese aantal heen. Alleen al Nederland, België, Duitsland, Italië en Spanje hebben samen meer dan zes maal zoveel doden (21.329) en ruim vijf keer zoveel besmettingen (280.283) - maar slechts iets meer dan de helft van het aantal genezingen (46.680) - als in China. Een wereld van verschil.

Opmerkelijk in Mark Ruttes speech waren de 'drie scenario's' voor de aanpak van het coronavirus. Hij luisterde naar de 'deskundigen' - die zijn in Nederland heilig, net als in Frankrijk de 'intellectuelen' dat zijn -, volgens wie er groepsimmunititeit moet worden opgebouwd door de bevolking gecontroleerd te besmetten.

Maar groepsimmunititeit opbouwen betekent dat 50 procent van de populatie eerst besmet moet raken. Daarvan sterft 1 à 2 procent. In Nederland zou betekenen dat 8,5 miljoen mensen besmet moeten raken en dat daarvan 85.000 tot 170.000 zal sterven. Hoe Rutte dat gecontroleerd wil doen? Of dit een aanvaardbare politieke prijs is? Ik heb niemand hierover gehoord.

De premier stelde in zijn speech ook het woord 'samen' centraal. We

De tijd van nationalistisch navelstaren is voorbij

moeten elkaar helpen. We moeten als Nederlanders het 'gezamenlijk belang' voorop stellen. Ongeloofwaardige uitspraken van een premier die de afgelopen jaren hamerde op zelfredzaamheid van de burgers en die bezuinigde op zorg, welzijn en onderwijs en de meest kwetsbare burgers in de kou liet staan. De effecten daarvan zijn nu voelbaar en zeer zorgelijk.

Het is ook ongeloofwaardig van een premier die nu zelfs ten tijde van de coronacrisis de vinger op de knip houdt op het Europese budget. Daardoor blijft essentiële steun voor de hardst getroffen EU-landen achterwege. Volledig terecht schreven Italiaanse burgemeesters in een open brief dat het ethisch besef, hoe je met mensen omgaat, volledig ontbreekt bij de Nederlanders.

Volgens Rutte zijn 'wij' West-Europeanen beschaafd. Deze superieure attitude, waar de West-Europese landen - Nederland voorop - aan lijden, zorgt ervoor dat de coronacrisis

niet goed aangepakt wordt.

De cijfers van de slachtoffers liegen er niet om. Deze crisis vereist niet alleen een Europese aanpak, maar een globale aanpak. We kunnen wat dat betreft leren van China, dat solidariteit toonde met landen die hulp nodig hebben - zelfs met vijandige landen als de VS.

Maar het 'gezamenlijk belang' is iets dat Rutte overduidelijk niet voorleef en naleeft. Slechts het 'eigen belang' telt voor hem. Gelukkig nemen een hoop Nederlanders hem niet als voorbeeld. De afgelopen dagen heb ik prachtige projecten en initiatieven zien ontstaan, waarbij sterke jonge burgers in de samenleving de meest kwetsbare burgers op tal van manieren belangeloos proberen te ondersteunen. Politieke leiders kunnen nog veel leren van deze mensen.

De tijd van nationalistisch navelstaren is voorbij. Het besef dat we zowel economisch als sociaal afhankelijk zijn van andere landen wordt nu wederom bevestigd. Al is dat moeilijk te verteren voor de antiglobalisten: geconfronteerd met de echte gevolgen van gesloten grenzen zijn zij nu muisstil geworden.

Ondertussen klopt onze asociale, minst-solidaire en moreel superieure West-Europese premier zichzelf op de borst dat zijn getroffen maatregelen zo goed werken. Wat een onzin, meneer Rutte: Europa en de VS breken negatieve records! ●

UITZICHT OVER HET CENTRALE PLEIN VAN MARRAKECH (FOTO: YOUTUBE)

ABDESSAMAD TAHERI

Manager
arbeidsontwikkeling,
Trainer.

Zorgen om Marokko

Om heel eerlijk te zijn weet ik even niet waar ik moet beginnen. Want ik ben bezorgd en boos tegelijk.

In de afgelopen jaren hebben we in veel Marokkaanse steden gezien dat mensen massaal de straat op zijn gegaan voor betere levensomstandigheden. Ze protesteerden voor werk, voor beter onderwijs, voor betere gezondheidszorg voor meer democratie, enzovoort. Veel van die vreedzame demonstranten werden als *fitna*-zaaiers bestempeld, mensen die voor verdeeldheid zorgen. Zij kregen niet de erkenning die zij verdienden en werden bestraft met gevangenisstraffen tot twintig jaar.

In de afgelopen periode heb ik veel gesprekken gevoerd over de situatie aldaar. In tal van die gesprekken gaf ik met enige regelmaat aan dat deze volksoptstand de schoonheidsprijs verdient en als voorbeeld voor de wereld kan dienen. De Hirak-beweging had een vreedzaam karakter, had leiding, had structuur, had inhoudelijke eisen en streefde naar democratie, rechtvaardigheid en vrijheid.

Tegelijkertijd benoemde ik dat ik mij zorgen maak om de volgende grote volksoptstand die Marokko onvermijdelijk staat te wachten. Die opstand, die nog niet is uitgebroken, zal krachtig, massaal, ongeco-

ordineerd en vol blinde woede zijn. Ook gaf ik aan dat de epicentra van die opstand in de arme buitenwijken van de grote steden zullen liggen. Daar heb je veel mensen die iedere dag bij elkaar schrapen wat ze op die dag eten. En zelfs dat is vaak niet toereikend.

Om de mensen op het platteland en in de regio's met weinig werkgelegenheid maak ik mij trouwens het minste zorgen. Omdat zij altijd al op zichzelf aangewezen zijn hebben zij geleerd om een bestaan op te bouwen waarbij ze niet afhankelijk zijn van derden. Daarnaast zijn die gebieden vaak dunbevolkt.

Laten we teruggaan naar de steden. De gezondheidszorg in Marokko is in gunstige tijden al niet toereikend genoeg om in de primaire en noodzakelijke zorg te kunnen voorzien. Laat staan als de vraag naar zorg in zeer korte tijd extreem groeit en er vraag is naar medische faciliteiten die er niet zijn.

De strijd tegen het coronavirus in Marokko is zwaar. Maar de strijd tegen de eigen traditie, volksaard en sociaaleconomische situatie is minstens zo zwaar.

Hoe vraag je aan iemand die geen rooie cent heeft en honger heeft om twee weken thuis te blijven? Hoe vraag je aan een volk om niet bij elkaar te komen en elkaar niet aan te raken, als dat het enige is wat deze mensen hebben? Hoe vraag je aan een volk om logica te

gebruiken, terwijl mensen decennialang werden gestraft als ze dat deden? Hoe vraag je aan een volk om verantwoordelijkheid te nemen,

**De gezondheids
zorg in Marokko is
in gunstige tijden
al niet toereikend
genoeg**

terwijl je jaren hebt geëist dat het zich als schaaft dient te gedragen?

Hoe vraag je aan een volk om maatregelen te nemen om het eigen leven en dat van anderen te redden, als je mensen jarenlang hebt voorgeschoteld dat je toch niets kunt doen om je lot te veranderen? Hoe vraag je aan een volk, dat zijn kracht en voldoening haalt uit het verrichten van rituelen, om het dodengebed, de dodenwassing en het fysieke contact met de doden om afscheid te nemen na te laten?

Als ik de media volg dan zie ik dat de Marokkaanse autoriteiten nagenoeg dezelfde instructies geven als hier in Nederland. Dat stemt mij enerzijds positief, maar tegelijk maak ik mij grote zorgen. Het gevoel van *monkey see, monkey do* bekruipt mij dan heel erg. Met alle gevolgen van dien.

Ik stop even. Want ik heb mij voorgenomen om mij de komende periode koest te houden wat betreft kritiek op de Marokkaanse overheid. Een persoon die machteloos op de grond ligt geef je geen trap na. Dat zit niet in mijn aard. Ik wens de Marokkaanse overheid en uiter-aard en vanzelfsprekend het Marokkaanse volk veel wijsheid en kracht toe in deze moeilijke tijden.

Ik hoop dat deze zwarte bladzijde in de geschiedenis van de mens snel omgeslagen mag worden, en dat wij lering trekken uit deze duistere periode. ●

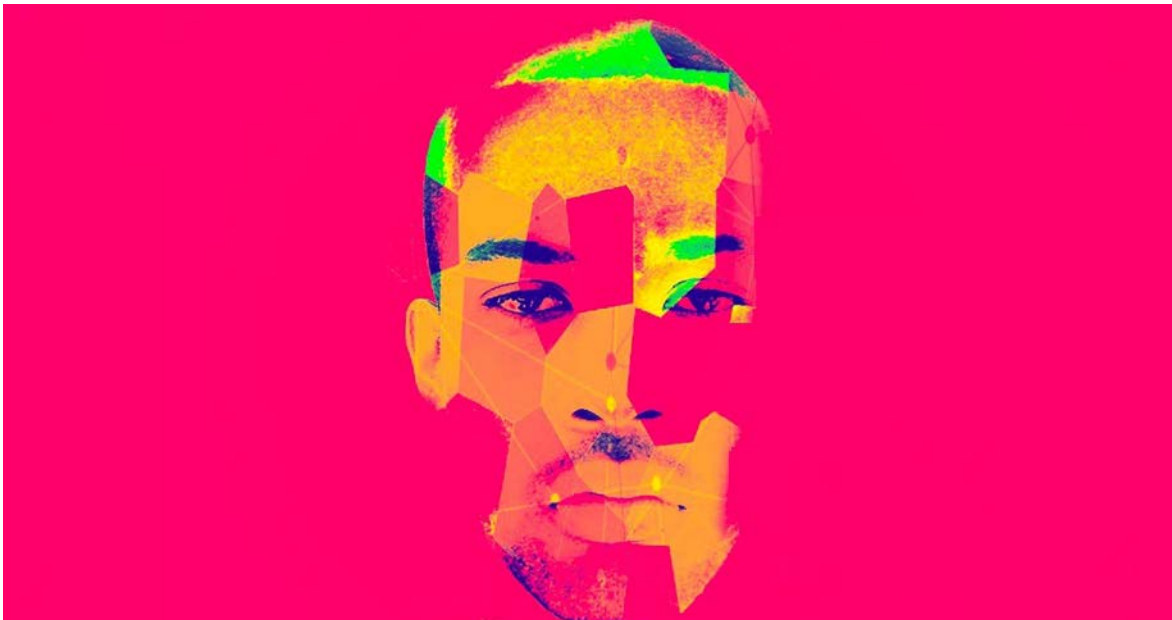

FOTO: PIXABAY

KIZA MAGENDANE

Schrijver. Publicist.
Politicooloog.
Beleidsondernemer.

Een effectieve strijd tegen racisme begint met het delen van verhalen

Vorige maand, in de trein op weg naar Brussel, raakte ik in gesprek met een vrouw die haar hart bij mij wilde luchten. Ik vertelde haar dat ik onderweg was naar een panel over migratie. Na het horen van die woorden moedigde de vrouw mij aan om tijdens dat panel 'de waarheid' te spreken.

'Witte mensen moeten begrijpen dat wij ook mensen zijn', vertelde de vrouw uit Guinee huilend. Vervolgens somde ze op wat zij had meegemaakt in het dorp waar zij woonde, dichtbij Emmeloord.

De vrouw, ik schatte haar midden dertig, vertelde dat haar dochter een keer thuis kwam van school en vroeg: 'Mama, wat is er mis met onze huidskleur?' Buren vroegen haar hoe vaak ze zich doucht en of ze elke dag rijst eet. Ze vertelde mij ook dat ze op straat werd door toegeroepen door haar overbuurman: 'Wat denk jij dat jij hier doet? Ga terug naar je eigen land.'

Het is onomstreden dat de Nederlandse samenleving racistische en discriminatoire aspecten kent. Zwarte Piet is een perfect voorbeeld. Net als het toeschreeuwen van apengeluiden naar zwarte voetballers en alle racistische bagger

die zwarte schrijvers zoals ik online krijgen. De vraag: wat kun je tegen al dit racisme doen?

Je kunt, met de Grondwet in de hand, een klacht indienen. Maar in de praktijk verloopt dit niet altijd even soepel. Vraag het aan Racheal Botha, wiens video over haar ervaring met racisme op de werkvloer vorige maand viral ging.

De in Zambia geboren artieste kwam voor de liefde in Nederland. Ze leerde de Nederlandse taal en deed een zorgopleiding. Na haar afstuderen ging ze als verzorgende aan de slag. Een beroep dat zij vol liefde en trots uitvoert, vertelt ze in haar video. Maar ze heeft moeten slikken dat een cliënt weigerde om door haar te worden geholpen omdat zij zwart is. De familieleden van de cliënt en de werkgever stopten deze situatie in de doofpot.

Toen ze bij de politie een aanklacht indiende, kreeg ze te horen dat die niets voor haar kon betekenen. Dankzij steun van het juridische loket ontdekte Botha dat de discriminerende cliënt als 'overleden' was geregistreerd. Maar in de praktijk leefde de vrouw, en zowel de werkgever als de politie wilden geen prioriteit geven aan de zaak. De Eindhovense politieke ster Mpanzu Bamenga heeft onlangs samen met zijn team de Koninklijke

Marechaussee gedagvaard vanwege etnisch profileren bij grenscontroles. Bamenga heeft dit zelf aan den lijve ondervonden. Toen hij in april 2018 vanuit Italië landde op vliegveld Eindhoven, werd hij aangehouden en extra gecontroleerd.

De grenspolitie zag hem voor een 'Nigeriaanse geldsmokkelaar' aan. Zijn witte medepassagiers mochten doorlopen, de niet-witten mochten dat niet. Volgens de marechaussee had Bamenga een 'een niet-Nederlands uiterlijk', liep hij snel en was hij 'keurig gekleed'.

Over zijn motivatie om de Koninklijke Marechaussee voor de rechter te slepen verklaarde Bamenga: 'Het gaat mij om die stagiair die vanwege zijn achternaam niet aan een echte baan komt. Die is kwetsbaar en drijft door dit soort ervaringen verder af van de samenleving. Juist omdat ik mij wel kan verweren, voel ik de noodzaak om hier voor iedereen wat tegen te doen.'

Vervang 'die stagiair' door de huilende vrouw in de trein, die bij mij haar hart luchtte over het racisme dat zij ondergaat. Of denk aan Botha, die tegen een muur aanliep bij haar poging om racisme op de werkvloer te bestrijden - maar de wereld wist te bereiken nadat ze haar verhaal op social media zette.

De strijd beperkt zich niet tot een juridisch gevecht

Een effectieve strijd tegen racisme begint met het delen van verhalen. De strijd beperkt zich niet tot een juridisch gevecht. Deel wat je meemaakt, zodat landgenoten niet kunnen stellen dat ze blind en doof waren. Want pas als je een probleem onder ogen ziet, kun je het daadwerkelijk aanpakken. •

CHRIS AALBERTS

Journalist en auteur van o.a. 'De puinhopen van rechts'. Docent Media & Journalistiek aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Bij Denk heeft iedereen kilo's boter op het hoofd

Nieuwtjes lekken nooit toevallig uit. Voor de buitenstaander lijkt dat weliswaar zo, maar ze zijn meestal zorgvuldig gepland. Dat geldt ook voor het politieke nieuws van het laatste weekend van maart: *HP/DeTijd* bracht het verhaal dat Denk-leider Tunahan Kuzu een 'grensoverschrijdende relatie' met een vrouwelijke medewerker heeft gehad. Het nieuwtje kwam een week na Kuzu's aankondiging dat hij na de verkiezingen van volgend jaar de actieve politiek verlaat en per direct het fractievoorzitterschap neerlegt. Zijn functie heeft een te grote impact op zijn leven, schreef hij. Dat bleek al snel onzin: Kuzu is onder druk gezet om te vertrekken.

De achtergrond laat zich niet zo gemakkelijk samenvatten: Kuzu had tot ergens in 2018 een 'grensoverschrijdende' relatie met een vrouwelijke Denk-medewerker. Zij beschuldigt hem van machtsmisbruik en ongewenst gedrag. Volgens Denk was de vrouw helemaal geen medewerker. Kuzu vertrok vervolgens tijdelijk als fractievoorzitter. Er zijn meerdere verhalen over dat vertrek. Destijds was de relatie niet bij het grote publiek bekend en zei Denk dat Kuzu de

lokale fracties ging trainen. Deze week zei Denk opeens iets anders: Kuzu moest weg vanwege de affaire.

Denk geeft dus toe in 2018 te hebben gelogen over het tijdelijke vertrek van Kuzu als fractievoorzitter. Maar het wordt erger: ook de versie die Denk deze week met de buitenwereld deelde klopt niet, meldt *NRC*. Kuzu ging destijds wel degelijk de lokale afdelingen trainen, maar niet als straf voor de ontdekte affaire. Selcuk Öztürk had er geen tijd voor.

De vrouw heeft Kamerlid Farid Azarkan destijds op de hoogte gesteld van de 'grensoverschrijdende relatie'. Hij deed er niks mee. Vreemd: de affaire paste - zegt Denk nu - niet bij de kernwaarden van de partij, maar Azarkan vroeg zich alleen maar af wat in deze nieuwe situatie zijn kansen op het partijleiderschap zouden zijn. De vrouw ging vervolgens maar naar Kamervoorzitter Arib, die haar adviseerde aangifte te doen. De vrouw deed dit uiteindelijk niet. Zaak gesloten, zou je denken, maar niet bij Denk.

Dit jaar ging Selcuk Öztürk er alsnog mee aan de slag. In maart confronteerde hij Kuzu met de twee jaar oude zaak. Dit was tegen de wil van de vrouw. Vreemd: Öztürk had

Denk in de Tweede Kamer is een slangenkuil die je je ergste vijand nog niet toewenst

kennelijk in 2018 nog geen fundamentele problemen met de zaak, die toen immers niet tot Kuzu's vertrek leidde. Toen waren er nog geen kernwaarden geschonden, maar nu - twee jaar later - opeens wel.

Zit Kuzu fout? Over buitenechtelijke relaties kan iedereen het zijne denken, maar of de relatie 'grensoverschrijdend' was, staat niet vast. Daar is - behalve de ver-

klaring van de anonieme vrouw - geen bewijs voor. Kuzu ontkent het. Een aangifte ligt er niet. Al met al is dit verhaal een mooie manier om karaktermoord te plegen: niemand weet of Kuzu fout zat, maar waar rook is, is vuur, nietwaar? Geen Denk-lid zal er nog voor pleiten dat Kuzu moet blijven.

Er zijn twee opties. De eerste is dat al in 2018 duidelijk was dat de relatie niet door de beugel kon. Waarom kraaide er bij Denk toen geen haan naar? Waarom kwam Azarkan niet in actie? Waarom is Kuzu toen niet uit de partij gezet? De tweede optie is dat het al in 2018 een storm in een glas water was. Maar waarom speelt deze affaire dan nu weer op?

Zo komen we bij het uitlekken van dit soort schandalen. Dat gebeurt nooit toevallig. Azarkan komt er niet mooi uit: of hij heeft een serieuze klacht over Kuzu genegeerd, of hij laat het nu gebeuren dat Kuzu moet vertrekken op basis van een zaak die al was afgedaan. Voor Öztürk geldt hetzelfde: hij wist al langer van de relatie en vond die kennelijk in 2018 niet ernstig genoeg. Waarom komt hij er nu dan op terug? De enige logische conclusie is dat Denk in de Tweede Kamer een slangenkuil is die je je ergste vijand nog niet toewenst. ●

dK.Academie

voor **€29,95** p.m.

Maandelijks
opzegbaar

dK.Academie is de community van lezers van het crossmedia-platform de Kanttekening.

Als actieve members staan we maandelijks stil bij een actueel of relevant thema, zoals terrorisme, geld, modern China of de Nederlandse rechtsstaat. Het gekozen thema ondersteunen we met het volgende:

- Maandelijks een boek (Elementaire Deeltjes van Amsterdam University Press, waarover bijvoorbeeld Nederlands Dagblad recenseert: "beter dan Google en Wikipedia samen") ter waarde van €9,99 per titel.
- Toegang tot de luistercolleges van Home Academy ter waarde van €12,50 per maand.
- Abonnement op de zaterdagkrant of het maandblad van de Kanttekening (naar keuze maandelijks te switchen) inclusief digitale toegang ter waarde van €12,95
- Toegang tot maandelijkse meet-ups met boeiende sprekers en schrijvers, inclusief één introductie per keer.
- Interessante kortingen op culturele evenementen, films, theaters, musea, concerten, optredens en exposities.

Bovendien besteden we in de Kanttekening uitgebreid aandacht aan het thema van die maand. Je leest dan stukken van bekende en minder bekende schrijvers, allen experts in het desbetreffende vakgebied.

Word nu onderdeel van dK.Academie voor slechts €29,95 per maand.

In samenwerking met:

Amsterdam
University
Press